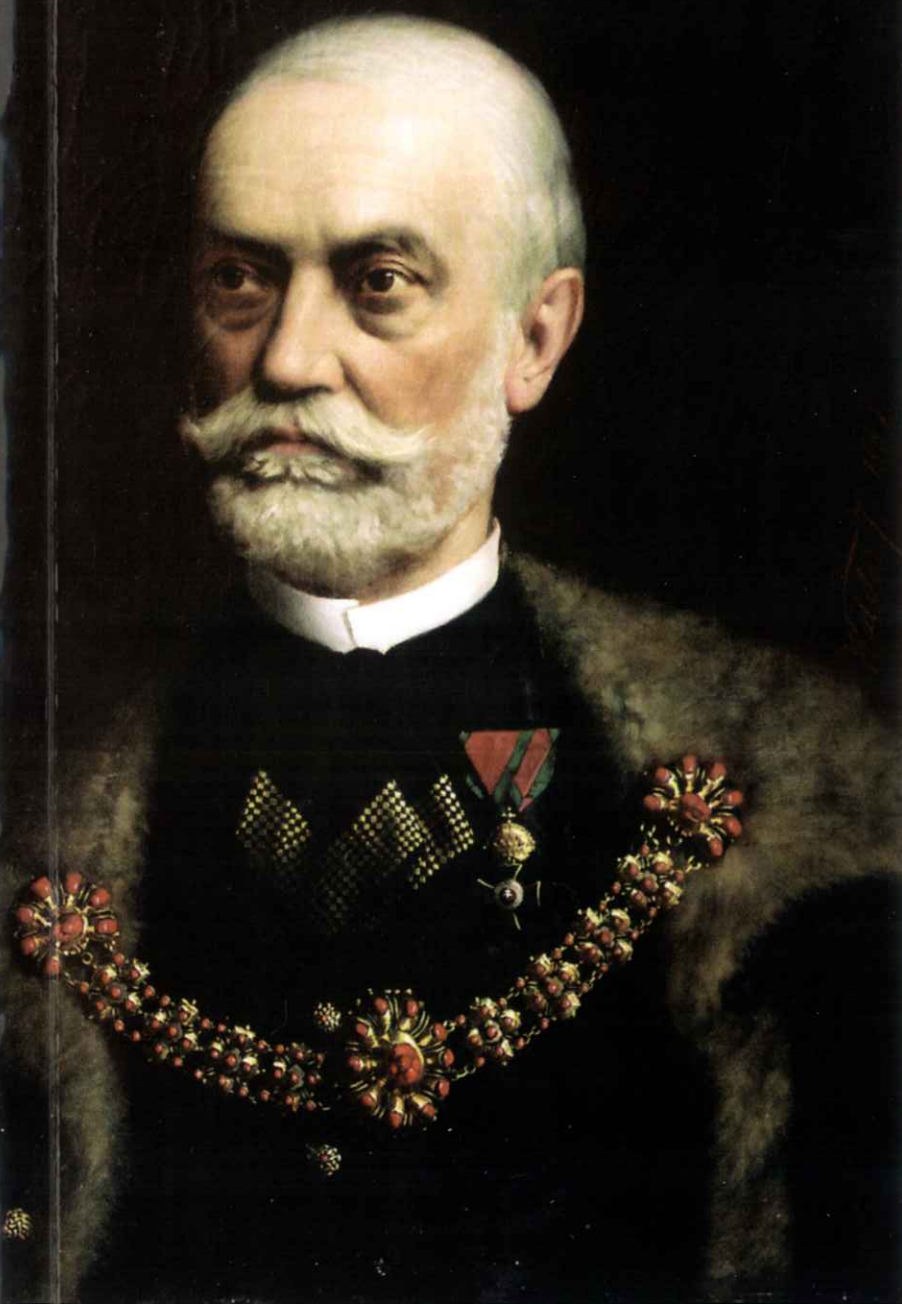

régi(j)óvilág

REGIONÁLIS HONISMERETI SZEMLE

VI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM • 2011. MÁJUS • TEMESVÁR

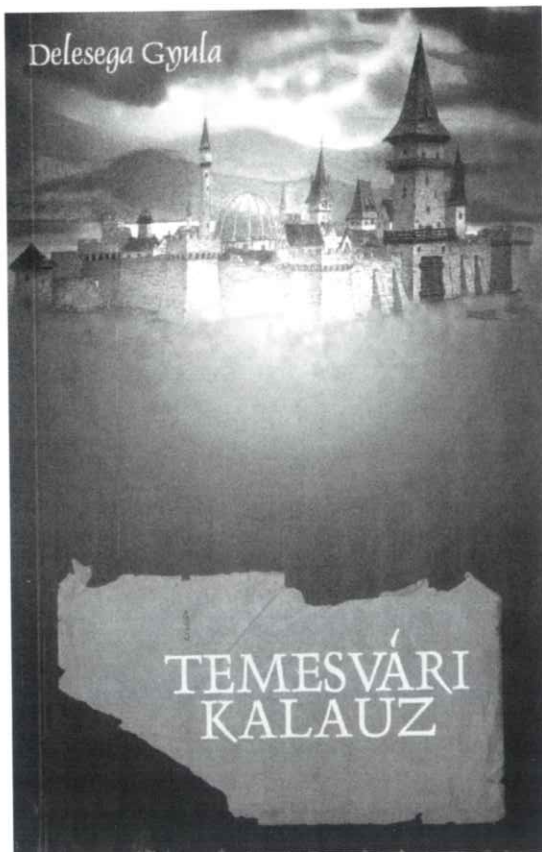
Civil tükör

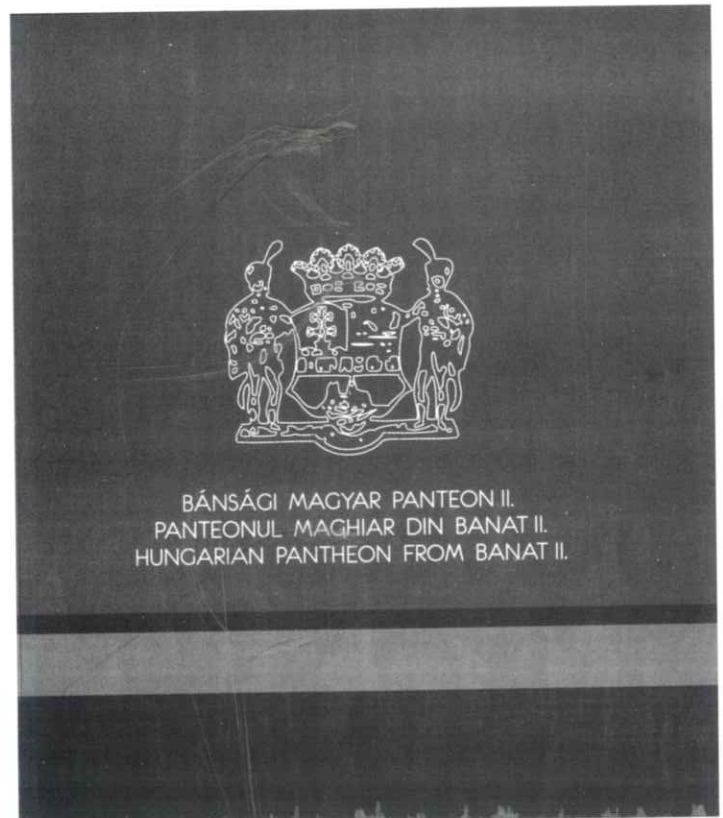
A TARTALOMBÓL:

- (3) BODÓ BARNA: Civil tükör
JELENLÉT
- (5) PETRÁS EDE: A civil társadalomról
- (9) BODÓ BARNA: Civil érdek – civil kurázsi
KÁRMENTŐ
- (13) JAKABFFY ELEMÉR – PÁLL GYÖRGY: Magyar szervezetek a Bánságban
- (23) MIKLÓSIK ILONA: Délmagyarországi Múzeum-Társulat
ARCÉL
- (27) Ormós Zsigmond (Bodó Barna)
HÍDVERŐ
- (28) FRANZ METZ: Bánsági német dalárdák és dalegyletek
- (30) STEVAN BUGARSKI: Szerb dalegyletek 1944 előtt
LÁTLELET
- (33) ERDEI ILDIKÓ: Civil szervezetek Temes megyében
JELENLÉT
- (35) Bartók Béla Alapítvány
- (36) Bánsági Kárpát Egyesület
- (39) Geml József Társaskör
- (41) Heti Új Szó Baráti Kör
- (43) Integratio Alapítvány
- (44) Kohézió Egyesület
- (46) Szombati Szabó István Irodalmi Kör
- (46) Putnoky Miklós Alapítvány
- (47) Máltai Szeretetszolgálat
- (47) Pro Gerhardino Egyesület
- (49) Romániai Magyar Pedagógus Szövetség – Temesi szervezet
- (52) START Tanácsadó és Továbbképző Iroda
- (53) RIVETO Egyesület
- (54) Végvárért Alapítvány
ARCÉL
- (55) FARKAS-RÁDULY MELÁNIA: Béres Margit, Kiss Károly, Tamás Sándor
HÍDVERŐ
- (58) RICZ ANDRÁS: Térségi Kapcsolatok – Szabadka
- (59) KÁROLYI ATTILA: Partnerségek útján – Szeged
JELENLÉT
- (61) CRIES Forrásközpont Egyesület
KILÁTÓ
- (62) HAMVAS BÉLA: Oszd meg, amid van!
- (62) BARANYI FERENC: Valami mindig közbejön

A Szórvány Alapítvány legújabb kiadványai:

Delesega Gyula:
Temesvári Kalauz
-Harmadik, átdolgozott kiadás

(szerk) **dr. Bodó Barna:**
Bánsági Magyar Panteon II

Mindkét kötet megjelenését a **Szülőföld Alap** támogatta.

BODÓ BARNA

Civil tükör

Aki civil szerepet vállal – keresi önmagát.

Aki civil társadalmi szerepet vállal, az hisz bizonyos közösségi értékekben, ezekért tenni hajlandó, s ennek keresi a keretét és lehetőségeit. Önmagát keresi, hiszen a szerepvállalás elkötelezés és megmutat – és amikor kilép társai elé, akkor az első felismeréseken és döntéseken túl van.

És ha kisközösségről, helyi közösségről van szó? Beszélhetünk önkeresésről közösségi szinten is? Természetesen: korunk egyik kulcsszava azért lehet a helyi közösség, mert a globalizálódás világában azoknak van esélyük, akik ismerik, képesek megfogalmazni és kifejezésre juttatni helyi közös érdekeiket.

Ezt a közös érdeket sokan saját köreiken kívülre tekintik: „Hogy jövök én oda, hogy megmondjam, mi jó nekünk? Azért vannak a választott vezetők, hogy ilyen kérdésekkel foglalkozzanak és válaszokat, megoldásokat keressenek és fogalmazzanak meg.” Csakhogy a vezető azt nem tud(hat)ja: *nekem* mi a jó, ezt nekem-neked-neki kell végiggondolnom/-od/-unk. És ha mindenki ezt teszi, akkor már csak a dialógust kell kialakítani.

A gondolatmenet értelmében a civil szervezeteink megmutatják, egy helyi közösség milyen prioritásokat fogalmazott meg, miként látja önmagát és mire mer-akar vállalkozni.

Lapszámunk összeállítás kísérlet arra, hogy lássuk önmagunkat ebben a civil tükörben. Kísérlet, mivel egy lapszám kerete nem biztosít elegendő teret arra, hogy a kérdés-komplexum minden vonatkozása felszínre kerüljön. Mivel a Bánság többetnikumú, legalább négy nyelvi közösség kultúrájára kell odafigyelni. Az egyes

közösségek demográfiai-társadalmi helyzete időben változik: ma már a németység, nagyon sokak sajnálatára, nagyon megfogyatkozott, többen vannak náluk az ukránok és sokkal többen a romák. Utóbbiakkal önmagukban és komparativista kontextusban is alig foglalkozunk.

Egy ilyen összeállítás érdekes felismerésekre ad alkalmat. Ma mi, szórványban élő magyarok mondogatni szoktuk, hogy a kultúránk éltetése mindinkább civil feladat – alig vannak önkormányzati vagy állami fenntartású intézményeink. Nem volt ez másként a nagy modernizációs siker korszakában, a XIX. század végén sem. Akkor még nem vette át az állam a kiemelt kulturális intézményeket, ma a kisebbségi életfeltételek okán lesznek a nemzeti identitás tartalmait biztosító intézmények – egyre inkább – civilek által létrehozottak és fenntartottak. Például hatalmas értékeket őrző regionális múzeumunk Ormós Zsigmond által elindított civil összefogás eredményeként jött létre. Mivel ma, sajnálatos módon, Ormós Zsigmond emlékét Temesvárt és a térségben nem ápolják megfelelő, az őt megillető módon a hivatalságok – ha így volna, akkor a temesvári képzőművészeti múzeumot róla nevezték volna el – kisebbségi, civil keretben kell ezt biztosítanunk.

Létezik egy román mondás, amelynek okán elterjedt a vélekedés, a bánsági román dalosnak születik: *Mândră țară e Banatu / Că la noi cântă tot natu...* (magyarul: *Bánság büszke földjén / Dalos az egész nép...*) Ez a mondás szerepel különben Iosif Velceanu egykori temesvári zenetanár kötetének fedőlapján (*Corurile și fanfarele din Banat, Scrisul Românesc, Craiova, 1929*) – amely

után hasonló munka alig született. Pedig ha ennyire dalos a bánsági román, akkor ez olyan kórusmozgalmat feltételez, amelynek elemzések, összefoglalók szintjén is meg kell mutatkoznia. Meglepő: nincs így. Egyetlen idevágó friss munkára sikerült bukkannom (Dumitru Jompan, *Coruri și fanfare din Banat. Caraș-Severin*, Editura Mirton, Timisoara, 2003), de ez nem terjed ki a történelmi Bánság egészére, illetve Bodó Mária 2005-ös és Daniela Băcilă 2009-es doktori tézisei tartalmazznak egy-egy jelentősebb kórustörténeti fejezetet.

Mostani összeállításunkban az etnikumok közötti összehasonlítás területéül éppen a kórusmozgalmat választottuk ki. Jompan idézett munkája szerint a XX. század elején a Bánságban 4 zenei társaság (societate muzicală), 144 dalárda (societate corală) és 12 zenei és dalegylet (reuniuni de cântări și muzică) létezett. Ezzel a számsorral az a gond, hogy nem világos, mi a különbség a társaság és az egylet között, illetve a 144 dalárda közül hányat jegyeztek be jogi úton. Kérdés továbbá, hogy milyen etnikai bontásban léteztek ezek az együttesek. Ugyanis a Németboksánban kiadott román lap (*Înfrățirea Românească*) 1937 novemberi számában Mihail Velceanu 1900-ban 120 falusi kórusról tud, ez a szám 1937-re 260-ra emelkedett szerinte. Vélhetően utóbbi román kórusokról beszél. Ezenközben a magyar, a német, a szerb kórusmozgalomról rendelkezünk pontos, érvényes adatsorokkal.

Ha összehasonlítjuk az összehasonlíthatatlant, ha kísérletet teszünk arra, hogy az etnikumok teljesítményét egymáshoz mérjük, akkor van egy fontos és vitathatatlan adatunk: a világháborúk közötti időszak egyetlen jelentős temesvári nemzetközi kórus-sikerét a *Magyar Dalárda* hozta, amikor első lett az olimpia alkalmával megrendezett 1928-es hágai nemzetközi dalosversenyen, ahol a világ minden tájáról 87 kórus versenyzett.

Végül egy megjegyzés: sajnáljuk, hogy bár megígérték, szervezetükről a bemutatót a legtöbb román civil szervezet nem küldte el. Mikközben külön örülünk annak, hogy a CRIES bemutatásával olyan területen működő civil szervezetről tudósítunk, amilyen magyar vonatkozásban (még?) nem létezik.

Tartalom

Bodó Barna: Civil tükrök..... 3

JELENLÉT

Petrás Ede: A civil társadalomról..... 5
Bodó Barna: Civil érdek – civil kurázsi..... 9

KÁRMENTŐ

Jakabffy Elemér – Páll György:
Közművelődési, társadalmi, jótékonyági
és hitbuzgalmi szervezetek a Bánságban..... 13
Miklósik Ilona: A Délmagyarországi
Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat..... 23

ARCÉL

Ormós Zsigmond (Bodó Barna)..... 27

HÍDVERŐ

Franz Metz:
Bánsági német dalárdák és dalegyletek..... 28
Stevan Bugarski: Szerb dalegyletek 1944 előtt..... 30

LÁTLELET

Erdei Ildikó: Civil szervezetek Temes megyében..... 33

JELENLÉT

Bartók Béla Alapítvány..... 35
Bánsági Kárpát Egyesület..... 36
Ceml József Társaskör..... 39
Heti Új Szó Baráti Kör..... 41
Integratio Alapítvány..... 43
Kohézió Egyesület..... 44
Szombati Szabó István Irodalmi Kör..... 46
Putnoky Miklós Alapítvány..... 46
Máltai Szeretetszolgálat..... 47
Pro Gerhardino Egyesület..... 49
Romániai Magyar Pedagógus Szövetség –
Temesi szervezet..... 50
START Tanácsadó és Továbbképző Iroda..... 52
RIVETO Egyesület..... 53
Végvárért Alapítvány..... 54

ARCÉL

Farkas Melánia:
Béres Margit, Kiss Károly, Tamás Sándor..... 55

HÍDVERŐ

Ricz András: Térségi kapcsolatok – Szabadka..... 58
Károlyi Attila: Partnerségek útján – Szeged..... 59

JELENLÉT

CRIES Forrásközpont Egyesület..... 61

KILÁTÓ

Hamvas Béla: Oszd meg, amid van!..... 62
Baranyi Ferenc: Valami mindig közbejön..... 62

PETRÁS EDE

A civil társadalomról¹

A civil társadalom európai hagyománya

A demokráciának és a közéleti részvételnek komoly antik és nomád hagyományai vannak. A hatalom demokratikus legitimitásának és a civil társadalomnak a nyugati kultúrában betöltött fontos szerepe azonban nem ezekből fejlődött ki, hanem a korai középkor „sötét” századai során, szerves társadalmi fejlődés eredményeképpen született. A kor jellemzője Nyugat-Európában a korábbi állami keret szétesése, a központi hatalmat lehetővé tevő írásbeliség és pénzgazdálkodás visszaszorulása. A kialakult hatalmi úrt a megelőző antik időkhez képest szervezetlen, kezdetleges viszonyok között élő, védtelenné vált helyi közösségek töltötték be. Fokozatosan megvalósult az államhatalom szétesése, Szűcs Jenő találó kifejezésével a „maradék állami szuverenitások szétesztása egy »alulról« képződő társadalmi képletben.”

A korai középkor folyamán alulról felépülő új, hűbéri államszervezet különleges vonása a központi irányítás hiánya, a közigazgatás feladatát – bonyolult viszonyrendszere által – maga a társadalom látta el. Hűbérurain és vazallusain keresztül így minden egyén személyesen kötődött a társadalomhoz, és e személyes, emberi kapcsolat lehetővé tette az egyéni, a helyi és a csoportérdekek védelmét, csökkentette a hatalommal szembeni kiszolgáltatottságot. Ezáltal – Bibó István szavaival – „gazdagon tagolt, földjéhez, munkájához, munkájához, szakmájához, szabadságához erősen hozzákapcsolódó társadalom” jött létre. E sajátos társadalmi képlet terméke a középkori nyugati városok közösségi autonómiája, mely megszüntette polgárai személyes függését az államhatalomtól.

Az autonóm csoportok filozófiailag és jogilag legitímált, a gyakorlatban is széles körben elterjedt rendszere azonban távol állt az ideális, kiegyensúlyozott működéstől. A csoportoknak állandó küzdelmet kellett folytatniuk a hatalommal vagy más

csoportokkal szemben kiváltságaik megszerzéséért, elismeréséért vagy éppen megtartásáért. Ha a helyi és közösségi autonómiák kiegyensúlyozott együttműködését tekintjük a fenti társadalmi modell kiteljesedésének, akkor meg kell állapítanunk, hogy az érett középkor nyugat-európai gyakorlata ennek csupán kezdetleges, konfliktusokkal teli első fázisa volt. A XIV. századra kialakult rendi parlamentarizmus a divergáló rendi érdekek miatt nem működött hatékonyan, ami fokozta a században kibontakozott gazdasági válságot és közrejátszott az államok szétagrozódásában.

A kora újkor uralkodók hatalmuk növelése és a gazdaság megerősödése által akartak kilábalni a válságból. A kialakuló abszolút monarchia első ellenfele a területi és magánérdekért fellépő nemesség volt, amellyel szemben a legfőbb szövetségesei a városok voltak. A XVIII. századra azonban a megerősödött városi polgárság is szembekeült az uralkodóval, és hosszú küzdelmet folytatott az állam feletti kontroll megszerzéséért. A polgári mozgalom fő jelszava a felvilágosodás volt, és politikai jogait olyan, a középkori jogi fakultásokon született tanok alapján követelte, mint a természetjog, a társadalmi szerződés, a népszuverenitás, a hatalom-átruházás vagy a hatalmak elválasztása (Szűcs Jenő). E folyamatra reflektál Hegel, amikor különbséget tesz állam és társadalom között. A polgári mozgalom megerősödésében közrejátszott a folyamatos és gyors ütemű technikai és gazdasági fejlődés ill. a polgári életmódot a lelkiismeret számára is szentesítő protestáns etika.

A polgárság küzdelmeinek eredményeképpen a XIX. századra kialakultak a mai értelemben vett polgári államok. A társadalom mind strukturálisan (osztályképződés) mind funkcionálisan (a formalizált magánszférák – pl. a gazdaság – kiválása) differenciálódott. A piaci kapitalizmussal együtt járó elszegényedést és tömegesedést a társadalom mozgalmakkal, spontán önszerveződési formákkal igyekezett ellensúlyozni, így mind szélesebb tömegek nyertek beleszólást a politikai életbe.

A XX. század az állami beavatkozás újbóli megerősödését és ezzel együtt a társadalom fokozódó védekezését hozta magával. Az általános választójog eredményeképpen létrejött tömegpártok már nem képviselik, hanem artikulálják választóik érdekeit. Ágh Attila az „állam és társadalom állóháborújának” nevezi azt a tendenciát, melynek során az állam fokozatosan ellenőrzése alá vonta a gazdasági szférát, majd a jóléti rendszer kiépítésével behatolt a társadalom tagjainak mindennapi életébe. Az állami szféra kiterjedésére és a globalizációs folyamatra a társadalom válasza a regionalizmus, a helyi autonómiák iránti növekvő érdeklődés és a közösségek, civil szervezetek reneszánszával válaszolt.

A fenti helyzetet érzékletesen illusztrálja Tocqueville látónoki gondolata a demokráciában rejlő veszélyekről: A tudás és az egyenlőség az élet minden területére kiterjedő önkényt teremthet, mely „úgy alacsonyítaná le az embereket, hogy azok nem szenvednének miatta. [...] „Fölöttük pedig ott lebeg egy végtelen és oltalmazó hatalom, [...mely...] gondoskodik biztonságukról, előre látja és kielégíti szükségleteiket, megkönnyíti örömeik megszerzését, elintézi főbb ügyeiket, irányítja iparukat, szabályozza örökösödésüket, elosztja örökségüket; miért nem akarja mindjárt a gondolkodás zűrzavarától és az élet gyötrelmétől is megszabadítani őket?”

Eszmetörténeti háttér

A legtöbb filozófiai rendszerben megjelenik a civil társadalom fogalma. Bár az arisztotelészi *koinónia politiké*, a cicerói *societas civilis*, a kanti *bürgerliche Gesellschaft* vagy a rousseau-i *état civil* között jelentős különbségek vannak, de közös vonásuk, hogy állam és társadalom (más szóval: politika és moralitás) egy és ugyanaz. A két fogalom közötti különbségtétel a sajátos nyugat-európai társadalomfejlődés filozófiai reflexiója, így nem véletlen, hogy a középkori és az újkori gondolkodókhoz kötődik.

Ágoston keresztény *civitas*-a a hatalmi viszonyoktól független entitás, mely csupán kényszerűségből vegyül el az evilági hatalmi létben. A középkori filozófiában népszerű gondolatot, mely szerint az egyén nem csak alattvaló, hanem a társadalmi közösség tagja is, Aquinói Tamás az *amicitia* (politikai szeretet) fogalmával írja le: Minden ember rendelkezik valamilyen közfunkcióval (legyen az földművelés, csizmakészítés vagy uralkodás), amelyet részben kényszer hatására, részben viszont önként, az *amicitiától* áthatva, a közösség szolgálatában lát el.

A szekularizált polgári mozgalmak kialakulásával az újkorban a civil társadalom eszméje elvesztette vallásos jellegét, s ezzel kialakult a civil társadalom máig érvényes szekularizált mivolta. Állam és társadalom viszonyával az újkorban Locke, Montesquieu és Hegel foglalkozott behatóan. Locke szerint a civil társadalom a szabad gazdasági szereplők együttműködése, míg Montesquieu civil társadal-

ma az öngazgatás legitim testületeit jelenti, melyek közvetítenek az állam és a társadalom között. Az előbbi modell a civil társadalom angolszász, míg az utóbbi annak kontinentális felfogására gyakorolt meghatározó hatást. A filozófia történetében először Hegel tett kifejezett különbséget állam és társadalom között. Hegel polgári társadalmá Locke és Montesquieu felfogásának ötvözete: tagjai a gazdasági szféra szereplői, akik viszont közös gazdasági érdekeik politikai érvényesítésére törekednek.

A kontinentális modellből indult ki a XIX. század elején Tocqueville, aki az amerikai demokráciát tanulmányozva megállapította, hogy a nemzetek erejének alapja a közösségek autonómiája. A helyi társadalom a polgárok önkéntes társulásai, az „egyesülés művészete” által képes megoldani az őt érintő problémákat. Tocqueville liberális republikánizmusa erős központi hatalmat kíván, amely viszont közigazgatási decentralizációval párosul. A helyi ügyekbe való felső beleszólás leneveli az embereket az önálló akaratról, gyengíti a közösségi szellemet és – demokratikus rendszerben – kiszolgáltatja a kisebbséget a többség önkényének.

Az első világháború utáni társadalmi valóságra reflektált Gramsci, amikor a civil társadalomnak egy új, az angolszász és a kontinentális felfogástól egyaránt különböző modelljét írta le. Gramsci szerint a civil társadalom szférája mind a politikan, mind a gazdaságon kívül esik – lényege a kulturális nyilvánosság, a társadalom civil magjának érték- és véleményalkotása. A civil társadalom szerinte átmeneti jelenség, csak addig van rá szükség, amíg se a politika, sem a gazdaság nem nyújt védelmet a tömegeknek.

A huszadik század hetvenes éveitől kezdve a civil társadalom eszméje soha nem látott népszerűségnek örvend. Ennek oka kettős: egyrészt a középeurópai ellenzéki értelmiség ideológiája – e gondolatrendszer előfutára volt Bibó István, aki szerint a civil társadalom, a „szabadság kis körei” a nyugati fejlődés lényegi sajátossága, a demokrácia alapvető feltétele – közvetítő szféra, mely biztosítja az egyén szabadságát. A népszerűség másik oka a posztmodern, globalizált világhelyzet fokozatos kialakulása. Az elsők között ismerte fel az új világhelyzet és a civil szféra kapcsolatát Alain Touraine, aki szerint a posztindusztriális társadalomban új társadalmi paradigma alakul ki, melyben a társadalmi élet köztes szereplői válnak paradigmaalkotó tényezővé.

A civil társadalomról máig folytatott élénk diskurzust a hetvenes évek lengyel ellenzéke kezdeményezte, mert a civil társadalomban olyan eszmét talált, mely ideológiai alapot és ideálképet nyújtott a pártállammal szembeni küzdelemben. A civil társadalom fogalma az angolul író, amerikai egyetemeken oktató emigráns közép-európai értelmiség írásain keresztül hamarosan az egész világon elterjedt. Nyelvezete és céljai mára beépültek mind a globális hatalmi rendszer, mind az azzal szemben álló különböző csoportosulások ideológiájába.

A civil társadalommal foglalkozó mai irodalom John Keane tipológiája szerint három csoportba sorolható. Az első csoportba tartoznak azok a – többségükben ázsiai – kutatók, akik a civil társadalmat csupán értelmezési keretnek tekintik a társadalmi és politikai erők ill. az intézmények közötti összefüggések elemzéséhez. A második csoport a pragmatikusoké, akik számára a civil társadalom elsősorban irányelv és akcióterv, az ideális társadalmi berendezkedés eszköze. E szemléletnek jelentős hagyománya van a politikai gondolkodásban, ide sorolható Thomas Hobbes, Edmund Burke és Tom Paine felfogása, mai képviselői többek között Guillermo O'Donnell, Ernest Gellner, Karl Popper, Juan Linz és Alfred Stepan. A harmadik irányzat a civil társadalom „posztfundamentalista” értelmezése, amely – a pragmatikusokkal ellentétben – megkérdőjelezi annak erkölcsi felsőbbségét és egyedüli üdvözítő voltát. Az irányzat egyes képviselői (mint John Keane, Robert Putnam, Richard Rorty és Adam Seligman) kritikus vizsgálattal igyekeznek igazolni, hogy a civil társadalom a demokrácia szükséges feltétele (Keane 2004:55). Mások, így Jeffrey Alexander és Ralf Dahrendorf szerint a civil társadalom a szolidaritás, az egymásra való kölcsönös reagálás szférája (Vercseg 2004:6).

A civil társadalom magyar irodalmának számos képviselője részletesen elemezte a fogalom nemzetközi és magyar ill. közép-európai vonatkozásait. Az alábbiakban néhány fontos gondolat ismertetésével vázoljuk fel e könyvtárakat megtöltő irodalom legfontosabb irányait. Molnár Miklós szerint a civil társadalom utópia, a filozófusok terve a társadalom megjavítására. Nagy Endre a fogalom dinamikus voltára hívja fel a figyelmet: Mivel az egyének csak akkor vállalnak önként és munkájukon felül közfunkciót, ha rá vannak kényszerítve, ezért a civil társadalom mindenkori fogalmába csak az tartozik bele, ami az aktuális társadalmi helyzetben veszélyeztetve van. Hegel és Polányi Mihály nyomán felismeri a civil társadalomban rejlő etikai mozzanatot, amennyiben az az elnyomással, a gyengék védelmében működik. A Gergely András felfogása szerint a civil társadalom szuverén jogi személyek politikai közössége. Számára a civil társadalom elsősorban lokális jelenség, mely az önrendelkező helyi közösségek érdekkifejezésében nyilvánul meg. Dahrendorf és Alexander nyomán a civil társadalom szociális, közösségi funkcióját hangsúlyozza Miszlivetz Ferenc és Vercseg Ilona. Varga Csaba szerint a civil szféra tértnyerésének oka a klasszikus képviseleti demokrácia válsága, és elsődleges célja a részvételi demokrácia megteremtése.

Politikai háttér

A civil társadalom eszméje napjaink globális és lokális politikájának egyaránt kulcsfontosságú eleme. Egyes értelmezői számára a nyugati társadalmi

rend természetes formája, melynek felsőbbrendűsége miatt el kell terjednie az egész világon. A civil társadalom e felfogása ideológiai alapot nyújt a legfejlettebb országok irányította világrend fenntartásához (E. Gellner). A globális uralmi tényezőkkel esetlegesen szembenálló helyi államhatalmak szemében a civil társadalom ilyen felfogása bomlasztó, az ellenállási képességet csökkentő ideológia. Ezzel a szemlélettel éles ellentétben áll az egész világon gyorsan terjedő, alulról szerveződő civil mozgalom, melynek legfőbb célja az önvédelem, az emberi élet alapvető feltételeinek (élelem, biztonság, élhető környezet, kultúra) biztosítása. Ágh Attila szerint a társadalom tagjainak önkéntes mozgalma ezzel a mindenkori államhatalom kötelességét látja el, amennyiben a külpolitikai vagy gazdasági érdekekkel összefonódott állam ezt nem teljesíti.

A globalizált világ jellemző folyamata, hogy a gyorsan változó, dezintegrálódó társadalmak más, távoli kultúrákból vesznek át identitást adó, integrációt erősítő elemeket. A nyugati fejlődésben kialakult civil társadalom így hasonló integráló tényezővé, a globalizációval szembeni védekezés formájává vált számos nem nyugati társadalomban, mint a keleti vallások és életbölcesség térhódítása a szekularizálódott és gyökerét veszített nyugati társadalmakban. E termékenyítő kulturális cserére kitűnő példa a civil társadalom szerepe a muzulmán világban.

Az Iszlám szerint a politikai hatalom egyetlen közfeladata és egyben legitimitásának forrása a vallás érvényesülésének biztosítása. Ha ez a feltétel teljesül, akkor az alattvalók jólétét, biztonságát és együttműködését már biztosítják a társadalmi viszonyokat részletesen szabályozó vallási törvények (a Korán és a *sariá*) ill. az ezeket alkalmazó vallási vezetők.² A muzulmán gondolkodóknak nincsenek különösebb illúzióik a politikát illetően. A világ talán első társadalomtudósa, a XIII. században élt Ibn Khaldún megállapítja, hogy az állam célja az uralkodó osztály hatalmának fenntartása és az ezt megkérdőjelező törekvések elfojtása. Az alattvalók nem rendelkeznek politikai jogokkal, érdekeik érvényesítésére és a politika befolyásolására csak informális kapcsolataikon keresztül van lehetőségük. Akiknek nincsen megfelelő kapcsolatrendszerük, azok jogfosztottnak tekinthetők.

Jól illusztrálja a fentieket a gyakorlatban a leg hosszabb múltra visszatekintő és legstabilabb mai muzulmán kormányzati rendszerek egyike, Szaúd-Arábia. A teljhatalmú királynak minden kérdésben döntő szava van. Több tízezer fős tágabb családjának tagjai alkotják az állami elitet, betöltik a fontos és jövedelmező hivatalokat. A király az államot érintő fontos kérdésekben konzultál a vallási és világi vezetők tanácsaival (az Ulémák Tanácsával és a Dívánnal). Ugyanakkor kiterjedt hatáskörrel rendelkeznek a földrajzi és törzsi rendszer szerinti helyi kormányzás szervei, melyeket a helyi vezetők irányítanak. A király elméletileg beleszólhatna a

helyi döntésekbe, de a gyakorlatban ritkán van erre példa, mert hatalmának és anyagi érdekeinek biztosításán túl nem érdeklődik a helyi ügyek iránt.

A nyugati hatásra a muzulmán világban is létrejött civil mozgalom a szekularizált nyugati civil társadalommal ellentétben istenhívő, és gyakorta a szekularizáló, etatista állammal szemben lép fel. Példa erre az 1979-es iráni forradalom, mely a társadalom létfeltételeit megsértő, az országot külső hatalmi és gazdasági érdekeknek kiszolgáltató politikai rendszer ellen irányult, mely legitimitását veszítette azáltal, hogy szembefordult az emberi lét alapvető feltételeit biztosító iszlám társadalmi tanítással. (Benke)

A civil társadalom működése

A civil társadalom működése mindenekelőtt az emberek fejében, közéleti szerepvállalásában és a társadalmi szolidaritásban nyilvánul meg. Az alulról szerveződő csoportok azonban a polgári államban csak úgy válhatnak legitim, érdekérvényesítésre képes entitássá, ha jogi személyként, gazdálkodó szervezetként jelennek meg. A civil társadalom elsődleges megjelenési formái ezért napjainkban a civil szervezetek.

Beke Pál a civil szervezetek nyolc típusát különbözteti meg: (1) klasszikus civil szervezetek, melyek valamilyen közösen észlelt hiány vagy probléma megoldására törekednek; (2) segítő szervezetek; (3) műkedvelő és hobby-egyesületek; (4) valamely oktatási intézmény végzettjeinek „baráti köre”, melynek feladata az intézmény érdekeiért való lobbitevékenység; (5) valamely erkölcsi alapkérdésben (pl. etnikai vagy vallási identitástudat) való egyetértésre alapuló szervezetek; (6) foglalkozási és megélhetési csoportok szervezetei (pl. szakmai egyesület); (7) valamely intézmény holdudvara, melynek keretében az intézményen belül külön csoportosulás munkálkodik (pl. tudományos műhely) és (8) valamely intézmény körül működő szatellit szervezet, melynek célja az intézmény működéséhez szükséges források előteremtése (pl. iskolai alapítvány).

A civil szervezetek létének alapvető feltétele egyfelől a társadalmi környezet – a kölcsönös bizalom és a közügyekben való részvétel igénye, másfelől a működéshez szükséges anyagi háttér. Perlman és Gurin ezt úgy foglalja össze, hogy egy civil szervezet működéséhez három dologra van szükség: (1) személyi hálózatra, mely képes mozgósítani a passzív többséget; (2) kontinuitásra és (3) pénzre.

A civil szervezetek talán legfontosabb működési területe a lokalitás, a helyi társadalmi cselekvés. Kiemelkedő szerepet játszanak a településfejlesztésben, a helyi közösségfejlesztésben és az önkormányzatokkal való lakossági együttműködésben. Ennek alapja egyrészt a részvételi demokrácia eszméje, másrészt a helyi érdekek mindenkor alávetttsége a

többségi, külső törekvéseknek. Johan Caltung szerint egy helyi közösség csak akkor fejlődhet egységes eszkézt, ha a lakók többsége aktívan részt vesz valamilyen közösségi tevékenységben.

A helyi önkéntes szervezetek működésének számos, az egész társadalomra kiható pozitív következménye van. A hatalom bizonyos fokú újraelosztása, az önkényes igazgatás korlátozása révén csökkentik az elidegenedést és a devianciákat; fokozzák a lakosság elégedettségét s ezáltal a társadalmi stabilitást; a közszereplés iskoláját nyújtják a jövőbeni politikusoknak és közéleti személyiségeknek; erősítik a helyi jelleget és identitást, mely érték- és életmódbeli alternatívát nyújt a fogyasztói tömegtársadalommal szemben.

Napjaink civil mozgalmának egyik fontos iránya a közösségfejlesztés, mely mára számos ország közösségfejlesztő egyesületének nemzetközi együttműködésének keretében zajlik. Kiinduló gondolata, hogy a hagyományos közösséggel ellentétben a modern közösségbe a tagok nem beleszületnek, hanem megkeresik, megszervezik és maguk tartják azt életben (Vercseg A.). Minden közösség képes önszerveződésre, önfejlesztésre, melynek megvalósításában a közösségfejlesztő szakemberek katalizáló szerepet töltenek be. A nyugat-európai és az amerikai közösségfejlesztés elsősorban a társadalmi problémák kezelésére, a szegények és kirekesztettek integrálására irányul, célja a társadalomirányítás befolyásolása és a helyi lakosság (nagyváros esetén szomszédság) bevonása a cselekvésbe. Változatos eszköztárban szerepel az élelmiszer-szövetkezetek, hitelszövetkezetek, közösségi vállalkozások létrehozása; szociális, kulturális, képzési és információs tevékenység folytatása; területfejlesztés a helyiek bevonásával; a helyi érdekek közvetítése és képviselése a helyi és a magasabb szintű politikában.

A nonprofit szektor

A civil társadalom gazdasági intézményei a nonprofit szervezetek. Alapvető törekvésük a társadalom önsegélyezése, az állam által nem megoldott társadalmi problémák kezelése. A különféle önsegély-csoportokat Szabó Máté háromféleképpen kategorizálja: Tevékenységük szerint léteznek (1) humán alternatívát kereső csoportok, melyek célja a lakó- és munkahelyi környezet, a foglalkoztatottság, a kulturális, szabadidős és képzési lehetőségek javítása és (2) segítő csoportok, melyek a hátrányos helyzetűekért, diszkrimináltakért, sérültekért és betegekért tevékenykednek. Célcsoportjuk szerint vannak (1) magánjellegű csoportok, melyeknek tevékenysége önmagukra irányul és (2) társadalmi jellegű csoportok, melyek rajtuk kívül állókért munkálkodnak. Működési területük szerint pedig léteznek társadalmi, gazdasági és politikai önsegély-csoportok.

A nonprofit szervezetre mint gazdálkodási formára szigorú jogi követelmények vonatkoznak. Az egyes államok eltérő jogi gyakorlatának közös vonásai az intézményesültség, a profitszétoztás tilalma, a kormányzattól való intézményes elkülönülés, az önkéntesség, a közérdekűség és közhasznűság, a pártpolitikai és általában a hitéleti tevékenység kizárása (Pavluska).

Az 1990-es években elterjedt az a szemlélet, hogy a nonprofit szervezetek a gazdaság új, harmadik szektorát alkotják az állami és a piaci szektor mellett. A nonprofit szektor e szemlélet szerint akkor igazán fejlett és cselekvőképés, ha a nonprofit szervezetek egységes, ütőképés szövetségeket, lobbicsoportokat alkotnak.

A civil társadalomhoz hasonlóan a nonprofit szektor mögött is többféle ideológia húzódik meg. A nonprofit szervezetek amellet, hogy a társadalom önségélyezésének formái, egyben a jóléti állam lebontására irányuló neoliberais törekvések jelszavává is váltak. A jóléti szolgáltatások magánkézbe

adása sokak számára vonzóznak tűnik, viszont azzal a megkötéssel, hogy az egykor éppen az állam megnövekedett szociális kiadásai miatt többszöröse emelkedett adóterhekből a nonprofit szektor megfelelő mértékben részesüljön.

Az állami finanszírozás kérdése azonban további problémákat vet fel. Egyfelöl a legtöbb jóléti szolgáltatás nem eredményez közvetlen gazdasági hasznot, így a napjainkban elterjedt megtérülöségi alapon nehezen határozható meg az állami támogatás szükséges összege. A kérdés megoldása lehet az ún. hozzáadott társadalmi érték fogalma, mely által valamilyen szinten mérhetővé válnak a nonprofit tevékenységek hosszú távon megtérülő ráfordításai.

Az állami finanszírozás további veszélye, hogy általa a nonprofit szektor elveszítheti rugalmasságát és önkéntes jellegét, továbbá összefonódhat az állami szférával. Kiutat jelenthet ebből, ha a nonprofit szervezetek egységesen lépnek fel az állammal szemben, és megszerzik a szektornak juttatott állami források egymás közötti elosztásának a jogát.

¹ Részlet Petrás Ede *Civil társadalom: eszme és valóság* c. a Debreceni Egyetem doktori programja keretében készített dolgozatából. A dolgozat szakapparátusát kényszerűségről elhagytuk.

² A muzulmán vallásban nem létezik egyház és papság. A vallási vezetők olyan, a teológiában jártas, személyek, akik tudásuk, életmódjuk és megnyilatkozásai révén nagy tekintélynek

örvendenek a hívők körében. Világi hatalommal csak addig és olyan mértékben bírnak, ameddig és amennyire erre tekintélyük feljogosítja őket.

BODÓ BARNÁ

Civil érdek - civil kurázsi

Minden embernek tartozom,
és minden ember tartozik nekem.
Németh László

Civil történetek

Minden civil szervezet egy külön történet.

Történeteink nem csupán egyediek, de ehhez az egyediséghez ragaszkodunk is. Megvan a bája és az értelme is ugyanakkor. Hiszen a civil tevékenységbe – de rossz szó! –, a civil feladatvállalásba önmagunkat, terveink és vágyaink bizonyos részét viszük bele. Vállaljuk a civil felelőséget, hogy jó (jobb) legyen a lelkiismeretünk.

A civil tehát önmegvalósító.

Valljuk meg, ismerjük el. Mert nincs ebben sem-

mi dehonesztáló. A civil abban a szerencsés helyzetben van, hogy találkoztatni tudja, be tudja építeni (rejtett) vágyait közösségi programokba. Amikor idejét, tudását és olykor anyagi eszközeit is szolgáltatba állítja, akkor a (szerencsés) találkozás okán teszi. Ennek érdekében és jegyében építkeznek.

A civil tehát célratörő, koncepcióalkotó és lendületes.

Folytathatnám a civil mivolt(unk)ról való reflexiót – nem teszem. Mert ennyi elég (egyik) dilemmám megfogalmazásához: beszélhetünk-e, kell-e beszélni civilek vonatkozásában érdekvédelemről?

Aki érdeket véd – az a felelősség, aminek jegyében a civil beáll a köz ügyeinek intézői sorába: szintiszta érdekvédelem – annak kell-e érdekvédelem?

A jelzések, sokasodó jelzések azt mutatják – kell.

A civil érdekvédelem – amennyiben létezik – miről szól? Azon társadalmi kérdésekről és területekről, ahol a civilek felelősséget vállalnak? A civil hatékonyságról, a források és lehetőségek kihasználtsági fokáról? Ez volna a *civil ügy* képviselése. Szólhat továbbá a civilek és az állami szféra együttműködéséről... Azt hiszem, mindháromról szól együtt és külön-külön is. Ha például egy civil szervezet konkrét esetre vonatkozó forrásszerző képessége a téma, akkor ez vonzataiban mindhárom dimenziót érinti: kiderül egyrészt, hogy mennyire fontosnak minősül az a bizonyos terület, megmutatkozik továbbá, hogy ki miként értelmezi a civil felelősségvállalást, végül pedig – áttételesen – arra is rálátást nyújt, hogy az állami szféra felelősei mennyire tekintik partnernek a civilt, milyen típusú kapcsolatban gondolkodnak. Tudom, mindhárom vonatkozásban lehetségesek a kommentárok – az utalás elvi szintre vonatkozik.

Szakirodalmi barangolás és kollegiális beszélgetések egyaránt jelzik, mindhárom kérdés felvetése indokolt. Internetes keresés – mivel a kulcsszavas keresés véletlenszerű eredményt hoz, jelzés értékű lehet – azt mutatja, hogy elsődlegesen a civil hatékonyság kérdései jelennek meg az érdekképviselői kontextusában.

Akik a szektor érdekeire hivatkoznak, arra utalnak, hogy a civilekben több van annál, amennyi társadalmi szinten hasznosul, és ennek okai egyrészt a civil szektor struktúrájával, belső kapcsolatrendszerével kapcsolatosak, másrészt pedig a civil-állami párbeszéd nehézségeire, a civilek szándékainak félre- vagy rosszul értelmezésére történik utalás. Sebestyén Istvánt idézném, aki a magyar politológusok 2007-es vándorgyűlésén arról az ellentmondásról szólt, amely a civil-állami viszonyt meghatározza. Szerinte a civil, aki politizál, már nem civil többé, viszont a civil, aki nem hajlandó politikusok fejével gondolkodni, nem tudja a civilek érdekeit képviselni. Olyanokra van szükség, akik művelni tudják a „civil politika” művészetét. Ezek olyan személyek, akik ugyan a civil társadalom tagjai, de a közhatalom letéteményeseivel való kapcsolatfelvétel során bürokratakként is képesek viselkedni. A civilek és kormányzat párbeszéde sokszor azért válik parttalanná, mert a civilek nem beszélnek „bürokrataul”, a kormányzati képviselők pedig nem értik a civil nyelvet.

Civil kurázsink

A bátorság kérdése akkor merül fel, amikor elégedetlenek vagyunk.

Mivel lehetünk elégedetlenek? Szinte mindennel: szociális ellátással, szervezeti megoldásokkal, politi-

kai prioritásokkal, politikusi szerepvállalásokkal... És nagy a baj, ha az ember hosszabb távon mindenrel elégedett. A rövid, pillanatnyi elégedettség természetes, mert pozitív esemény még a legfeszültebb helyzetben is bekövetkezhet, ugyanakkor a legtökéletesebbnek vélt/ítélt rendszer sem kezelhet azonos hatékonysággal minden egyes kérdést.

Az elégedetlenség társadalmi alapállapot, viszont országról országra és történelmi időről időre változik az elégedetlenség kinyilvánításának a módzata és a vele kapcsolatos hatalmi reakció. Ha nincs kinyilvánított elégedetlenség, az a hatalmi intolerancia, a különvélemények elhalásának/elfojtásának egyik mutatója. Ha mindenki hallgat, az a – demokratikusnak minősített – vezetés számára közelről sem megnyugtató, éppen ellenkezőleg, figyelmeztető jelzés kell, hogy legyen.

Mifelénk, a mai negyveneseknél idősebbek igencsak tudják, mit takar a hallgatás, mégis gyakori az olyan szülői tanács: „gyermekem, óvakodj attól, hogy bármilyen módon belekeveredj a politikába!” Jelzés értékű tanács: aki mondja, alighanem tudja, minden nyilvános fellépés: politika. Tehát a félreállást, hallgatást nem lehet másként értelmezni, mint lemondásként arról, hogy önnön sorsunk alakításában részt vegyünk. Csakhogy minden lemondás valamilyen mértékű önfeladás. Természetesen nem minden fellépés hoz azonnali és általunk elvárt változást, ez benne van a helyzet logikájában. De válasszuk el az akciót a reakciótól. A polgárt a megszólalása jellemzi, a kérdés tehát az, vállalja-e a véleménynyilvánítást, avagy nem.

Az erőszakmentes forradalmak nagy alakjai, Mahatma Gandhi vagy Martin Luther King az állampolgári engedetlenség klasszikus példái. Megvolt a világos ellenvéleményük és abból nem engedtek akkor sem, ha véleménynyilvánításukra a válasz erőszak(os) volt. Fellépésük békés, következetes és határozott. A civil társadalom és szervezetei tehát kívül állnak az etatista államon: erre utal az angol megnevezés, a *Non Governmental Organizations* – NGO. És mivel a civil társadalmat illetően további megnevezések és értelmezések idézhetők, figyelemre méltó Timothy Carton Ash 1990-es sok szempontú megközelítése, miszerint a civil társadalom: a) az államtól független szervezetek, intézmények megléte; b) az állampolgárok toleranciája, az erőszakos eszközöktől való tartózkodásuk; c) az állampolgári felelősség komolyan vétele.

De idézhetünk egy magyar klasszikust is. A történész, politikus és publicista Szalay László ekként fogalmazott 1847-ben: „*az associatio az emberi társaság kiindulási pontja 's jövendője egyszersmind; 's hogy hitünk a' haladásba, elválaszthatatlan azon hittől, mely szerint szorosabb associatio' eszközlése által véghetetlenül növelhető a' nemzetek', az összes emberiség' ereje, képessége, boldogsága.*” Ma sem mondhatnánk érzéketlenebben.

Az elégedetlen egyén a civil ethosz jegyében

számíthat a hozzá hasonló módon gondolkodókra, akikkel közös szervezetet, associatio-t hozhat létre.

Számíthat ennél többre is. Amennyiben a polgárt elégedetlenkedő amatőrnek tituláljuk (lásd: Szabó Máté *Civil Szemlé*ben közölt tanulmányát), akkor az ombudsman, a magyar szaknyelvben állampolgári jogok biztosának nevezett, a románban a nép ügyvédje titulussal illetett intézmény az, ahová fordulhat az elégedetlen, a panaszos. Az ombudsman nyújtotta intézményesített védelem minőségi újdonsága, hogy a polgárt jogi értelemben az állami intézményekkel azonos szintre emeli. Az állami intézmények számon kérhetőkké válnak.

És mégis: semmi nem helyettesítheti a belső elhivatottságot, a meggyőződésen alapuló személyes vállalást és döntést.

Civil kurázi nélkül az ombudsman csak esély, potencialitás.

Polgári társadalom

Klasszikus értelemben a polgári társadalom azt jelenti, hogy az állam biztosítja a különféle szabadságjogok – személyi szabadság, a tulajdon, a vállalkozás, a kereskedelem, vagyis a piac és a verseny szabadságának – megvalósulását. Az államnak ezzel az „éjjeliőr”-szerepével a mai participációs társadalom nem elégszik meg. Ugyanis a közigazgatás – az állam és az önkormányzatok intézményrendszere – társadalmi támogatás nélkül nem képes feladatait kellő hatékonysággal ellátni. Az emberek problémái és igényei annyira megsokasodtak, hogy a közhivatali intézményrendszer képtelen ahhoz menet közben alkalmazkodni. A posztmodern társadalom fontos trendje a korporativizálódás, amikor jogszabályokkal létrehozott (tehát nem önkéntes) köztestületek és kamarák státuszuk, működésük által elmoszák, átjárhatóvá teszik az állami és a társadalmi szféra közti éles határokat. A nem spontán állampolgári kezdeményezésre létrejött, kötelező tagságú szakmai kamarák tevékenysége mégis privát, szakmai és civil jellegű. Ezzel a *polgári társadalom - politikai állam* dichotómia aktualitása gyengülni látszik (Glózer Rita: *A civil társadalom funkcióváltása Magyarországon 1989-1999*), és ez érvényes a közép-kelet-európai társadalmakra is. Ugyanakkor a polgárok szükségét érzik annak, véleményük, tapasztalatuk, terveik beépüljenek a helyi folyamatokba. Hiszen a civil társadalom a XX. századig kritikai koncepcióként jelentkezett a társadalom és politika elméletében és gyakorlatában, és a politikai túlhatalomtól és uniformizáltságtól megszabaduló autonóm társadalmat jelentette. Főleg az egységsülő Európára való tekintettel nem szabad elfeledni, hogy míg Keleten a civil társadalom a politika és a kultúra területén fejlődött, addig Nyugaton a gazdasági-társadalmi szférában.

Az egyesülő Európa civil társadalmi egyszerre válhatnak a Nyugat alternatív mozgalmainak és a

Kelet ellenzéki mozgalmainak közös örököseivé a progresszív demokrácia, a grassroots tradíciók intézményesülése révén, (Szabó Máté: *Globális, európai és magyar civil társadalom*). A „grassroots” (angolul „fűgyökerek”) alulról jövő kezdeményezések, amikor az információt közvetlenül az érdekelttől szerzik, attól a célcsoporttól, amely ügyének képviselétéért létrejött. Így tehát az ellentéte az állami, felülről jövő kezdeményezéseknek, amelyek, mivel nincs közvetlen kapcsolatuk az adott célcsoporttal, nem is alkalmasak minden társadalmi feladat felvállalására és megoldására. Az erdélyi magyar civilek szerep-értelmezései szerint a civil szervezetek állampolgárokat, helyi lakosokat tömörítő szervezetek. Véleményük kikérése, döntéshozatalba történő bevonásuk magának a lakosságnak a meghallgatását jelenti. A civil szervezetekben plusz erő, kreativitás, munkakedv és – nem utolsósorban – lokálpatriotizmus rejlik.

Változó világunk

A civil világ egyre kevésbé civil – hagyományos értelemben. Ha arra gondolunk, hogy a fejlett világban a nonprofit szektor foglalkoztatja a munkavállalók 20-25 százalékát, ha arra gondolunk, hogy mind több feladat és egyre igényesebb tevékenységek kerülnek át a civilek feladatkörébe, akkor ez egyre kevésbé szól a személyes elhivatottságra építő, küldetésnek tekintett felelősségvállalásokról. Ez az átalakulás még nem mutatkozik meg az erdélyi magyar civil világ szerkezetében és működésében, itt a világ nagy trendjei később, lassabban teljesülnek be. Lehet búslakodni ezen, akár örülni is annak, hogy az „igazi” civilség nálunk tovább tart.

Vannak nagy, a civil szerepre vonatkozóan számmunkra adott, s ekként alig elemzett feladatvállalások. Nem szoktunk azon elmélkedni, miért jött létre civil struktúráként a nemzetközi *Vöröskereszt*. Miként lehet, hogy egy ilyen ismert és mindenütt elismert szervezet – civil? Vagy pedig utaljunk a *Vöröskereszt* után jó 100 évvel megalakult *Greenpeace* szervezetre és mozgalomra, amelynek fellépései ma már kormányokat is meggondolkoztatnak. Ezek civil tények: tudomásul vesszük ezeket. A két esetben közös az, hogy ellenzéki-szűlettek, valamit védeni akartak (a *Vöröskereszt* háborús betegek védelmére alakult meg) bizonyos hatalmi gyakorlat kontextusában.

Ezen léptek túl a modern demokráciákban – illetve ma a civil szerepre már nem az ellenzéki-ség, valaminek a kijavítása, állami akarattal szembeni védelme a leginkább jellemző, hanem az optimális forráshasznosítást biztosító munkamegosztás.

És ettől állnak távol az erdélyi magyar szervezetek.

Mifelénk a civil és a „bürokrata” egymással a „kerítés fölött” kommunikál: mindenik mondja a magáét. Egy helyzet eltérő olvasatait. Az eltérő alapállás fő okát abban látom, hogy az átmenet ki-

hívásaival viaskodó államapparátus nem mer újítani, „biztosra” kíván menni. A számára ismeretlen folyamatok kezelésére a civil partner beléptetése bizonytalansági tényezőket hordoz. A román(iai) társadalomban a civil felelősségvállalásnak nincsenek meg a fejlett országokban fellelhető hagyományai, a civilek az országban csak az utóbbi fél évtizedben kezdtek olyan társadalmi tényezőként megnyilvánulni, akikre igenis figyelni kell.

A helyzetet tovább bonyolítja a kisebbségi lét viszonyrendszere. A helyi közigazgatás részére partnerek ott lehetnének, ahol helyben a magyarság többséget alkot, ahol a társadalmi közeget nem hatják át, nem alakítják át a kisebbségi lét erő- és törésvonalai. Fronthelyzetben – például Marosvásárhelyen – minden közigazgatási aktust elsősorban az etnikai törésvonal határoz meg, a civil-bürokrata viszony sokkal kevésbé meghatározó, mint az etnikai szembenállás. Kisebbségi helyzetben és (főleg) szórványban a kisebbségi nem igazi szereplője a folyamatoknak, akkor kerül képbe, ha valamilyen körülmény külön segíti. Ilyen közegben a civil szervezet kimondottan, de legalábbis hangsúlyosan etnikai-kulturális téren vállal szerepet, az általános feladatleosztásból nem részesül.

Önépítkező magyar civil társadalom

Még mielőtt bárki az elméleti rigurozítás okán és természetes igényével a fogalomhasználat pontosságát kérné számon, hadd jelezzem: mivel a romániai magyar társadalom fogalmát is jobbára csak körülhatárolni sikerült, s nem egyértelműen meghatározni, a romániai magyar civil társadalom számomra egyszerűen és egyszerűsítően jelenti a létező intézményhálózatot illetve magát a mozgalmat, az építkező folyamatot. Erre a kettősségre különben Arató András hívja fel a figyelmet *Civil társadalom, forradalom és alkotmány* c. könyvében, hiszen a közép-kelet-európai átmenet folyamataiban a civil társadalom egyszerre jelentette az autoritárius hatalmi rendszer tagadását és ugyanakkor az érdektagolás szervezeti feltételeinek a megteremtésére való törekvést. Persze, az idők során szinte nem volt olyan közösségi feladat/cél, amelynek okán a civil társadalom, mint keret és eszköz szóba nem került volna, hiszen minden, ami a „félelem falának” a bomlását segítette valamilyen módon civil.

A civil szerveződések alakulási folyamata nem más, mint egy általános felelősségvállalás strukturális tárgyasulása és mozgalmá válnak. A folyamatnak megvannak a hely- és időfüggő sajátosságai, s ebben meghatározó, hogy az elitek milyen hagyomány-értelmezéseket jelenítenek meg, illetve miként viszonyulnak a társadalomfejlődés alapvető kérdéseire. Ugyanakkor maga a folyamat nem választható el a civil társadalomról és a civil szféra helyzetéről szóló, időben a jelzett tényezők függvé-

nyében hangsúlyeltolódásokat mutató diskurzustól. Bármiként is bővül(t) a civil társadalom fogalmának értelmezése az idők folyamán, létjogosultsága feltételezi a köz- és magánszféra dichotóm szétválasztását.

Számunkra elsősorban ez a diskurzus fontos, amely sokkal inkább a romániai magyar egyesületi szféra helyzetéről szól, mint a fogalmi keretekről. Gyakorlati kihatásai okán fontossá válik, hogy a helyzetértelmező igyekezet miként viszonyul például az olyan, más környezetben természetes értelmezésekhez, amelyek a civil társadalmat a „politikát körbefonó szövődéknek” (Kende Péter) tekintik. A kisebbségi közösség civil szerveződései elsődlegesen nem az állami intézmények köré alakuló szervezetek és hálózatok, ugyanis ez esetben a politikai-civil viszony (legalább) kettős tagoltságú. Az állami intézményi szint mellett, de még inkább azt megelőzően létezik a kisebbségi politikai struktúra, amely intézményileg is, funkcióját illetően is karakteresen más, mint az állami szféra. Ezen más-ság okán tűnt ideig-óráig úgy, hogy a romániai magyar civil társadalomnak a kisebbségi politikai képviselettel, ennek teljesítményének kapcsolatosan nem kell – nyilvánosan megjelenített – viszonyulást kialakítania. Egyre világosabb a civil szereplők számára, hogy elodázhatatlan szerepük és felelősségük a társadalmi stratégiák megjelenítése. Ez a szerepfelfogás kikerülhetetlenül vezet el az RMDSZ-szel, mint a kisebbségi magyarság politizáló/hatalmi struktúrájával szembeni önmeghatározáshoz annak ellenére, hogy létezik egy nehezen vitatható értelmezés (vö. Fábíán Ernő), miszerint romániai magyar vonatkozásban a civil társadalom az egész kisebbségi közösséget jelenti.

Az erdélyi magyar civil világ fejlődésének egyik meghatározó feltétele a kisebbségi társadalomban kialakuló viszonyok, illetve szerepek pontos definiálása. A dolgok általános rendje az, hogy a társadalom előtt a politikai szereplők felelnek döntésekért és nem-döntésekért, állapotokért és folyamatokért. A civilek pedig az így kialakuló helyzetre reagálva fogalmazzák meg céljaikat, szerepvállalásuk mindig egyfajta válasz a létező helyzetre, miközben természetesen önnön értékválasztásaikat is képviselik.

A kisebbségi lét körülményei között alakuló civil világnak több függőségi viszonytal kell számolnia, mint egy bármilyen ország civil szervezetének. A kisebbségi politikai szervezettel szemben létrejövő függőség jön be pluszban, ugyanakkor ez a legkevésbé kezelhető, mivel az állami szintű politika partnerének a kisebbség politikai szervezetét tekintti, figyelmen kívül hagyván, hogy másfél milliós (de akár néhány százezres) közösségek esetében a belső viszonyok kialakítják a politikai-civil általános törésvonal sajátos változatát, s ezzel a kisebbségi nyilvánosság alig, de mindenképpen a szükségesnél kevesebbet foglalkozik.

JAKABFFY ELEMÉR - PÁLL GYÖRGY

Közművelődési, társadalmi, jótékonyági és hitbuzgalmi szervezetek a Bánságban¹

A Bánságban, főleg Temesvárott és Lugoson, szép számmal működnek különböző közművelődési, társadalmi, jótékonyági és hitbuzgalmi szervezetek, melyeknek nagyobb részét még a magyar uralom idejéből sikerült átmenteni, egy részük azonban már a román impérium alatt keletkezett. 1933 vége óta, vagyis a Tătărescu-kormány óta a nemzeti jellegű és irányú alakulatok működése igen megnehezedett s előtérbe lépett a felekezeti alapon működő szervezetek munkája; 1938 eleje óta pedig más, mint vallási szervezet, nem is tud hatékonyabb működést kifejteni.

Temesvárott szinte túl sok a magyar egyesület, számuk nem áll arányban az elszegényedett magyarság teherbíró képességével. Takács Kálmán daloskerületi elnök kezdeményezésére mozgalom is indult pár év előtt az egyesületek számának csökkentésére az erők célszerű tömörítésének jelszavával, az akció azonban nem vezetett eredményre, egyik alakulat sem volt hajlandó függetlenségét feladni. A következmény az lett, hogy csaknem valamennyi működése ellanyhult, miután különböző hatósági korlátozó intézkedések amúgy is rendkívül megnehezítik hivatásuk betöltését.

Ezen nehézségektől eltekintve a szabadabb mozgás lehetőségeinek idejében a bánsági közművelődési, társadalmi, jótékonyági és hitbuzgalmi alakulatok nagyon szép és hasznos munkát folytattak a magyarság javára.

A) Arany János Irodalmi Társaság

Az Arany János Társaság, mely az irodalom, művészet és tudomány bánsági magyar alkotó erőit

tömöríti magában, a román uralom első éveiben a fáradhatatlanul buzgó Sztura Szilárd dr., majd Járosy Dezső teológiai tanár, pápai kamarás vezetése alatt igen értékes és élénk tevékenységet folytatott, és kitűnően sikerült rendezvényeivel a közönség előtt is népszerűvé tette magát. Irodalmi pályázatai is sikeresek voltak, kisebb díjakat tudott adni. Járosy Dezső hosszantartó betegsége alatt az egyesület működése szünetelt, majd Jörg Endréne Draskóczy Ilma elnöksége idejében újból feléledt, de aztán megint visszaesett, s 2-3 év óta a társaság munkájáról alig lehet hallani. Jelenlegi elnöke Rech K. Géza apátplébános, ügyvezető elnöke Pogány László, alelnökei Uhlyárik Béla dr. és Vuchetich Endre dr., főtítkára Braun Dezső. A társaság a közeljövőben újjászerveződik.

Néhány száz kötetből álló értékes könyvtára a Magyar Házban nyert elhelyezést.

B) Dalárdák

Temesvárott nyolc s a szomszédos Fratelián (Újkissodán) egy magyar dalos egyesület működik. Ezeknek központi szerve a Romániai Magyar Dalosszövetség bánsági kerülete, mely 1926-ban létesült Steiner Károly elnökletével. Jelenlegi elnöke Takács Kálmán s a vezetőségben helyet foglalnak az egyes tagdalárdák elnökei, karnagyai és titkárai. A daloskerület tömegkórusa ünnepélyes alkalmakkor (Szabolcska emlékünnepély, Liszt emlékünnepély, a pápai nuncius látogatása, jubileumok), együttesen szokott szerepelni.

Lugosnak egy magyar dalárdája van a „Lugosi Magyar Dal- és Zeneegylet”.

Temesvári Zenekedvelők Egyesülete

Ez a legrégebbi temesvári dalárda, amely 1871-ben alakult Temesvarer Philharmonischer Verein néven Pummer Ágoston elnökletével. 1896-ban egyesült a négy évvel előbb létesült Magyar Dal- és Zeneegyesülettel és ez alkalommal vette fel mai nevét. 15 évi szünetelés után 1929 tavaszán a nagy múltú egyesület újra megkezdte működését és kétszeres budapesti szereplésével, majd temesvári hangversenyeivel nagy sikert aratott. Elnöke ekkor Nemes József, társelnöke Rech K. Géza, karnagya Gokler Antal országos főkarnagy volt, főtítkára Haasz Jakab. Jelenlegi vezetői: Rech K. Géza apátplébános elnök, Gokler Antal díszkarnagy, Irsay Nándor karnagy. A működő tagok száma 32, a pártoló tagoké 61. Kottatára igen nagy értékű. 1930–31–32-ben díszhangversenyein európai hírű budapesti művészek is közreműködtek. Az utolsó évek korlátozó kényszerűsége az egylet nyilvános szereplését megbénította és csupán baráti és családi összejövetelek tartására szorítkozik.

Temesvár–Gyárvárosi Zene- és Dalegylet

E dalárda 1875-ben alakult Temesvár–gyárvárosi énekegylet néven s négy év múlva, miután zenekarral is bővült, felvette a Temesvár–Gyárvárosi Ének és Zeneegylet nevet, melyet 1884-ben a mostanira változtatott. Zászlóját 1886-ban szentelte, s fennállása alatt számos sikert aratott. 51 éven át néhai Baader Henrik villamosvasúti igazgató volt az egylet elnöke, majd díszelnöke. 1935-ben Inczedy-Joksman Ödön dr. országos dalosszövetségi elnök és Tárca Bertalan országos főtítkár részvételével ünnepelte meg – hatósági intézkedésektől korlátozott keretekben – fennállása 60 éves jubileumát. Elnöke Benel Arthur, társelnöke Tedeschi Béla, díszelnöke Lázár László, alelnökei Meiszner Vilmos és Jancsó Károly, karnagya Scheibling János. Az egyletnek Temesvár–Gyárváros magyar társadalmi életében fontos szerepe van.

Temesvári Dalkör

1882-ben alakult Gemeinhardt József elnöklete és Maresch Emil karnagysága mellett s jelenleg is Temesvár–Józsefvárosnak a házi dalárdája. Az általa rendezett műsoros esték és önálló hangversenyek száma 1930-ig meghaladta az ezret. Sok szép siker után a Dalkör 1922-ben a resicai dalosversenyen első díjat nyert, 1925-ben pedig a marosvásárhelyi országos dalosversenyen az első csoportban az első díjat nyerte. Ekkoriban 359 pártoló és 40 működő tagja volt az egyesületnek, melynek véd-

nöke Járosy Dezső, díszelnöke Marossy Mátyás, elnöke Steiner Károly, díszkarnagya Pogatschnigg Guidó, t.b. karnagya Michels Gyula, karnagya Szegő Ferenc, főtítkára Leposa Sándor, ügyész Kovács Béla dr. volt. Az 50 éves jubileum idején 49 működő és 300 pártoló tagja volt. A Temesvári Dalkör jelenlegi védnöke Metzger Márton dr., díszelnöke Marossy Mátyás, elnöke Steiner Károly, társelnöke Erhardt Péter, ügyvezető elnöke és karnagya Braun Dezső, alelnökei Kovács István és Schiff Béla, másodkarnagya Nüszl Aladár.

A működő tagok száma jelenleg 40, a pártoló tagoké 80. A Dalkör is erősen érzi az utóbbi évek korlátozó intézkedéseit.

Temesvári Magyar Dalárda

A magyar dalkultúra lelkes művelője az 1903-ban alakult Temesvári Magyar Dalárda, amely számos országos dalosversenyen, 1929-ben pedig a hágai nemzetközi dalosversenyen nyert első díjat. A háború után a Temesvári Magyar Dalárda volt az első, amely a Bánságban újból megkezdte a magyar dal terjesztését. 1921-ben a kolozsvári országos dalosversenyen első díjat nyert. A Temesvárott rendezett magas színvonalú hangversenyek mellett fényes sikerrel szerepelt a Temesvári Magyar Dalárda Aradon, Nagyikindán, Marosvásárhelyen, Brassóban, Hollandia több városában, Budapesten, a Bánságban pedig Lugoson, Dettán, Perjámoson, Rékason, Zombolyán, igazi magyar kultúrmissziót töltte be.

A Temesvári Magyar Dalárda első elnöke Darabanth János dr. volt. Hosszú éveken át Szabolcska Mihály, 1926-tól 1932-ig báró Ambrózy Andor, azóta pedig Kakuk János dr. a Magyar Dalárda elnöke, melynek karnagyai között Rösler Béla, Révffy Géza, majd 22 éven át Gokler Antal országos főkarnagy, újabban pedig Szegő Ferenc országos karnagy szerepelnek. A dalárda egyik alapítója és hosszú időn át lelkes, fáradhatatlan ügyvezető elnöke Horváth Antal volt, akinek eszméje volt a temesvári Magyar Ház létesítése, melyben a Temesvári Magyar Dalárda is szép otthonot talált.

Fennállása 25 éves, majd 30 éves jubileumát nagy ünnepekkel ülte meg, melynek legutóbbi vezetője a következő: elnök Kakuk János dr., alelnök Kun Ferenc dr., főtítkár id. Sárga József, titkár Szilly Miklós, ügyész Wiener Mór dr., dalárda-elnök Croglet József, pénztáros Wenhoff István, ellenőrök Moszkó János és Fráter László, zászlós Ritter Béla, zászlóánya dr. Kakuk Jánosné.

Az ízig-vérig magyar szellemű Temesvári Magyar Dalárda minden Magyar megmozdulásban élénk részt vesz. Miután a Magyar Házban levő helyiségeit a rendőrség 1938. április 4-én lezárta, működése megbénult és csak kisebb, baráti jellegű összejövetelekre szorítkozik.

Temesvár–Erzsébetvárosi Polgári Kör Dalárdája

Temesvár–Erzsébetvárosban 1912-ben alakult meg e dalárda, mely az 1903-ban néhai Vasváry Antal elnöksége mellett létesült Polgári Körnek egyik alosztályát képezi. Az egyesület elnökei Wittenberger József, majd id. Baschant József s az utóbbi években Bagyánszky János és id. Wohlschütz József voltak. A dalárda ügyvezetője mindvégig Lindner Nándor tanár volt. Az első karnagy: Rolkó Rezső repatriálása után rövid ideig Gimpel János, majd másfél évtizeden át napjainkig Wittmann Pál a dalárda karnagya. Zászlóanya id. Baschant Józsefné.

A működő tagok száma 34, akik mindnyájan a Polgári Kör rendes tagjai. Pártoló tagok hiányában az anyaegyesület fedezi a legminimálisabbra lecsökkentett kiadásokat. A dalárdának nagy kottatára van.

A dalárda a világháború befejezése után csakhamar ismét megkezdte működését; zászlószentelést tartott, majd szórakoztató előadások és egyfelvonásos színdarabok játéka után magyar operettek mutatott be nagy sikerrel. Utoljára – már igen nehéz körülmények között – 1934-ben *A régi nyár* című látványos operettet adta elő négyszer egymásután telt házak mellett. A műkedvelő gárda sikeres működése Popovits József főrendező és Wittmann Pál karnagy fáradozásának az eredménye. Kiváló primadonnájuk ifj. Wohlschütz Józsefné, Holló Mariska.

Rónáci Haladókör Dalárdája

A Temesvár–rónáci Haladókör 1913-ban létesült Wagner Jenő kezdeményezésére s e távoli temesvári városrész életében rendkívül nagy jelentőségre tett szert, központjává válván a Rónác–külvárosi magyarság társadalmi, kulturális és jótékonyági megmozdulásainak. Taglétszáma ezer körül van, melyből körülbelül kilencszázan a temetkezési segélyező csoport tagjai, 240 rendes tag, 40 pedig műkedvelő dalos. Az egyesületnek szép könyvtára is van. 1926 óta Dóczy Lajos a Haladókör elnöke, a dalárdát pedig Reszmann Károly karnagy vezeti.

1930-ban Dóczy Árpád és Borbély István voltak a kör alelnökei, a jelenlegi vezetőség összetételében azonban már érződik az a nyomás, melynek célja magyar szempontból elszínteleníteni e szépen dolgozó alakulatot, melynek kisebb számban román, szerb, német és zsidó tagjai is vannak. A Haladókör nagy sikerrel szokott rendezni erősen látogatott műkedvelő előadásokat s mulatságokat.

Temesvári Glória Dalegylet

Temesvár–Erzsébetvárosnak a második, azonban egészen tiszta Magyar dalárdája a Glória, amely a háború után elsőnek alakult új magyar dalárda volt, kizárólag fiatal erővel. Első elnöke Wittigayer Jenő volt, később Bebera Vencel dr., majd Takács Kálmán, aki kezdettől fogva lelke volt az

egyesületnek. Alelnökei Lovag Emil és Krausz Ferenc, karnagya Leviczky György, a vezetőség többi tagjai: Kovács Izidor, Halle Sándor, Gyöngyössi József, Wátz Jenő, Mórócza Gyula és Dianits Ferenc. A működő tagok száma 32, a pártoló tagoké 40. A dalegylet nagy kottatárral rendelkezik.

A Glória 1925-ben Marosvásárhelyen az országos dalosverseny második csoportjának első díját nyerte, majd 1928-ban a segesvári országos dalosversenyen férfikara az első csoport első díját, alig egy éves vegyeskara pedig az első csoport első díját nyerte el. Azóta is számos fellépésével, kitűnő műkedvelő gárdájának előadásaival, amelyeken saját zenekara is működött, sok sikert aratott s különösen Temesvár–Erzsébetváros magyar életében töltött be fontos szerepet.

A dalegylet műkedvelő gárdája 1930-ban első díjat nyert a temesvári műkedvelő versenyen. 1933-ban a dalárda, műkedvelőgárda és futball-csapat a végvári magyar napon aratott sikereket. 1934-ben a Magyar Házban ünnepi hangversennyel ünnepelte 10 éves jubileumát, 1935-ben pedig Marosvásárhelyen az országos dalosverseny művészcsoportjában első díjat nyert. Hatósági korlátozások folytán 1936 óta a dalkör a nyilvánosság előtt nem tud szerepelni, csak baráti összejöveteleket tart.

Frateliai Magyar Dalkör

A Temesvárral szomszédos Fratelia (Újkissoda) magyar ifjúsága Fekete Imre fakereskedő támogatásával 1929-ben alapította meg a Magyar Dalkört, melynek elnöke Fekete Imre, ügyvezető elnöke Bolváry Sándor, alelnökei Pápai Antal és Sipos Imre, karmestere Kovács Dezső, titkára ifj. Fekete Imre lettek. A dalárdának és műkedvelő csoportnak hamarosan 80 tagja lett, akik rengeteg előadáson szerepeltek igen szép sikerrel. Legutóbbi elnöke Nits István református lelkész volt, védnöke Frigyes Iván, ügyvezetője Kurcz János, díszelnökei Bebera Vencel dr., Becsky Dezső, Panajoth Ernő, id. Fekete Imre, titkára Turcsányi Pál, zászlóanya Hegedüs Sándorné. A dalkör lelke a fáradhatatlan Kovács Dezső karnagy, aki 16 tagú zenekart is szervezett. A dalárda működése utóbbi időben hatósági korlátozások folytán nehezebbé vált. Könyvtára meghaladja az ezer kötetet. Az egletnak 51 működő, 65 pártoló és 14 alapító tagja van; több vidéki díjat nyert.

Harmónia Dalegylet

Temesvár–Blaskovits-telepnek házi dalárdája a Harmónia Dalegylet, mely 1933-ban alakult Müller József elnöksége és Staudt Vendel karnagysága mellett. 48 alapító, 26 rendes, 54 pártoló és 3 dísztagja van. Könyvtára 480 kötetből áll. Jelenlegi vezetői: Müller József elnök, Kiss József alelnök, Wetzter János titkár, Szegő Ferenc karnagy. A fiatal, lelkes dalárda a maga szűkebb körében igen tevékenyen működött, de 1938-ban az ismert korlátozó-

sok miatt csupán két társasvacsora rendezésére szorítkozott. Énekpróbákat hetenkint tart. 1936-ban egy máriaradnai kisebb dalosversenyen díjat nyert.

Lugosi Magyar Dal- és Zeneegylet

A zenekultúra érdekében Lugoson 1852. július 25-én keletkezett az első szervezet, a Lugosi Dal- és Zeneegylet, amely eleinte egyformán művelte a Magyar és német dalt. Ebbe az egyesületbe 1902-ben beolvadt a néhány éves Lugosi Magyar Dalárda. Ezidőtől Lugosi Magyar Dal- és Zeneegylet név alatt már kizárólag a magyar dal kultuszát szolgálja és különösen Issekutz Aurél alispán elnöklése és Willer József karnagysága idején, a világháborút megelőző évtizedben nagy sikereket ért el országos viszonylatokban is. Az államhatalomváltozás után román és részben német tagjai elhagyták.

Kisebbségi sorsba jutásunk után nagy művészi teljesítménye volt 1921 augusztusában a Marmagyo pápai nuncius lugosi látogatása alkalmával adott díszhangverseny, s 1925 májusában 120 tagú énekkarral a Christophorus oratorium előadása, mindkét alkalommal Willer József dr. vezetésével. Az ő távozása után a régi lelkesedés és munkakedv már fenntartható nem volt, azonban Rieger Nándor, Schieszler Zsigmond, Nikolics Dániel és Vincze Aladár dr. elnökök, valamint Arató Andor karnagy buzgólkodása folytán a Dal- és Zeneegylet működése még most is jelentős érték Lugos magyar társadalmának kultúréletében, amelynek igen sok megnyilatkozása az egyesület, szépen berendezett helyiségében folyik.

C) Bánsági Magyar Közművelődési Egyesület

Az egyesület a Temesvári Magyar Dalárda gyermeke, amelynek 1926-tól egyik alosztálya volt, majd Rudas Jenő, Bakos László és mások buzgólkodására 1928-ban mai nevén önálló egyesületté fejlődött, amely a jogi személyiséget is megszerezte. Az első években a Közművelődési Egyesület rengeteg kisebb-nagyobb önálló előadást és estélyt rendezett, s vidéken is nagy sikerrel tevékenykedett, úgy hogy működése nyomán Nagyszentmiklóson és Zombolyán is Magyar Közművelődési Egyesületek alakultak, amelyek azóta is nagy sikerrel tevékenykednek, különösen a Horváth Lajos elnökletével működő nagyszentmiklósi testvéregyesület.

A BMKE tartotta a temesvári új színházban az első magyar nyelvű előadást, bemutatván két temesvári zeneszerző – Győri Emil és Kálmán Andor – *Meghalok utánad* című eredeti operettjét. Műkedvelői, kik közül különösen Faragó Erna, Konlechner Gizi, Kubán Rózsi, Csermák Lajos, Reichardt

Alajos, Staits Dusán, Szegedy Rezső tűntek ki, egész sor szép magyar operettet játszottak el, igen nívós előadásokon. Rendezőjük Bakos László volt.

Az egyesület működésének legértékesebb részét azok a magas irodalmi és művészi színvonalon álló kulturális délutáni előadások alkották, amelyeken az egylet egy-egy irodalmi emlékünnepe keretében a magyar irodalomtörténet kimagasló alakjai emlékének hódolt. Az egyesület megfelelő sajtótámogatás hiányában néhány évig szüneteltette működését, de az utóbbi években ismét igen élénk és értékes munkát fejt ki, melynek lelke a fáradhatatlan, buzgó Rudas Jenő tanár. A Magyar Ház nagytermében végbemenő kultúrelőadások igen magas nívón mozognak és nagy népszerűségnek örvendenek. Az egylet nagy sikerrel rendez ú.n. tehetségkutató versenyeket is.

Első vezetői Rudas Jenő elnök, Skuteczky Miksa dr., Balázs Győző dr. és Tóth János alelnökök, Bakos László főtítkárr, továbbá Gaál Gyula, Kubán Endre, Joszt Géza, Reichardt Alajos és Mazor Ferenc voltak. Jelenleg Rudas Jenő ügyvezető elnök, Skuteczky Miksa dr. társelnök, Reichardt Alajos és Bródy Albert dr. alelnökök, ifj. Huszár Ödön pénztáros és Árvay Rezső főtítkárr vezetik az egyesületet, mely szintén küszködik a hatósági engedélyek megszerzésének nehézségeivel, melyek körül Lukács Jenő fáradozik. Miután a Magyar Ház nagyterme 1938. április eleje óta hatósági zár alatt áll, a Közművelődési Egyesület működése is megbénult.

D) Nő és Leányegyletek

Temesvári Magyar Nőegylet és Leányegylet

Magyar szempontból a legöntudatosabb és legeredményesebb társadalmi és jótékonyági munkát valamennyi hasonló jellegű alakulat közül a Temesvári Magyar Nőegylet végzi, amely Csongor Györgyné és Kiszling Vilmosné kezdeményezésére Szabolcska Mihály támogatásával 1926 tavaszán alakult meg s báró Ambrózy Andorné elnökle mellett kezdetben Bogna Miklósné, az utóbbi években pedig Kakuk János dr.-né önfeláldozó munkája és irányítása révén mintaszervezetté fejlődött, felbecsülhetetlen hasznára a bánsági magyarságnak. A Magyar Nőegylet fő célja szegény diákok tandíjának fedezése révén a magyar iskolák hathatós anyagi támogatása, e mellett azonban számtalan nélkülöző magyarnak juttat különféle formában segélyezést, kulturális téren is szépen működik, társadalmi szempontból pedig a magyarság összefogó intézménye.

1927. február 1-jén a temesvári Tiszti Kaszinó összes helyiségeiben rendezte meg a Magyar Nőegylet első nagy Magyar Bálját rendkívül fényes külsőségek közepette, háromezer személy részvételével.

telével, ami az első ilyen megnyilvánulása volt a romániai magyarságnak, (a Magyar Bál főrendezői Kovács Béla dr. és Páll György dr. voltak), s azóta minden farsangkor a temesvári Magyar Bál a legnagyobb társadalmi eseménye a bánsági magyarságnak, s egyben az iskolatámogató akció jelentékeny anyagi kútforrása. A Nőegylet egyéb rendezvényei: különféle kiállítások a Magyar Házban, műkedvelő előadások, kultúrdélutánok, népünnepélyek, 1933-ban az „Erdélyi lakodalom” revü, a Petőfi-émlékünnepély, Liszt-hangverseny, „Iskolanap” megrendezése mind ezt a fennkölt célt szolgálja.

A Temesvári Magyar Nőegyletnek 450 tagja van. A Magyar Ház földszintjén szép helyiséggel rendelkezik az egylet, mely azonban hatósági intézkedés folytán 1938. április óta zárva van.

A Temesvári Magyar Nőegylet első vezetői voltak: báró Ambrózy Andorné elnöknő, Bogma Miklósné ügyvezető elnöknő, özv. Csurgay Sománé, dr. Fehér Kristófné, Jörg Endréné, Kiss Károlyné, Klein Jenőné, Ungár Árminné, dr. Veterány Viktorné társelnökök, dr. Kriván Gyuláné főtitkár, Podhorányi Margit és Stachler Jolán titkárok, Czöndör Róza pénztáros, Csongor Györgyné háziasszony, Galgon Gyuláné, Kovács Istvánné, Moravetz Mórné ellenőrök, dr. Brebera Vencelné, Berger Manóné, özv. Bornemisza Gyuláné, dr. Harsányi Sándorné, Kiszling Vilmosné, Klein Dávidné, dr. Kakuk Jánosné, Kerschek Gusztávné, Lévay Sándorné, Lahni Arnoldné, Moravetz Gyuláné, Németh Kálmánné, dr. Retscher Béláné, dr. Ungár Adolfné, Totis Rezsóné, Weisz Izsóné elnöki tanácsstagok, ügyész Kriván Gyula dr.

1932-ben dr. Kriván Gyuláné lett az ügyvezető elnök, titkár Káldy Miklósné, pénztáros dr. Waller Oszkárné, Bogma Miklósnét pedig örökös díszelnökké választották, aki 1932. december 31-én a magyarság pótolhatatlan vesztesége gyanánt elhunyt.

1934-ben dr. Kakuk Jánosné került a Magyar Nőegylet élére, mint ügyvezető elnöknő, aki önfeláldozó és mindenkinek példaadó módon, mint az igazi magyar nagyszony típusa, vezeti a Nőegyletet, kitűnő ügyvezető alelnöknőivel: dr. Kun Ferencnével és Szappanos Gyulánéval, valamint a lelkes tisztikarral, melynek tagjai: Obornik Etel főtitkár, Kiss Imréné titkár, özv. Káldy Miklósné főpénztáros, Casparecz Lajosné pénztáros, Bach Gyuláné könyvelő, Horváth Antalné, Pfeiffer Jánosné, és Schmiedt Ferencné ellenőrök, dr. Kobliszég Emilné, Molnár Sándorné, Pászthy Jenőné, Györffy Dezsőné, Toldy Andrásné, Knöbl Pálné háziasszonyok, Imets Lajosné, Balassa Szilveszterné, Lénárt Mátyásné, Krausz Istvánné, Czédly Györgyné elnöki tanácsstagok s Oberst Zoltán dr. ügyész.

Ez a lelkes gárda szinte csodákat művel: évente 150-160.000 leit fordít a szegény diákok tandíjára; a temesvári katolikus főgimnázium segélyezésére százezres iskolaalapot teremt elő és vezetői – különösen dr. Kakuk Jánosné és Szappanos Gyuláné – valósággal megmentik a végső veszélyben levő

utolsó magyar fiúközépiszkolát a Bánságban; évente jelentékeny összeggel segíti a szűkölközőket s mindenütt ott van, ahol a magyar közérdekért dolgozni kell. A Magyar Nőegylet nem ismeri a társadalmi, rang- és felekezeti különbséget, – ideálisan valósítja meg a magyar tömörülést.

A Temesvári Magyar Nőegyletnek külön osztálya, illetve testvérintézménye a Temesvári Magyar Leányegylet, mely 30 működő- és 140 pártolótaggal gyönyörű jótékonyági, társadalmi és kulturális munkát végez.

Első elnöke a később Magyarországra távozott Czöndör Róza volt, akit Kubicsek Teréz ügyvezető elnöknő követett, aki kezdetől fogva fáradhatatlan, áldozatkész irányítója volt a Leányegyletnek. A többi vezetők Krauser Margit ügyvezető helyettes, Baja Lujza titkár, Sántha Viola másodtitkár, Tóth Ilonka pénztáros, Bereng Aranka és Rajtuch Gizella ellenőrök, Stachler Jolán, Schäffer Magda, Lengyel Gabriella és Boróczy Erzsébet voltak.

Jelenlegi vezetői: Kubicsek Teréz elnöknő, Krauser Margit alelnöknő, Gálik Judith és Lovas Rozália titkárok, Stachler Jolán pénztáros, Városi Margit és Erdmann Margit ellenőrök, Kovács Judith és Uhlyarik Eszter könyvtárosok, Baja Lujza, Schäffer Magda, Krausz Sarolta és Bíró Mária tanácsstagok. Könyvtárunk 450 kötetből áll.

A Leányegylet irodalmi matinékat, mesedélutánokat, színelőadásokat, teaestélyeket, mulatságokat rendez; az anya és csecsemővédelem terén ú.n. vándorkosár és vándorláda akcióval tevékenykedik, melynek felszerelését a magyar leányok maguk varrják, – a szegények felkutatása és segélyezése céljából környezettanulmányokat végez; megrendezi az anyák napját, szegény családok karácsonyi megajándékozását és gyermeknyaraltatást stb. Jogi és orvosi segítyt szerez a rászorulóknak, analfabéta tanfolyamokat tart felnőttek és gyermekek számára, iskolás gyermekeknek télen uzsonnatejet oszt ki, s gyorssegélyekben kisebb összegeket oszt szét.

A Temesvári Magyar Nőegylet 12 éves fennállása alatt iskolasegélyekre 1.300.000 leit, egyéb segélyekre 400.000 leit fordított.

Lugosi Jótékony Nőegyesület

1872-ben létesült a Lugosi Jótékony Nőegyesület Makay Sándorné Vermes Laura elnöke alatt. Az elmúlt hat és fél évtized alatt ez az egyesület tekintet nélkül felekezetre és nemzetiségre, támogatta az élet elesettjeit. Tagjai között is különböző nemzetiségűek és felekezetűek működtek, ám ezért magyar jellegűnek mondhatjuk, mert az elnökség tagjai mindig magyarok voltak és az ügykezelés nyelve is kezdetől mindmáig a magyar.

A rendezésében létrehozott műkedvelői előadások nemcsak anyagi eszközeit gyarapították, de egyszersmind a magyar társadalmi élet és kultúra fejlesztői is voltak. Amíg régebben főleg betegek és elaggottak gyámolítását tekintette céljával, az utóbbi

évtizedekben szegénysorsú gyermekek magyar nyelvű oktatására is tekintélyes összegeket fordított. A hat évtizedes fennállásakor bemutatott zárszámadás szerint 1931-ben az egyesület állandó szegényei közt szétosztott 36.190 leit, ugyanezeknek tűzifára rendelkezésre bocsátott 10.880 leit, szegénysorsú iskolás gyermekeknek segélyezésére fordított 3.308 leit, tej- és zsemlye szükségleteikre 820 leit, ezek számára cipőkre 1.100 leit, a gyermekek rendkívüli segélyezésére 4.850 leit, a Napközi Otthon támogatására 3.600 leit és a romániai Nőszövetség céljaira 500 leit.

Makay Sándornét 1893-ban Asbóth Adolfné váltotta fel az elnöki tisztségben, őt pedig 1906-ban özv. Litsek Béláné, akinek 1938 júniusában bekövetkezett halála óta az egyesület özv. Schieszler Zsigmondné alelnöknő vezetésében áll.

Dettai Magyar Nőegylet

A Temesvári Magyar Nőegylet fiókját képezi az igen szép és értékes kulturális, valamint jótékonyági munkát végző Dettai Magyar Nőegylet, mely 1928-ban létesült, s különösen a dettai magyar katolikus elemi iskola, illetve annak szegény tanulói gyámolítása körül buzgólkodik eredményesen. Híres, jó műkedvelő gárdával is rendelkezik. Vezetői: Uhrnann Alfrédné elnöknő, Lamoth Károlyné alelnöknő, Jäger Margit titkár, Buchwald Gézáné pénztáros, Hack Jenőné és Brunner Imréné ellenőrök.

A Temesvári Magyar Nőegyletnek rövid ideig Boksánbányán is volt fiókjá dr. Kriván Gyuláné ügyvezetője idején, mely azonban helyi ellentétek miatt megszűnt. Elnöknője Jenőffy Miklósné volt.

Ezekén kívül a Bánságban még számos katolikus és református, felekezeti alapon működő, de magyar jellegű jótékony női alakulat dolgozik, érdemes munkát végezve.

E) Katolikus Népszövetség

A temesvári egyházmegyében az uralomváltás után a Katolikus Népszövetség, mely régebben a Bánságban is rendelkezett szervezetekkel, Szilágyi Dózsa premontrei kanonok országos igazgató személyes szervező munkája után 1927-ben alakult meg újból, még pedig Temesvár–Józsefvárosban és Erzsébetvárosban egy-egy tagozattal, továbbá Óteleken. Az eredeti elgondolás szerint nemzetiségi különbség nélkül igyekezett tömöríteni a katolikusokat, a németek azonban nemzeti okokból sorra visszavonultak, félvén a magyar jellegű erdélyi központ befolyásától, úgyhogy a bánsági népszövetségi munka szinte teljesen megszűnt. A németek közben politikai szervezetük mellett katolikus alapon is számos szervezetet létesítettek a püspökség hatékony támogatásával, így a 120 szervezettel bíró Deutsch-Katholischer Jugendbundot s a Deutsch-

Katholischer Frauen- und Mädchenbundot, amelyeknek hatalmas munkájával szemben a magyar katolikusok mindössze a Szociális Misszió szervezetekben működtek, melyeknek munkája csak a városokra korlátozódott.

1934-ben a bánsági katolikus magyar vezetők felfigyeltek az Erdélyi Katolikus Népszövetség szép munkájára, melynek központi igazgatója akkor Márton Áron volt, s az erdélyi munka hatása alatt a Bánságban, illetve a temesvári egyházmegye területén is nagyszabású szervező munkába fogtak. Az Actio Catholica temesvári vezetői: Martzy Mihály, Rech K. Géza, Vuchetich Endre dr., Lázár László, Rajka Géza dr., Meiszner Vilmos stb. álltak a mozgalom élére, melynek lelke egy rendkívül tehetséges, lelkes, fáradhatatlan magyar pap lett: Fodor József székesegyházi hitszónok, akit Pacha Ágoston püspök a magyar katolikus vezetők kérésére központi ifjúsági papnak delegált, kinevezvén őt a Temesvár–gyárvárosi r. k. ifjúsági egyetel igazgatójának, s feladatává tévén elsősorban a magyar ifjúság katolikus alapon való megszervezését.

A magyar társadalom áldozatkészségéből önfeláldozó, lelkes, képzett egyházközségi nővérek dolgoztak az ő irányítása és példát mutató buzgólkodása mellett, s az eredmény hamarosan a Katolikus Népszövetség temesvári egyházmegyei szervezetének nagyszabású kiépítése lett. A Katolikus Népszövetség országos vezetőségének hozzájárulásával 1935-ben Temesvár székhellyel egyházmegyei központ alakult, melynek elnöke Martzy Mihály tanár, a magyar katolikusok régi, kipróbált vezére, elnökhelyettese a lelkes és áldozatkész Lázár László, ügyvezető főtitkára Fodor József lelkész, irodaigazgatója Rajka Géza dr., ügyésze Risztics György dr., elnöki tanácstagja Meiszner Vilmos, pénztárosa Kölbig Alajos, könyvelője Oberst József lett. Az országos elnökségben a Bánságból Jakabffy Elemér dr. és Rech K. Géza apátplébános is helyet foglalnak.

A Katolikus Népszövetség temesvári egyházmegyei központja jelenleg 40 tagozattal rendelkezik, melyből 36 a Bánságra esik. Taglétszáma (mindkét nembeli tagokkal) 7-8.000 főre tehető. Két kiváló egyházközségi nővér: Schronk Vilma és Berényi Gizella felbecsülhetetlenül értékes munkát végeznek, különösen a falvakban.

A Katolikus Népszövetség falumunkája a magyar többségű falvakban rendszeres családlátogatásokkal kezdődik s arra irányul, hogy a nép vallás-erkölcsi életét emelje, küzdjön az egyke, az alkoholizmus, a szekták s a kommunizmus ellen. E munka hatása alatt az utóbbi években a bánsági Magyar falvakban elmaradtak a bicskázások. A helyi szervezetek a helyi plébánosok lelkes támogatásával szép kulturális működést végeznek különböző előadások s más rendezvények formájában. Gátalján, Dettán és Buziáson értékes katolikus otthonok létesültek. Kepeden kis kápolna, Bázoson, Dragsinán, Medvesen templom épült. Krisztus király ünnepét az idén negyven helyen ülték meg a Katolikus Népszövetség tagozatai.

A szóróanyagmunka terén a Katolikus Népszövetség arra törekszik, hogy a katolikus magyar hívők anyanyelvükön kapjanak prédikációkat és az istentiszteleteken magyarul énekeljenek. Például Ságón, ahol 1700 német mellett alig 300 magyar él, 50 tagú magyar egyházi énekkar alakult, melynek saját helyisége, harmóniuma, 120 kötetes könyvtára és szórakoztató játékaik vannak. Az érszegi magyar katolikus iskola épületét a Katolikus Népszövetség 20.000 lei költséggel megjavíttatta, a fibisi katolikus magyar iskola hiányos felszerelését 6000 lei értékben pótolta, két falusi magyar katolikus tanítót rendszeresen segítyez, a Szent Erzsébet Egyesület közbenjöttével 1936-ban a szóróanyagokban rendszeres nyári hitoktatást szervezett meg teológusok, szociális testvérek, egyházközségi nővérek és papok felhasználásával, 20 helyen, két-két héten át.

Temesvárott négy, a Bánságban 20 ifjúsági szervezete alakult. A temesváriak közül a gyárvárosi r. k. ifjúsági egyesület s a Juventus Salvator r. k. ifjúsági egyesület régebben is megvoltak s szépen működtek, de csatlakoztak a Katolikus Népszövetséghez. Az ifjúság számára rendezett lelkigyakorlatokon kiváló erdélyi magyar papok is szoktak szerepelni, közöttük Márton Aron is. E lelkigyakorlatokon 600 ifjú szokott részt venni.

A katolikus papi utánpótlás munkáját az egész magyar társadalom hatékony támogatásával folytatja a Katolikus Népszövetség szegény falusi gyermekek támogatása útján. Jelenleg ezen akció folytán 14 gyermek készül papi pályára. A Népszövetség gondoskodik a katolikus tanítók továbbképzésének előmozdításáról is, olcsó áron szakkönyveket bocsát rendelkezésükre, a tanítók lelkigyakorlatai érdekében is tevékenykedik.

Nagy gonddal ápolja a Katolikus Népszövetség a népszokások megtartását, vagy ahol nincs, bevezetését; támogatja a magyar táncokat; a falvakban küzd a felesleges fényűzés ellen s takarékoságra szoktat; istápolja a szövetkezeti mozgalmakat. Igyekszik a többgyermekes szülőket támogatni. Perjámoson pl. az ottani szervezet minden újszülöttnek a tagok önkéntes adományából 1 teljes csecsemőkelengyét bocsát rendelkezésére.

A Népszövetség igyekszik falusi vezetőket is nevelni s évenként 4-5 értelmes fiatal falusi magyarral külön is foglalkozik. A kommunista mozgalmak ellen mindenütt erőteljesen fellép.

Kiváló vezetők kezében a Katolikus Népszövetség működése a Bánságban a legszebb virágzásnak indult s még jelentős eredményeket ígér.

Temesvár–Gyárvárosi r. k. Ifjúsági Egyesület

Ez a néhai Dessewffy Sándor püspök által alapított nagymúltú, kiváló vezetőkkel büszkélkedhető egyesület 1924 őszétől tudott újból erős kulturális és társadalmi tevékenységbe fogni, amikor vissza-

kapta Tigris-utcai pompás, nagyterjedelmű, hatalmas teremmel rendelkező székházát, mely odáig katolikus német tanítóképző céljaira szolgált. Az egyesület két év alatt 26 műsoros délutánt rendezett, majd áttért a rendszeres színdarabok előadására és sorba mutatta be a szebbnél-szebb magyar népszínműveket, vígjátékokat, operetteket kitűnő előadásokban, melyeknek nivója elérte a hivatásos színtársulatok játékát is. Négy év alatt 98 színlelőadást és 49 műsoros délutánt rendezett az egyesület, valóságos magyar színházat pótolva a Gyárváros számára.

1930-ban az egyesület fővédnöke Rech K. Géza apátplébános volt, igazgatója Klank Jenő hitoktató, a Temesvári Magyar Dalárda alelnöke, ifjúsági elnöke Megyeri József, dalárdaelnöke Rammer Imre, titkára Mann Aurél. Később Pejacsovits János lett az egyesületi elnök, Klank igazgatót pedig 1935-től Fodor József váltotta fel, akinek fáradozásainak köszönhető az egyesület anyagi helyzetének rendezése, 370.000 lei költséggel a ház teljes renoválása, az egyesület komoly működésének elmélyítése, amely főleg rendszeres vallási, magyar irodalmi, történelmi és természettudományi előadások tartásában nyilvánul meg, emellett azonban a műkedvelés és mulatságok rendezése is tovább folyik. Az egyesületnek ma 120 pártoló tagja és 150 működő ifjúsági tagja van. Könyvtára 450 kötet, csupa válogatott új könyv. Műkedvelő gárdája 30 tagból, énekkara 40 tagból, pingpong és turista osztálya 20 tagból áll. Otthonában élénk klubélet folyik, billiárd és tekepálya is van.

Jelenlegi vezetői: Fráter László asztalos elnök, Buchsbaum Árpád pénztáros, Karakas Ödön titkár, Ludwig Tibor jegyző, Rammer Imre, a műkedvelő csoport vezetője. Karnagy: Ludwig Jakab, az egyesület fővédnökei: Rech K. Géza, Lázár László, Tóth Sándor, Risztics György dr., Szoboloczky Géza, Nagy Vince, Sájerman Ferenc, Meiszner Vilmos. Gondnok: Lőrincz István.

Az egyesület autonómiája fenntartásával 1936-ban csatlakozott a Katolikus Népszövetséghez. Új helyiségeit 1937 novemberében Pacha Ágoston püspök fényes külsőségek közt szentelte fel.

Juventus-Salvator r. k. ifjúsági egyesület

Az egyesület legjobb műkedvelői: Péter János, Pejacsovits János, Rittinger Imre, Rammer Imre, Kopácska Pál, Kalmár József, Korber Miklós, Virág István, Tapavicsky Tibor. A Juventus-Salvator 1927-ben a lánglelkű salvatoriánus páter: Kassovitz László alapította és vezette 1934-ig. Az egyesületből fejlődött ki a Katolikus Munkásegyesület, amely azonban később különvált. (Jelenlegi elnöke Schweiger Béla dr.) 1934-ben Páter Lászlónak hatóságai intézkedés folytán távoznia kellett a Bánság-

ból. Rövid időre Fodor József vette át az egyesület vezetését, majd Haubenreich Károly páter, aki jelenleg is az egyházi vezető.

Az ifjúsági egyesület első vezetői Frint Nándor elnök, Vasváry Béla alelnök, Janisch Dezső jegyző, Schmiedthauer Ferenc pénztáros, Denhoff Ernő könyvtáros és Schönborn József karmester voltak. Jelenlegi vezetői: Schmiedthauer Ferenc elnök, Rohrer Károly alelnök, Czerbanek Béla jegyző, Kovács Vilmos pénztáros, Kriszt Miklós könyvtáros. Zászlóanya: Osendesné Harzer Gitta. Az egyesület tavaly tartott zászlószentelési ünnepséget.

F) Katolikus Női Misszió Szervezete

Ez a csendes, de igen hatékony munkát végző vallásos, kulturális és jótékonyági nőegylet 1916-ban alakult meg Temesvárott Szociális Missziótársulat Szervezet néven. A munkamenet további folyamán megalakult többi szervezetek szükségessé tették a központi összefogást, ezeknek irányítását és ellenőrzését. Így alakult meg 1921-ben a Szociális Misszió Társulat országos szervezete, melynek székhelye Temesvár lett. Később az országos központot Kolozsvárra helyezték, s a szervezkedés felvette jelenlegi nevét: Katolikus Női Misszió Országos Szervezete Kolozsvár központtal, melynek elnökasszonya jelenleg is a temesvári özv. Borsiczky Ottóné szül. Baader Henriette.

A missziószervezet célja a katolikus nőket vallásos, szociális, karitatív és gazdasági tevékenységre tömöríteni és képezni. E célkitűzéseket az egyesület rendkívül elmélyült, alapos, eredményekben gazdag munkával valósította meg. A szervezetnek jogi személyisége van, a minisztérium által jóváhagyott alapszabályok szerint dolgozik. Állandóan folytatja szervező munkáját, ifjúsági csoportokat alakít, előadásokat, gyűléseket, tanfolyamokat tart, természetesen mindent vallásos, katolikus alapon.

Leányegyletei közül legismertebb és legnépszerűbb a temesvári Fidelitas leányklub, amely a temesvári magyar társadalmi életben is fontos szerepet tölt be.

A Katolikus Női Misszió bányai kerületéhez 12 vidéki szervezet tartozik. Munkájuk kiterjed a szegénygondozásra; vannak rendszeresen segélyezett családjaik; gyorssegélyeket adnak, s karácsonykor nagyobb kiosztásokat. Gyermekekonyhákat tartanak fenn, s az utóbbi években egyes helyeken bevezették az intellektuel szegények konyháját is. Betegeket részesítenek orvosi kezelésben, szükség esetén kórházakban helyezik el őket. Gondoskodnak pártfogoltjaik lelki megsegítéséről is. Ahol azt a körülmények még megengedik, vasúti misszióban is dolgoznak, állásközvetítő irodákat és cselédotthonokat tartanak fenn.

A keresztény világnézet kialakítása érdekében Világnézeti előadás sorozatokat tartanak a nagyközönség számára, amelyeken országos híru előadók szoktak szerepelni. Teljesen bekapcsolódnak az egyházközségek munkájába, és a keresztény közönség kialakítását szolgálják.

G) Református kulturális és hitbuzgalmi munka

A református hitéletnek szinte kiegészítő része a vallás- és művelődési irodalom és zeneművészet termékeinek az anyanyelven történő előadása. Nincs olyan nagyobb református gyülekezet, amely ennek a kötelezettségének teljesítését elmulasztaná. Az úgynevezett Istenes délutánok megrendezése ad keretet ennek a vallás- és művelődési kultúrának. Zsoltárok éneklése közben a magyar irodalom és zeneköltészet legjobb termékei jutnak így el a hívők közé. A kultúra ilymódon való szolgálata a hatóságok részéről soha semmiféle akadályba nem ütközött. De a református egyházak gondoskodnak is arról, hogy ezek az Istenes délutánok valóban csakis a tiszta vallás- és művelődési kultúra szolgálatában maradjanak. A református hitéletnek tehát nincs szüksége külön helyiségekre és így nagyobb költségek előteremtésére ahhoz, hogy ezt a kultúrát elvégezhesse, mert hiszen erre minden gyülekezet temploma rendelkezésre áll.

Minden nagyobb gyülekezetben a református nőszövetségek is áldásos tevékenységet fejtenek ki, amely nemcsak kulturális, de egyben jótékonyági és társadalmi munkában is kifejezést nyert.

A bányai református nőszövetségek közül legerősebb szervezet a temesvári, melynek élén sokáig Jögrné Draskóczy Ilma, majd Kiss Károlyné álltak, jelenleg pedig Debreczeni Istvánné a vezető.

Ugyancsak nagyjelentőségű a református ifjúsági egyesületek munkája is, melyek közül szintén kiemelkedik a temesvári, mely jelenleg Horváth István segédlelkész vezetése alatt áll.

H) Evangélikus kulturális és hitbuzgalmi munka

A temesvári evangélikus egyházközség nőegylete 1890-ben alakult meg, céljává tűzvé ki a szegénygondozást és az egyház támogatását kulturális munkájának végzésében. Ezen utóbbi munkáját heti összejövetelek rendezése és a többi művelődési egyesületekkel való állandó kapcsolatok fenntartása által végzi. A Nőegylet által évenként rendezett bálak mindenkor jelentős társadalmi eseményt alkottak.

A Nőegylet elnöknői voltak: Babusnik Ágostonné (1890–1899), Korniss Gézáné (1899–1906),

Niamessny Mihályné (1906–1917), Bohus Károlyné (1917–1922), Márk Jakab dr.-né (1922–1937), Argay Györgyné (1937-től). Az egyesület védnökei voltak ezen idő alatt gróf Dégenfeld-Schomburg Marga, báró Ambrózy Lujza, báró Ambrózy Béla, báró Ambrózy Andor és báró Ambrózy Andorné.

Az evangélikus nőegylet munkája jelenleg a le-szegényedett magyar gyermekek iskoláztatásának a lehetővé tételét szolgálja, amennyiben azokat ruhával, iskolakönyvvel és tandíjjal látja el.

I) Baptista kulturális és hitbuzgalmi munka

1924-ben alakult meg Molnár Károly prédikátor vezetésével a temesvári magyar baptista gyülekezet, amely aránylag igen csekély számú hívei között rendkívül szép kulturális és hitbuzgalmi munkát folytat. Szervezettségük és annak látható eredménye bámulatos. A gyülekezet jelenleg körülbelül másfél-száz felnőtt tagot számlál, s ez a kis magyar csoport a következő, igen hatékony módon tevékenykedő vallásos és kulturális alakulatokat tartja fenn:

Irgalmas Nőegyet (1926-tól) 40 taggal, énekkar (1926-tól) 30 taggal, zenekar (1926-tól) 14 taggal, Dániel férfikör 38 taggal, Remény Leánykör (1930-tól) 24 taggal, vasárnapi iskola 1932-től 32-50 gyermekkel, Irodalmi Társaság (1933-tól) 30 taggal, ifjúsági egyesület 25 taggal. Életük az erzsébetvárosi Balasa hercegnő (volt Stefánia) utcában levő szép imaházukban folyik.

J) Múzeumok, könyvtárak

A Bánság egyetlen nagyobb nyilvános múzeuma a temesvári városi múzeum, Ormós Zsigmond főispán gyönyörű alkotása, amelynek vezetése az uralomváltozás után rövid ideig még Berkeszi István dr.-nak, a kitűnő történettudósnak a kezében volt. Utódja egy kiváló román szakember: Miloia Joachim dr. lett. A múzeum különösen román néprajzi gyűjteménnyel bővült, a régi tárgyakat román felírásokkal látták el, egyébként az anyag megmaradt, azon tárgyak kivételével, melyeket a szerbek kivonulásukkor magukkal vittek. A múzeum régi épülete, mely a vármegye tulajdona, szűknek bizonyulván, a múzeumot átköltöztették a színházzal kapcsolatos Ferdinánd-szálló (az egykori Koronaherceg szálloda) helyiségeibe. Miután azonban ezek sem megfelelőek, valószínűleg új épület fog épülni, s annak megtörténteig a múzeum anyaga becsomagolva marad.

A temesvári városi könyvtár régi helyéről, az egykori piarista főgimnázium tornaterméből, a közeljövőben szintén valószínűleg alkalmasabb helyre kerül. A városi könyvtár teljes anyaga több mint

50.000 kötet, – ma is változatlanul megvan és a közönség rendelkezésére áll. Az utóbbi években jelentős román könyvanyaggal bővült, a könyvtár vezetője Milos Romulus városi főtisztviselő.

Ezelőtt két évvel Jakabffy Elemér dr., a Magyar Házban népkisebbségi jogi szakkönyvtárt létesített, amely azonban a helyiségek hatósági lezárása folytán jelenleg nem használható. Vezetője Uhlyárik Béla.

Egyes magyar magánszemélyek (Fülöpp Béla dr., Jakabffy Elemér dr., Gyertyánffy László dr. stb.) birtokában jelentékeny magánkönyvtárak is vannak még. Az egykori iskolai magyar könyvtárak szétkallódtak, ugyanez lett a sorsa a legtöbb falusi magyar könyvtárnak is. Az utóbbi években a Magyar Párt akciója folytán 16 bánsági magyar falu jutott gondosan összeválogatott, 50-50 kötetből álló magyar kézikönyvtárhoz, – ezen kívül úgy a Magyar Párt, mint a többi magyar szervezet támogatása folytán minden magyar alakulat igyekszik magának kisebb-nagyobb könyvtárt teremteni. A gátaljai gazdakörnek például több mint ezerkötetes könyvtára van. A Temesvár–józsefvárosi Polgári Kör, a dettai kaszinó s számos régi társaskör még szintén rendelkeznek jelentősebb magyar könyvanyaggal. A Magyar Párt ifjúsági szakosztályának több mint ezer kötetes könyvtára a Magyar Házban van elhelyezve, az Arany János Társaság könyvtára szintén. A lugosi magyarság az uralomváltozás előtt a kaszinóban rendelkezett több ezer kötetes könyvtárral. 1919 őszén, amikor a kaszinó helyiségeit a hatóság lezáratta, ez a könyvtár részben szét-hordatott, részben ma is megvan ugyan, de a magyarság rendelkezésére nem áll. Ennek pótlására a Magyar Párt lugosi tagozata létesített könyvtárat, amely ma már a nyomtatásban is szétosztott anyag-mutató szerint ezernél is több kötetből áll.

A városokban számos üzleti alapon működő kölcsönkönyvtár létesült.

M) A temesvári Magyar Ház

Temesvár belvárosának főútvonalán áll a Magyar Ház, a magyar kultúra erős vára, mely háromemeletes impozáns, nemes ízlésű palota formájában hirdeti a bánsági magyarság erejét, életrevalóságát, élni akarását. Hat millió lei érték fekszik a Magyar Házban, melyet a bánsági magyarság nehéz időkben, nehéz erőfeszítéssel hozott össze. A Magyar Ház történetét részletesen megírta a Magyar Ház r.t. első ügyvezetője, Páll György dr. Temesvárott 1930 végén megjelent művében, a Magyar Ház Évkönyvben.

A Magyar Ház eszméje a Temesvári Magyar Dalárdától indult ki, amely otthont igyekezett teremteni magának, s a dalárda kezdeményezésére Ambrózy Andor báró elnökletével 1926. június 28-

án az Ambrus vendéglő különtermében tartott egyesületközi gyűlés adott neki döntő lendületet. A gyűlés résztvevői félóra alatt 336.000 lei hozzájárulást ajánlottak fel, élükön Kakuk János dr.-ral, aki 100.000 lejes felajánlásával mutatott követendő példát a tehetősebbeknek. Volt is eredmény s a pénzvilág előkelőségei: Totis Rezső, Szana Zsigmond, Prohászka Ede, Kubiczek Oszkár, Hajdu Frigyes dr. stb. jelentős jegyzésekkel segítették hajlékhoz jutatni a magyar kultúrát.

A szabályszerű részvénytársaság alakítási és bejegyzési eljárás lefolytatása után 1929-30-as években megtörtént a telekvétel, s az építkezés néhai Székely László műépítész tervei szerint, aki díjmentesen végezte munkáját. Az építést Klein Jenő mérnök eszközölte és Lázár László építész fejezte be jó Magyar iparosok közreműködésével. A Magyar Ház r. t. elnöke báró Ambrózy Andor lett, halála után pedig Kakuk János dr. Jelenlegi ügyvezetője Uhlyarik Béla dr. Miután a Magyar Ház r. t. csak formailag kereskedelmi cég, valójában altruista, kulturális intézmény, amely hasznot nem hoz, sőt állandóan veszteséges mérlegei vannak, a hat milliós alaptőkét később felére szállították le. Igen nagyok a Ház adóterhei.

A Magyar Ház r. t. helyiségeit különböző magyar alakulatoknak adta bérbe. A földszint egyik oldalán a bánági Magyar Párt irodái, az ifjúsági szakosztály klubja, a népiroda, a Magyar Ház r. t. népkisebbségi szakkönyvtára s a Bánági Magyar Gazdasági Egylet irodája nyert elhelyezést, – a másik oldalon a Temesvári Magyar Nőegylet és Leányegylet helyiségei. Az első emeletet a pompás díszterem foglalja el, benne gróf Széchenyi Istvánt ábrázoló értékes festménnyel, mely kitűnő mása a Magyar Tudományos Akadémia Széchenyi képének. A nagyteremben szép színpad is van, mellette két öltözővel, ruhatárral és mellékhelyiségekkel. A második emeleten bérbeadott magánlakások vannak, míg a harmadik emeletet alkotó manzardon nyert klubhelyiséget a Temesvári Magyar Dalárda s itt van a közös próbaterelem is. A szuterénben a Magyar cserkészcsapatnak volt otthona, amíg be nem tiltották.

A Magyar Ház r. t. első igazgatósága a következőkből állott: Ambrózy Andor báró, Kakuk János dr. és Hajdu Frigyes, mint elnökség, Bittó Ferenc, Gyulay János dr., Horváth Antal, Járosy Dezső, Kabos Ármin, Kovács Béla dr., Kudelich Aladár, Kun Richárd, Légrády István, Páll György dr., Pogány László, Prohászka Ede, Raskó Sándor dr., Rosenthal Marcell dr., Skuteczky Miksa dr., Szappanos Gyula, Székely László, Tornya Gyula dr., Tóth Sándor, Ungár Adolf dr., Vasváry Ernő, Veterány Viktor dr., és Vuchetich Endre dr.

A felügyelőbizottság tagjai voltak: Aczél Oszkár dr., Alföldi Géza dr., Baschant József, Brebera Vencel dr., Endre Károly, Irsay Nándor, Kovács István, Mihalovitz István dr., Rudas Jenő, Solymos Géza és Tedeschi Béla. A jelenlegi vezetőség lecsökkentett számú tagokból áll.

1938 április óta a Magyar Ház földszinti, első emeleti és részben harmadik emeleti helyiségei hatósági intézkedés folytán le vannak zárva.

N) Testedzés

Fájdalom, annak ellenére, hogy az idők parancszava mindenütt előtérbe helyezi a testedzés ügyét, szinte azt mondhatnánk, csak vágyakról szólhatunk, mert alapjában véve a Bánágban komoly magyar testedzés nem folyik. Ennek oka nem az, mint ha nem volnának jelentékeny számban olyanok, akiknek minden vágya a sportélet fejlesztése és az abban való tényleges részvétel, de az anyagi eszközök hiánya, amelyeket az elszegényedett és már létező kultúrártékeiket is csak igen nehezen fenntartó magyarság előteremteni nem tud.

Az uralomváltozás idején elgyengült sportélet volt a Bánágban, aminek természetzerű oka a világháború volt, amely a sportolókat hadba szólította. Temesvárott csak a vasutasok által fenntartott Kinizsi sportegylet fejtett ekkor is ki komoly tevékenységet, mert tagjai, mint felmentettek, Temesváron maradhattak.

Jelenleg Temesvárott magyar jellegű sportegyesület nincsen, mert a régi Temesvári Csónakázó Egylet (Regatta) tulajdonképpen inkább kaszinó alakulatnak minősíthető, amely inkább egy zárt kör társadalmi életében bír jelentőséggel, mint a sport terén. (Elnöke Hilt Lajos, igazgatója Csasznek Nándor dr.) A hírneves régi temesvári sportegyesületek túlnyomó részben romanizáltak, vagy legjobb esetben magyar színezettel semmiképpen nem bíró vegyes egyesületekké alakultak át.

Lugoson az egész eltelt 20 év alatt működésben volt és jelenleg is működik a Lugosi vívó és tornaegyesület, amely azonban nem kizárólagosan magyar jellegű, de magyar vezetés alatt áll. (Elnöke Litsek Zoltán dr.) Az egylet az utóbbi években főleg csak a teniszjáték terén fejt ki nagyobb működést. A Lugoson tömegesen tornázni kívánó ifjúság részére a Magyar Párt szerzett be tornaszereket és bocsátotta rendelkezésre számukra a Magyar Párt helyiségeit.

A temesvári magyar ifjúság legfőbb vágya – és ez nemzeti érdek is –, hogy Temesváron, ahol a románok, németek és nemzeti zsidók saját sportegyesületekkel rendelkeznek, végre a magyarság is ilyenhez jusson.

¹ Részlet a szerzők *A bánági magyarság húsz éve Romániában (1918-1938)* című (Studium, Budapest, 1939) könyvéből, 149-162 old. A fejezetnek a múzeumokra, irodalomra és művészetre vonatkozó részét nem közöljük.

MIKLÓSIK ILONA

A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat a XIX. század végén és a XX. század elején

A Temesváron megjelenő *Történelmi Adattár* (Csanád-egyházmegye hajdانا s jelenéhez) című tudományos szakfolyóirat 1872 januári számában fogalmazta meg a lap két szerkesztője, Ortvy Tivadar és Szentkláray Jenő a kérdést: miért ne jöhetne létre a Délvidéken is egy történelemmel és régészettel foglalkozó tudományos társaság? A két történész tudományos alapokon gyűjtötte a Csanád-egyházmegye plébániáinak történelmére vonatkozó régi és új adatokat, bárhol fellelhető írott dokumentumokat Csanád-egyházmegye történelmének megírása érdekében.

1872. június 15-én délután „kiskörű értekezlet” folyt le Ormós Zsigmond, Temes vármegyei főispán lakásán, tudósít a *Temesi Lapok*, ahol egy helybeli régészeti és történelmi társulat megalapításáról tárgyaltak a meghívottak, többnyire régiséggyűjtők, írók, orvosok, tanárok, papok, tisztviselők, ügyvédek, történelem iránt érdeklődők. Az egybegyűltek közös érdeklődési körük révén kerültek szorosabb baráti vagy jó ismerősi viszonyba egymással. A jelenlévők felkérték Szentkláray Jenő (tanár) és Despinits Péter (törvényszéki bíró) urakat az alapszabályok kidolgozására. Egy hónap múlva a helyi újság, a *Temesi Lapok*, tudósította olvasóit, hogy a *Délmagyarországi történelmi és régészeti társulat* alapszabályait összeállították. A 2. paragrafusban megfogalmazták a társulat célját: „*Temes-, Torontál-, Krassó- és Arad- délmagyarországi megyékben, nemkülönben a polgárosított bánáti határőrvidék egész területén, a történelmi múltat és jelent lehetőleg földérinteni s az ezzel foglalkozó szakmunkákat figyelemmel kíséreni, továbbá az e vidéken elszórva létező ősi, ó- és középkori műregiségeket, ásatások, adományozás esetleg vétel útján egy megalapítandó műregiségi egyleti múzeum számára összegyűjteni, a történelmi romokat kellő felügyelet által a végpusztulástól megóvni... szélesebb körű érdekeltséget ébreszteni.*”

Ennek a célnak megfelelően az 1872 évi október végi választmányi gyűlésen már meghatározták a működés mikéntjét is: havi üléseken minden szakból félórásra terjedő szóbeli, népszerűsítő előadásokat tartani a résztvevő tagoknak (vagy meghívottaknak), akik tag-

sági díjakból biztosítanak a társulat első költségeit. Bár a havonta, a vármegyeház dísztermében megtartott előadások szintje a mindenki által érthető népszerűsítő színvonalon mozgott, mégis ezek bemutatására a legkomolyabb kutatómunkát folytató szakembereket kérték föl (történészeket, régészeket, egyháztörténészeket, műgyűjtőket, levéltári kutatókat, történetírókat). Mellettük amatőr (a szó nemesebb értelmében vett, a történelem segédtudományait kedvelő, olvasott) előadók is felléptek egy-egy általuk ismert területre vagy tárgyra vonatkozó ismereteik közlésével. Így kerültek azután sorra a nagyszámú közönséget vonzó élő előadások és a hallgatóságtól magasabb szakképzettséget, hozzáértést megkövetelő felolvasások is. Az „*egyszerű elemi modorban csupán magyar és római régészetről*” szóló értekezések sora után egyre szélesedett az érdeklődési kör, hamarosan „érdemleges” helyzetjelentésekkel bővültek az előre megállapított tárgykörök: hidak, utak és házak építései előbukkanó, különböző korokból származó anyagokat próbáltak felleltározni, begyűjteni, leírni a lelkes tagok.

A változó számú tagság soraiban (már a kezdetektől ott szerepeltek a történelmi Délvidék (az Aradhoz közeli Maros mentétől – hiszen ekkor még Új-Arad Temes megyéhez tartozott – le egészen Újvidékig, keleti oldalán pedig Orsováig húzódó terület) fontosabb személyiségei és közösségei: Johann Nepomuk Preyer (Temesvár első monográfusa), Scudier Antal tábornagy (római korról is foglalkozó amatőr), Odor Samu megyei számvivő (az egyesület könyvelői teendőit vizsgálta felül), Rácz Athanáz megyei alprefektus, dr. Coda Sándor főorvos (történelem-búvár), Rotariu Pál (román származású ügyvéd és lapszerkesztő), Emilian Micu (kissodai pap), Löwy Mór (szegedi főrabbi), Varjassy Árpád (temesvári iskolaigazgató), Bonnáz Sándor csanádi püspök (és bőkezű támogató), az általi főreáliskola, a Dettai Takarékpénztár, Versec és Fehértemplom városok közönsége és még nagyon sokan mások. Az első évek után megizmosodó szervezet nagyon sok testvér-társulat tagját vagy pedig tudós sze-

mélyt emelt azután tiszteletbeli tagjai sorába: pl. Pulszky Ferenc, Rómer Flóris, Kammerer Ernő, Herz Miksa bey stb. neveivel találkozhatunk az egyesület füzeteinek év végi felsorolásaiban.

Főleg az elnökké választott Ormós Zsigmond kapcsolatainak és baráti kötődéseinek köszönhetően az évek múlásával egyre több anyagilag támogató, valójában nem aktív tagot is sikerült beszervezni. Többek között ott volt báró Nikolics Feodor, Brankovics György (karlócai érsek, szerb metropolita), Bissingen Ernő gróf (szkulyai birtokos), Karátsonyi Guido gróf (bánsági földesúr), a nagybirtokos Baich Milán és Milos (maga is óragyűjteménnyel rendelkezett), Derera Izrael (nagykereskedő és gyáros), buziási Eisenstätter Ignác nagykereskedő, Lazarevics Feodor (nagyszedistyei nagybirtokos), Vargics Imre (földbirtokos és ügyvéd), a nagylelkű adakozó Reviczky Bay Ilona és a mindenkor Csanád egyházmegyei katolikus püspökök. A hosszú sort maga Ormós Zsigmond, az intézmény eszméjét elhíntó főispán nyitotta meg, hiszen régiséggyűjteményéből és szépművészeti tárgyaiból már a legelső években válogatott a különböző (gazdasági, ipari, embertani stb.) kiállítások tárgyai mellé néhányat, hogy megismertesse és népszerűsítse azokat bánsági polgártársai körében.

A tanárokat, tudós papokat, polgárasszonyokat és nagyszámú diákokat is vonzó előadások megtartását jeles kutatók vállalták magukra: Miletz János, Szentkláray Jenő, Karácsony János, Boleszny Antal, Patzner István, Böhm Lénárd, Milleker Bódog, Ormós Zsigmond, Berkeszi István. Helyet adtak az egyszerű, jelzés értékű, régészeti leírásoknak, tudományos közép-kori történeti kutatásoknak, utazási beszámolóknak, nyelvészeti értekezéseknek, de történelmi-régészeti vitáknak is.

A társulat megalakulásakor javasolta, hogy minden évben szervezzenek egy tanulmányi kirándulást a már jelzett, vagy az időközben felbukkanó őstelepek helyének bejárására. Ilyen tanulmányi kirándulások alkalmával próbálták ellenőrizni a fontos történelmi eseményekhez kötődő emlékhelyek állapotát, néhány – erről a vidékről származó – jelentős személynél házában megtekintését is, ezeknek táblával, esetleg, obeliszkkel való megjelölését. Ez utóbbi szándékból, anyagi fedezet hiányában, elég keveset tudtak megvalósítani. Polgári összefogás alapján emeltek a Rámánál, a törökök elleni egyenlőtlen harcban elesett hős katonatisztnak, Lo-Presti Józsefnek emlékművet, majd állítottak később érdemes alapítójuknak, Ormós Zsigmond főispánnak emléktáblát az 1891-ben megnyílt múzeum bejárati csarnokában.

Az 1872-ben létrehívott társulat munkáinak és terveinek felelevenítésében a legbiztosabb támpontokat az eleinte *Emlékkönyvek*-ként majd negyedévenként társulati füzetek alakjában megjelenő *Történelmi és Régészeti Értesítők*-ben találunk. Akárcsak a társulat megalapításában, úgy ezeknek az értesítőknek a kiadásában is a bánsági szervezet a nagy kultúrközpontok példáját követte, azokat szabta-formálta a maga „vidéki” életéhez, sőt, azokat tökéletesítette. Hiszen a kiadványok megjelentették a felolvasások anyagát, és a lelkiismeretes titkárok (Miletz János, Patzner István, Pontelly István és Berkeszi István) jegyzőkönyvei dokumentálják az utókor számára a fontos adományokat, a választmányok változásait, a tagok és a tiszteletbeli tagok névsorát, látogatásait, megjegyzéseit, a legújabb ásatások felfedezéseit, a legfrissebb megjelent szakmunkákat. Nem utolsósorban szerepelt a jelentésekben a társulat pénzügyi helyzete és az adományok. Itt

főként a történelem különböző szakterületeire osztályozható tárgyakról számoltak be, amik között az alapítástól kezdve nagy fontosságot töltöttek be a behozott és a tagok előtt is bemutatott régészeti leletek, az ókori és középkori pénzek valamint a levéltári dokumentumok.

A társulat kezdeti céljai között szerepelt egy majdani intézmény, egy múzeum, számára letétbe helyezni, összegyűjteni a régészeti, történelmi, dokumentáris és szépművészeti értékkel bíró tárgyakat. Ebből a célból a történelmi és régészeti társulattal együtt az alapító Ormós Zsigmond „egyidejűleg annak múzeumát is létrehívta” (Pontelly István szavaival). A temesvári római katolikus püspökség udvari, hátsó épületében meghúzódó két kis szobában kapott életre az új intézmény. Adományokból, beszállított leletekből, néha átlagértékű, de jó szándékkal „megmentett” tárgyakból, kevés vásárolt anyagból és nagyon sok lelkes, időt megkívánó munkából állott össze a délvidéki történelmi múzeum. Bár elnevezését fedve eleinte csak az ennek megfelelő tárgyakat számítottak megőrizni, hamarosan kialakult a később mindvégig követett hármas tagozódása: 1. a múzeum (történelmi, régészeti, műtörténeti és legvégül a népművészeti) anyaggyűjteménye, 2. a levéltára és 3. a könyvtára.

A társulatot (helyesebb lenne társulatokat – történelmi és régészeti társulatot és múzeum-társulatot) mindvégig összefonódott együttesként kezelték. Egy választmány igazgatta – ám a tulajdonképpeni feladatokat a mindenkor elnök (1894-ben bekövetkezett haláláig Ormós Zsigmond), a társulati titkár és a custos látta el. A titkár állította össze és nyomatta ki az intézmény értesítő füzeteit. A custos feladata volt a tárgyak nyilvántartása, rendezése majd később kiállításokra való előkészítése is. Már 1873-tól vezettek törzskönyvet – első custosa a múzeumnak Despinitz Péter (törvényszéki bíró, numizmatikus, autodidakta régész) volt.

A nem remélt mennyiségben felhalmozódó anyag már a második év végén raktározási és megőrzési gondokat okozott a váltakozó tagszámú társulatnak. A városi és falusi közönség aktivizálása, történelmi érdeklődése, főként a helytörténetet kutató papjainak hatása alatt, a vidéken és a korszerűsödő városokban folyó ásatásokon való részvétele nyomán, egyre több, különböző méretű tárgyi anyag beszállítását eredményezte. Sem osztályozásra sem pedig korszerű és időálló raktározásra nem volt megfelelő hely. Az okmánytár és könyvtár egy része a megyeházában talált biztos otthonra. Itt volt hivatalos lakása és itt tartotta értékes szépművészeti gyűjteményét az időközben (1875-ben) a város főispánjává kinevezett Ormós Zsigmond is (aki eddig már a megye főispáni tisztét is betöltötte). Ő vetette latba minden befolyását, hogy a két összefonódott intézménynek tetőt biztosítson a feje fölé. Először a vármegyeház keleti traktusában bocsájtott a múzeum rendelkezésére két termet, majd kiharcolta, hogy a megye által a közvetlen szomszédságban, 1873-ban, megvásárolt romos Wellauer-féle házat utalják át a társulatnak, mint jövő múzeumi épületet.

A vásárlás utáni anyagi gondok egy részén Temesvár városa segített, az átépítéshez szükséges pénzösszeg egy részének éves átutalásával. A legnagyobb részt azonban kisebb és nagyobb donációkból, jó nevű cégek olcsóbban felszámított vagy adományként végzett munkáiból szerezték meg a társulatiak. A romos házat valóban szépen restaurálták és a megye 1880. május 10-iki határozata alapján (belügyminisztériumi

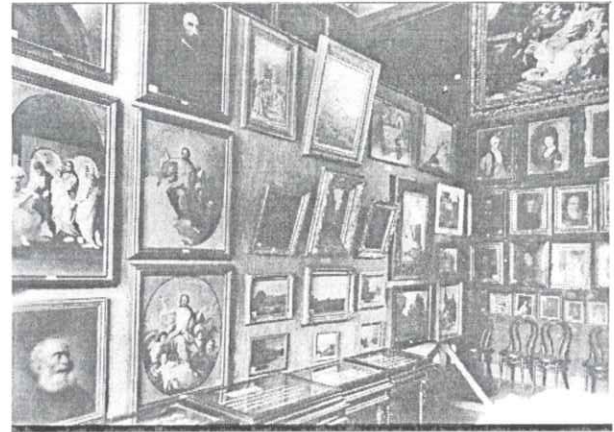
leirattal) átengedte azt a múzeumnak. Már átadásakor túl szűknek bizonyult a tárolt anyag mennyiségéhez mérten. Itt viszont már inkább szolgálta a közcélakat hiszen, 1877. május 24-én a múzeum nyilvánosan is megnyitotta kapuit a látogatók előtt, hetente néhány órára már fogadhatta a látogatókat.

A gyűjtemények igen változatosak voltak. A régészeti osztály anyaga (kőtár, ásatásokból előkerült dolgok, ókori eszközök, pénzgyűjtemény stb.) mellett könyv- és okirattár, térképek, szobor- és képcsarnok, fegyvertár és vasöntvények, XVII-XIX. századi tárgyak kerültek együvé. 1881-ben – a már bejegyzett néhány szépművészeti alkotás mellé – (dokumentum értékkel bíró) festményt is vásárolt a társulat. Nehezítette a dolgot az 1874-ben bejegyzett Természettudományi társulat leltárának elhelyezése is, ami – mivel hosszú ideig osztozniuk kellett a szűk helyiségeken – vitákat és torzalkodást váltott ki a két tudományos intézmény tagjai között.

Már a kezdetekkor megpróbálták felölelni a kiterjedt dél-magyarországi terület történelmének anyagát és annak alapos, mindenre kitékintő feldolgozását. 1873-ban Bonnáz Sándor Csanád egyházmegyei római katolikus püspök és Ioan Olteanu lugosi görög katolikus püspökök körlevélben fordultak híveikhez a lakóhelyükön ismert régiségek felkutatását kérve.¹ 1876-ban Ormós (Ipolyi Arnold kezdeményezését folytatva) sürgette a használaton kívül helyezett, de még feltalálható, XVIII-XIX. századi községi pecsétek begyűjtését.

A régészeti ásatások és felfedező utak (a római sáncok vonalán, a Duna mentén, az őstelepeken, a romos koraközépkori váraknál, kolostoroknál) mind gazdagabb információkat juttattak a kutatókhoz és jóindulatú amatőrökhöz. A munkákat viszont már szakemberek (Böhm Lénárd, Pontelly István, Szentkláray Jenő, Torma Károly, Márki Sándor, Téglás Gábor, Milleker Bódog – sokszor a szomszédos vármegyék tudósaival közösen) végezték, akik az *Értesítő*-ben – néha különkiadású, csak egyetlen témát feltáró füzetekben – lelkiismeretesen beszámoltak a társulat előtt ezekről. Az érdeklődés középpontjában végig a helyi legendákkal átszőtt és nemzeti romantikával megfűszerezett régészeti kutatás állott, amely a társadalom minden rétegéből verbuválódott, igen nagyszámú közönséget vonzott. Mellette azonban megpróbálták feltérképezni (a modern mezőgazdasági gépektől még meg nem bolygatott terepen) a római hadi útvonalat, terepen beazonosítani a *Tabula Peutingeriana* jelezte adatokat, foglalkoztak kora középkori egyháztörténettel, kutatták a Bánság XVIII. századi spanyol és német betelepítéseit, falvak monográfiáit írták meg (felhasználva az akkor még szét nem szóródott temesi levéltárak forrásanyagát), '48-as naplókat, eredeti okleveleket és levelezések anyagát szerezték meg a társulat számára, néprajzi kutatásokat végeztek, a közismert dél-magyarországi leletek (pl. nagyszentmiklósi kincs) és értékes római emlékek hű (horgany vagy gipsz) másolatait rendelték meg a múzeum számára.

A társulat munkálatai közben megmozgatta a környező vidék társadalmának szinte minden rétegét. Az ásatásokon dolgozó napszámosok néhány év múlva a városi építkezések alapjainál, vidéki szántások vagy szőlőmunkálatok alkalmával előkerülő régészeti anyagot (hacsak nem kerültek felszínre aranytárgyak!) már maguk vitték be a múzeumba; a diákság nagy része főleg a pénzgyűjteményt gyarapította egyéni adakozásai során, a megyei tisztviselők a letűnt korok térképeit, bankóit, céhes- és állami jelvényeit vagy politikai személyek könyvomatái arcképeit utalták át a múzeumnak.

Az 1891-ben megnyitott múzeum nagytermének részlete, 1928-ban még így fogadta a látogatókat

Ugyanakkor a társulat élénken bekapcsolódott a más vidékeken vagy éppen a fővárosban működő hasonló szervezetek munkálataiba is. Így például részt vettek a Budapesten rendezett VIII. nemzetközi archeológiai és antropológiai kongresszuson is néhány értékes tárggyal (Despinits Péter és Ormós Zsigmond a saját kollektióikból válogattak kiállítandókat), 1878 áprilisában anyagot küldtek a nagyváradi Történelmi és Régészeti Társulat kiállítására, jelen voltak több, más vidéken alakult múzeum és történelmi egyesület gyűlésein, nemzetközi konferenciákon. A társulat elnökét több más vidéken működő társulat tiszteletbeli tagjává választották. Jó kapcsolatokat ápoltak a bukaresti Román Akadémiával és a Román Fejedelemségek-béli gyűjtőkkel. 1879-ben Ormós ellátogatott Bukarestbe, személyesen csodálta meg a tudós miniszterelnök, Mihail Kogălniceanu óriási értékű műgyűjteményét. A mára már szétszóródott, időközben eladott kollektió anyagának leírása az 1880-ban megjelent *Utazás Romániába* című munkájában nyomtatásban is megjelent – ennek alapján alkothatnak maguknak fogalmat a mai kutatók az eltűnt művészi gyűjteményről.

A választmány több tagjának felfogása szerint a különböző délvidéki társulatoknak idővel egy nagy egységbe kellett volna tömörülni. Ezt az elgondolást azonban több, más szakmai érdekelttségű intézmény is visszautasította. A két testvér-társulat (a történelmi- és a múzeum egyesület) azonban a közös cél felé haladva 1882-ben, az előző évben kidolgozott múzeumi alapszabályok miniszteri jóváhagyása után, egyesült és létrehozta a *Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulatot*. Belső átszervezése kevesebb időt vett igénybe, mint javainak leltározása és felkészülése a nyilvános közönség-fogadásra.

A történelmi múzeum igazából 1884-ben nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt. Jöhettek most már akár a szép számban jelentkező külföldi szakemberek, akár a diákokból vagy katonákból alakult csoportok a látogatásra. Az előkészített kiállítások azonban még mindig nem voltak véglegesen elrendezve. Az állandó pénzhányban nehezen beszerzett vitrinek, nagy tárlók és szekrények csak a gyűjtemény kis hányadát tették láthatóvá az érdeklődők számára. Pulszky Ferenc jóvoltából érkezett néhány szekrény, a nagy teremben felszerelt deszkafalon egymás mellett sűrűn sorakoztak a képek, az adományokból beszállított polcokon tárolták a kéziratokat, a szekrények alsó, zárt polcain a felcsavart térképeket és feliratot dobozokban a különböző korok pénzérméit tartották.

A tárgyak egyre sokasodtak: 1855-ben Trefort Ágoston kultuszminister 10 darab nagy értékű festményt utalt át a múzeumnak (az Eszterházy- és Pyrker-gyűjteményekből, eredeti alkotásokat és jó minőségű másolatokat¹), hogy a képtár egyetemes művészeti alkotásainak sorát gazdagítsa, emelje a vidéki intézmény színvonalát. Ilyen átutalások, hivatalos letétek a következő években is történtek, főleg a Bánságból elszármazott és elismertté vált művészek munkáit igyekeztek kiállításra „hazaküldeni” a fővárosból.

Legnagyobb mecénása a múzeumnak azonban az őt megteremtő Ormós Zsigmond volt. Az önkényuralom idején a politikai zaklatások elől önkéntes száműzetésbe vonult, néhány évet Olaszországban töltött és ott, az időközben pénzzé tett szerény vagyonából vásárolt XVII-XVIII. századi képeivel vetette meg műgyűjteménye alapjait. Néhány értékes festményt és pénzérmét a budapesti Nemzeti Múzeumnak ajándékozott még a politikai enyhülés előtt, ám valóban nagy adományai a dél-magyarországi múzeumot gazdagították. Műgyűjteményének első katalógusát már 1874-ben kinyomtatta, a könyv rövid időn belül elfogyott. Az időközben felszaporodott műtárgyakat újból rendszerezve 1888-ban újból kiadta *Visszaemlékezések III. Gyűjteményeim* címmel a második katalógust, ami mai napig bőséges információkat szolgáltat a művek származására, esetleges restaurálására, XIX. századi árára és régi vagy újabb kori volt tulajdonosaira vonatkozólag.

Miközben a létrehozott intézmény belső szerkezete egyre jobban megerősödött, szakterületi kapcsolatai megszilárdultak, az erős akaratú politikus egészségi állapota egyre jobban gyengült. Visszavonult a társulattól és 1889-től már csak gyűjteményei rendezésével foglalkozott. Sorozatos adományok formájában vándoroltak át „kincsei” a múzeum tulajdonába: képek, gemmák, kámeák, szobrok és szobormásolatok, miniaturák, ékszerek, régészeti leletek, pénzgyűjteménynek jelentős hányada, könyvek, dokumentumok, grafikai munkák és iparművészeti tárgyak váltak meg gazdájuktól. Egy feltétellel: „a küldött tárgyak nevenre jegyeztessenek be a múzeumi társulat könyveibe”. Halála után a szépen rendezett hatalmas anyag végrendeletileg a múzeum tulajdonába ment át. Testamentumában 2000 forintos alapítványt is létrehozott a múzeum támogatására.

Példáját más társulati tagok is követték. Értékes donációt tett a társulat számára, Bonnáz Sándor csanádi püspök, példáját követve utóda, Dessewffy Sándor csanádi püspök is – életében többször ritka művészeti értékű tárgyakat adományozva a Társulatnak, majd halála után a képgyűjteményét testálva rá. Ritka óragyűjteményt adott át a múzeumnak a Baich család is, sajnos a tárgyak egy része a sorozatos költözések miatt mára elveszett. Több népviseleti és régészeti tárgyat küldött a múzeumnak Torma Zsófia is, aki az erdélyi részek anyagával gazdagította a kollektívát. A '48-as honvédek hozzátartozói és leszármazottai is nagyszámú ereklyét és személyes tárgyat adományoztak a temesvári Társulatnak, ezek legtöbbször az aradi Ereklyemúzeum szervezésekor átkerült ebbe az intézménybe. Akadtak szép számmal utazásokról hozott és a múzeumnak átadott tárgyak is. Ilyen volt

például a temesvári születésű Herz Miksa (a kairói múzeum igazgatójának) egyiptomi ritkaságokból álló ajándéka, vagy a Bleyer Izsó által adományozott, szintén egyiptomi érdekességet tartalmazó kis gyűjtemény is. Polgári családok hölgytagjai váltak meg nagyanyáik divatból kiment színes táncrendjeitől, majd százéves csipkeöltözékétől, festett legyezőitől, hímzett papucsaitól. Ezek a darabok vetették meg a XX. század első éveiben a később külön részlegként működő néprajzi osztály alapjait. Legkésőbb sorakozott fel a hivatalos támogatók közé a városi tanács, aki a városban megrendezésre kerülő Nemzeti Szalonok műtárgyaiból vásárolt a társulat számára.

A múzeum 1872-es célkitűzéseit azonban leginkább a legjobban felkészült, legáldozatosabb munkát végző és talán legodaadóbb tagja, Berkeszi István főreáliskolai tanár szolgálta. Sokoldalú kitaró munkássága során – miközben a custosi posztról, a titkári majd az igazgatói állás betöltéséig jutott – rendezetté, szervezetté vált a múzeum. Beszerzései minden területre kiterjedtek, de legfőként a helyi, bányászati anyagot mentette az általa igazgatott intézménybe. Szabadságai idején a megyei ásatásokon volt jelen, a fővárosban vagy Pozsonyban járta a régiségkereskedéseket, a minisztériumban keresett állami támogatást, esetleg a temesvári antikváriusok boltjaiban kutatott a város vagy a megye ismert családjaik tagjait ábrázoló festmények után. A valamikori céhek zászlait, pecsétjeit, ládáit és más tárgyait, a lippai fazekasok még megtalálható termékeit, a Bánságra vonatkozó metszeteket pont úgy nyomom követte, mint az itt élt művészek munkáinak termékét. Hiszen azért teremtették meg a társulatot, hogy a „hazai” vidék történelmi és művészeti értékeit gyűjtsék egybe, mentsék át az utókor számára.

Megtartotta és megerősítette a múzeumot, mint a tudományos kutatás kiinduló helyét. Korszerűen átszervezte a kiállításokat (ezt megelőzően tanulmányi kirándulásokat tett más vidékek és más országok hasonló intézményeiben), fáradságtalanul gyűjtötte és jegyzőkönyvezte a bányászati vonatkozású anyagot, igyekezett a múzeumi vásárlások során a gárdmár el-tűnő, helyi eredetű tárgyakkal, művekkel gazdagítani a múzeum kollektívát. Ha anyagi fedezetét illetően nem is, de felfogásában, kiépített kapcsolatrendszerében, szervezetében és közönséghez való viszonyulásában megteremtette a XX. század első éveinek modern múzeumát. A térségünk magyar, román, szerb és német kutatói által mai napig értékes forrásanyagként használt, különböző témákat bemutató, dokumentált tanulmányaiban színesen, közérthetően ugyanakkor okirati hűségre törekedve tárta hallgatói és olvasói elé szűkebb (fogadott) hazája történelmét és kultúráját. Úgy, ahogyan azt valamikor a múzeumi alapszabályokban elődei megfogalmazták.

Dr. Berkeszi István (fénykép)

¹ Dessewffy Sándor, néhány év múlva, 4. Közlésében megismételte a felhívást és kiegészítette azt: a néprajzi vonatkozású tárgyak felkutatását, helynevek feljegyzését, legendák stb. összegyűjté-

sét is fontosnak találta. Szemei előtt a Pesty Frigyes által összeállított monográfia példája lebegett, konkrét ajánlatokat Czirbusz Géza kutatásai nyomán tett a plébániáknak.

² Ezek mindegyikét, mint hadizsákmányt, 1919-ben a visszavonuló szerb csapatok a múzeumból katonai felügyelet mellett kiemelték, és magukkal vitték.

BODÓ BARNA

Ormós Zsigmond

Ormós Zsigmond politikus volt – főispán, országgyűlési képviselő, főrendiházi tag –, ugyanakkor a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, tudományos társulat és múzeum-alapító. A XXI. században meglepőnek tűnhet, ami a XIX. század végén természetesen volt: az Ormós alapította társaságok és múzeum – civil szervezetekként jöttek létre.

Ormós József főszolgabíró és váradai Török Anna fia az Arad megyei Pécskán született 1813. február 20-án. Tízéves korában nagybátyja, Ormós András főszolgabíró vette magához Törökszákosra, és ő gondoskodott neveléséről. A gimnáziumot Temesvárt és Szegeden, a jogot pedig Nagyváradon végezte.

Ezután Temesváron gyakornok Szántó József ügyvéd irodájában 1834-ig, midőn Temes megye követségének (országgyűlési követségi írnoknak) választotta meg Vukovics Sebő mellé. Körülbelül innét számítható írói tevékenysége is, midőn egy öt felvonásos drámát írt és lapokba írogatott; ezzel bizonyos tekintélyt szerzett kortársai fölött, és így vezérlő tagja lett az országgyűlési ifjúságnak. Temes megye megválasztotta tiszteletbeli aljegyzőnek, majd 1838-ban fizetéses aljegyző, 1841-ben rákosi szolgabíró, 1848-ban buziási főszolgabíró. A végvári kerület ugyanazon év folytán megválasztotta országgyűlési képviselőnek, de Ormós e választást nem fogadta el.

Az 1848-49-es szabadságharcban Kossuth oldalán állt. A szabadságharc után a temesvári kazamatákba zárták, majd négyévi várfogságra ítélték. 1850-ben fogságából kiszabadult, és visszavonult Buziásra, hol a szépművészetek tanulmányozásával foglalkozott; de továbbra is házkutatásokkal zaklatták és írásait elkobozták. Emiatt 1857-ben eladta birtokát, és Olaszországba költözött. 1861-ben azonban mint Temes megye főjegyzője került haza. Ekkor már írói neve volt, és az Akadémia 1861 decemberében megválasztotta levelező tagjának. Ez év végén a megye tisztikarával ő is lemondott hivataláról, és ismét utazásokat tett külföldön.

1867-ben a közbizalom haza szólította az alispáni székbe, előbb ideiglenes minőségben, majd véglegesen. 1871 elején a király kinevezte Temes megye főispánjává s 1872-ben a Szent István-rend kiskeresztjével tüntette ki. 1875-től fogva Temesvár városnak is főispánja. 1883-ban megülte közszolgálatba lépésének félszázados évfordulóját, s ekkor a király a Lipót-rend közép-keresztjével jutalmazta meg, 1885-ben pedig a főrendiház örökös tagjává nevezte ki. 1889-ben nyugalomba vonult.

Különös előszeretettel foglalkozott a művészetel, a művészek és műrecek ismertetésével; festményeket és könyveket gyűjtött, és ezeket az általa alapított múzeumnak adományozta.

1872-ben az ő kezdeményezésére jön létre a *Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat*. A társulat céljával tűzi ki a magyar közművelődés és a magyar állameszme megszilárdítását, valamint a térség történelmi múltjának felderítését. Ormós indítványára 1873-74-ben a Társulat emlékkönyvet ad ki, 1875-től kezdve pedig kiadja a *Történelmi és Régészeti Értesítő* c. szakközlönyt.

1878-ban szintén a kezdeményezésére megalakul a *Délmagyarországi Múzeum-egyesület*. A múzeumalapítás ügye 1880-ban kap ismét erőre, amikor Ormósnak sikerül kieszközölnie a megyei közgyűléstől a belvárosi Wellauer-féle ingatlan kiállítási célokra történő átengedését. A meghirdetett gyűjtés jelentős összeget eredményez, Ormós azonban elégedetlen, nemzetközi felhívást tesz közzé. Erre olyan jelentős személyiségek válaszolnak, mint az uralkodó és Tisza Kálmán miniszterelnök, továbbá Dimitrie Sturdza, a bukaresti akadémia titkára, Kogălniceanu román belügyminiszter, a nápolyi, a brit nemzeti múzeum, a párizsi régészeti múzeum vezetősége.

A két egyesület 1885-ben *Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-társulat* névvel összeolvad. Elnökének id. Ormós Zsigmondot, igazgatónak unokaöccsét, ifj. Ormós Zsigmondot választják. Ormós személyes értékei, az érmékből, föníciai régiségekből, metszetekből, könyvnyomtatványokból, gemmákból, miniatűrűkből, nápolyi terrakottatárgyakból, bécsi porcelánokból, fegyverekből, festményekből, fényképekből, könyvekből és török nyelvű kéziratokból álló gyűjteménye méltó helyre kerül. A közéleti tevékenység méltó betetőzése a személyes kincsek közösségivé tétele.

Ormós Zsigmond az utolsó év tavaszán felutazott a fővárosba, hogy a főrendiházban megszavazza a polgári házasságot. Utána hazament, majd mintegy három héttel halála előtt Budapestre a Schwarzer-féle intézetbe szállították, ahol 1894. november 17-én meghalt.

A Budapesten élő Csicseri Ormós Zsigmond testvérének a leszármazottai, az Ormós-hagyaték egy részének őrzői – Horvát Zoltánné Pósa Erne, Szilvai Gézánné Pósa Annamária és Pósa Gabriella – 2011 júniusában a temesvári Szépművészeti Múzeumnak adományozták a Temes vármegye egykori főispánjának nagyméretű (170x130 cm) portréját, Szamosy Elek festőművész alkotását.

FRANZ METZ

Bánsági német dalárdák és dalegyletek

A bánsági németek kórushagyományáról a XVIII. század második felétől beszélhetünk. Ebben a korban, pár évtizeddel az első német bevándorlók érkezése után, Dél-Kelet-Európa számos templomában több szőlamban énekeltek, miként erről az oravicabányai, lugosi, aradi és temesvári templomi könyvekben található számos kéziratos dokumentum és jelentés tanúskodik. Ezek a kórusok 13-15 énekesből álltak, a szoprán és alt hangokat fiúk énekeltek, akiket a székesegyház karnagya vagy a karvezetők képeztek ki.

Miközben Közép-Európában már a XIX. század elejétől létezik kórusmozgalom, erre a Bánságban csak az 1848-as forradalom után kerülhetett sor. Csak az 1849-et követő politikai körülmények tették lehetővé dalegyletek létrehozását a közép-európai mintára. Ebben úttörő szerepet játszott a német majd az osztrák kórusmozgalom, ahonnan a szervezeti struktúrát átvették. A dalegyletek születésében meghatározó volt a XIX. század elején fellépő kulturális átrétegződés, a zene pszichológiai és szociológiai szerepére vonatkozó változások. A század közepén minden nagyobb német városban létezett legalább egy dalegylet. Göppingenben 1849-ben megalakult a Sváb Kóruszövetség, ehhez 27 egyesület csatlakozott. 1862-ben Coburgban 41 dalárda képviselője gyűlt össze és megalapították a Német Kóruszövetséget (*Deutschen Sängerbund*).

1849 után gomba módra jöttek létre a bánsági falvakban újabb és újabb dalegyletek, miként Erdélyben és az egykori Magyarország többi részén, nagyobb városokban, mint Temesvár, Szeged, Pécs, Kolozsvár, Nagyszeben, Brassó, több is alakult. A sajtó felhívásokkal ösztönözték a dalegyletek alapítására, a cél érdekében neves zenészek támogatását is felhasználták.

Ha az 1871-1880-as évekből fennmaradt beszédek szövegeit, levelezést olvassuk a Temesvári Filharmónia archívumában, mindig ugyanarra a motívumra bukkanunk: az egyesületekben való éneklést felső szintről, a legmagasabb hatóságok is ajánlották, és a lakosság kedvenc időtöltésének nyilvánították. Strassburg vagy Temesvár, Bukarest nagy Budapest, Pozsony, Bécs, Nagyszeben vagy Nürnberg: a kórusmozgalom határtalan volt, és a széles tömegek zenei

képzését leginkább az énekegyesületek segítségével érték el.

A Bánság egyik első német énekegyesületét 1852-ben Lugoson hozták létre: ez a Lugosi Ének- és Zenei Egyesület (*Lugoscher Gesang- und Musikverein*). Ez később egyesült az 1866-ban létrehozott magyar énekegyellett, és 1902-ben már egy kizárólag magyar kórus lett. Nem sokkal a lugosi énekegylet megalakulása után jött létre a Perjámosi Dalegylet, ezt követte 1865-ben a Zsombolyai Zenei és Dalegylet, 1867-ben a Karánsebesi Zenei és Dalegylet, ez egyesült az 1887-ben megalakult Karánsebesi Kereskedelmi Dalegylettel, és létrejött a Karánsebesi Filharmónia Egyesület. 1867-ben megalakult a Zádorlaci (Arad megye) Dalegylet, 1869-ben a Stájerlak-Aninai Zenei és Dalegylet, 1870-ben a Resicabányai Dalegylet, 1875-ben a Csákovai Zenei és Dalegylet. Bánság egyik első német földműves dalegylete az 1882-ben megalakult Újpecsi Zenei és Dalegylet volt, ezt követték 1884-ben a máriaföldei, újbessenyoői és szépfalusi dalegyletek, majd 1886-ban a németsági, 1887-ben a temessági, 1891-ben a nagyzsámi Zenei és Dalegylet, 1893-ban a németbencseki Zenei és Dalegylet meg a zsombolyai kereskedők kórusa. Az aninai dalegylet 1894-ben kezdi meg tevékenységét, 1898-ban a mörícöldi dalegylet, 1901-ben a stájerlaci Bányász Ének- és Olvasóegylet, 1902-ben a mehalai/ferencvárosi dalegylet, a billédi kórus és a moravikai Zenei és Dalegylet. 1904-ben alakították meg a varjasi Harmónia Dalegyletet, 1907-ben a csatádi dalegyletet és 1908-ban újra életre kelt az 1886-ban létrehozott gyertyámosi Zenei és Dalegylet.

A *Regensburger Liederkrantz* gyűjtemény volt a legelterjedtebb ilyen jellegű kiadvány-sorozat a német és dél-kelet-európai térségben. Bánsági kórusok archívumaiban találunk a sorozatból mind partitúrákat, mind szólamkönyveket. A Temesvári Filharmónia Társaság egyesületi dalának ezen gyűjtemény egyik darabját, Franz Witt *Die Thräne* c. szerzeményét választották. A Filharmónia Egyesület levéltára nemcsak plakátokat, koncertprogramokat, neves művészek fotóit, újságcikkeket és éves beszámolókat őriz, hanem szinte 80 évnyi levelezést is. A más kórusokkal való kapcsolat mértékéről akkor bizonyosodunk

meg igazán, ha egy nagyobb eseményről van szó, miként ez az 1891-es és 1903-as évekre jellemző volt. Ekkor ugyanis Temesvárra, az Országos Dalos Fesztivál helyszínére ezrek látogattak el. Az 1871-1900-as időszakban a Temesvári Filharmónia Egyesület mintegy 100 temesvári, bánsági, magyarországi, osztrák, németországi, amerikai, bulgáriai és romániai kórossal ápolta baráti kapcsolatokat.

A XIX. század második felében nagyobb ipari központokban létrejöttek az első munkás-dalegyletek, ilyen létezett a temesvári Gyárvárosban, Resicabányán, Stájerlakon és Aradon (Vagongyári Énekegylet). A bánsági német énekegyletek Konrad Paul Wusching (1827-1900) zeneszerző dalait énekelték a leggyakrabban. 1851-ben ő volt az egyik alapítója és karmestere a Lugosi Dalegyletnek. 50 éves tevékenysége alatt több mint 300 művet szerzett, ezek többsége férfikórusokra írt magyar szövegű és hazafias tartalmú dal. Egyházi zenei munkáit Budapesten és Bécsben publikálta, férfikarra írt dalait szinte minden magyarországi dalegylet énekelte.

A XIX. századi dalegyletek repertoárjainak alfája és omegája az énekeskönyv volt. Számos énekeskönyvet a karmester saját kezűleg állított össze, és ezekből az énekes az egyes darabokat a saját hangjegyzetében lemásolta. A XIX. századi Bánságban nyomtatott énekeskönyvek közül, mai szemszögből a legérdekesebb a *Banater Liederbuch von Treufest Peregrin*. Az első kiadás 1858-ban jelent meg, és a dalokat 7 nyelven közli, tehát szinte az összes, Bánságban beszélt nyelven: németül, magyarul, szerbül, románul, horvátul, szlovákul és csehül. A gyűjtemény előszavában a kiadó a következőket írja: "(...)Talán nincs a világon még egy olyan pont, mint Bánság, ahol egy ugyanazon térben, ilyen sok nyelv és nyelvjárás egymás mellett egyenlő érvényességben vannak, és ez ellen ugyanazt akarták előhozni, a kijelölt tengeri és kereskedelmi városok a talán még sokkal szélesebb skáláját felállítani, így egy ilyen feltételezés már sokat veszítene bizonyító erejéből, hogy Bánságban mindezen nyelveket bennszülött és évszázadok óta létezőknek kell tekintenünk, míg a képzeletbeli tengeri és kereskedelmi városokban a hajó és jármű, ami az idegent hozza, őt és a nyelvét rövid időn belül újra folytassa, hogy más idegeneknek helyet adjon. (...)"

A dalegyletek kultúrpolitikai tevékenysége révén, a XIX. században számos bánsági településen zeneiskola jön létre, és igazi koncertsorozatokat indítanak el. 1909-ben alapították a Felsőtorontáli Gazdák Dalosszövetségét, ehhez tartoztak a billédi, csatádi és gyertyámosi zenei és dalegyletek. Ez volt a Bánság első sváb kórustársasága, amihez a következő években még további nyolc kórus csatlakozott. A Torontál megyei sváb falvakban a zenei fellendülés csak rövid ideig tartott, az első világháború kitörésével a Bánságban is lebénult az egyesületi élet.

Ami 1920-ban, kevéssel Bánság felosztása után nem sikerült, azt 1922-ben lehetett megvalósítani. 1922. augusztus 22-én Perjámoson, egy kórustalálkozó alkalmával létrejött a Bánsági Német Dalosok Szövetsége (Bund Banater Deutscher Sänger - BBDS). Az alapítás ötlete a gyertyámosi Johann Ruf tanártól illetve Otto Dittrich paptól származott. Akkor 30 dalegylet csatlakozott, 1935-ben már 67 kórus volt tag. A szövetség elsődleges célja a „német dal

ápolása népszerű kórusénekek gyakorlása által". A szövetség első fesztiválját Perjámoson, alapításkor tartották, ezt 1923-ban követte a stájerlaci szövetségi találkozó, majd 1925. augusztus 1-2-án a harmadik fesztivál Temesváron. A Bánsági Német Dalosok Szövetsége részt vett 1928-ban a Bécsben megrendezett Német Dalosszövetségek tizedik, Franz Schubertnek szentelt fesztiválján. Temesváron a német napilapok az énekesek nagy sikeréről számoltak be. A negyedik fesztiválra Dettán, 1928. augusztus 25-26-án került sor. Ekkor a szövetségbe már 93 kórus lépett be, tagjainak száma közel 5.000.

A húszas évek végéig a politikai irányultságok még nem voltak könnyen felismerhetők, de pár évvel később a BBDS vezetőségi tagjai nyilatkozataikban egyértelműen fogalmaztak. Hans Eck egy 1936-os írásában bírálja a XIX. század végi bánsági kórusmozgalmat, számára a humanizmus és liberalizmus zene általi szolgálata, a „jó, szép és igaz” szolgálata hibás út volt. Mostantól a népi, nemzeti, a Dal-Nép-Haza eszmék a „németül érző, beszélő, éneklő” elvtársakat egy új politikai tudatossághoz kell vezessen. Ekkortól a kultúrpolitikai agitátorok terminológiája egyre keményebbé és határozottabbá válik, a Szövetség propaganda-szövegeibe még Adolf Hitler-idézeteket is átvesznek. A Bánsági Német Dalosszövetség 5. fesztiválján közel 40 kórus vett részt, a program több helyi zeneszerző műveit tartalmazta, és pedig Johann Weber, Emmerich Bartzer, Josef Linster és Adam Weidmann.

Egy évvel később jelent meg az újonnan alakult Sváb Művészek és Műkedvelők Közösségéhez tartozó Bánsági Sváb Zenei Élet osztály első kórusfüzete. A gyűjtemény előszavát Friedrich Ferch (felelős), Emmerich Bartzer (a Bánsági Sváb Zenei Élet vezetője) és a gyűjteményt összeállító Adam Weidmann (a kórusok vezetője) jegyezték. Egyes kulturális vezetők nemzeti szocialista propagandája ellenére, akik politikai nézeteiket a Bánsági Német Dalosszövetségben érvényesíteni szerették volna, az első kórusfüzettel nagy sikert arattak. A Zsombolyán nyomtatott 23 kórust tartalmazó gyűjtemény Adam Weidmann (Újhely), Wilhelm Ferch (Bogáros), Emmerich Bartzer (Lovrin), Josef Bloser (Temesvár), Eduard Griffel (Lovrin), Josef Kertész-Gertheis (Máriaöld), Robert Koch (Lugos), Johann Weber (Szépfalu - Arad), Martin Schlier (Máriaöld), Viktor Loidl (Ferencfalva), dr. Josef Ferch (Detta), és Annie Schmidt-Endres (Csatád) szerzeményeit tartalmazza. Neves és kevésbé ismert bánsági költők szövegeit zenésítették meg, mint például Peter Jung, Peter Barth, Nikolaus Lenau, Josef Gabriel, Hilde Martini-Striegl és Stefanie Gabriel. A legtöbb szerzemény férfihangokra íródott, egyesek vegyes vagy női kórusok számára. A gyűjteményben hangsúlyt fektettek a sváb nyelvjárásban írott szövegekre is, első alkalommal jelentek meg a Bánságban egyáltalán ilyen kórusművek.

A második világháború a Bánságban is elnémította a kórusokat. Bár olykor kisebb dalos ünnepségeket tartottak, 1945 után már ez is elképzelhetetlen volt. A bánsági német népesség nagy részének elhurcolása Oroszországba, Baragánba vagy román börtönökbe, illetve a háború utáni romániai politikai vál-

tozások az egyletek feloszlásához, a német kórusok eltűnéséhez vezettek. A XIX. században létesített dalegyletek tevékenységüket 1948 után politikai okokból be kellett szüntetni: a kommunista hatalom nem tűrte meg a polgári jellegű egyesüléseket.

A második világháború utáni egyik első kórusgyűjtemény 1955-ben jelent meg Temesváron, a helyi zeneszerzők egyesületének összeállításában. Ebben a román (Tiberiu Brediceanu, Ioan Vidu, Vadim Sumsi, Sabin Dragoi és Nicolae Ursu) kórusművek mellett szerb, magyar (Waschek Ferenc) és német (Richard Oschanitzky és Franz Stürmer) darabokat is találunk. A legfontosabb háború utáni romániai német kórusgyűjteményt 1972-ben Bukarestben adta ki a Romániai Zeneszerzők Szövetsége: *Deutsches Liedgut aus dem Banat, Siebenbürgen und dem Sathmarer Land* – Bánsági, erdélyi és szatmári német dalok. A kiadványt Andreas Porfetye állította össze. Ez az első alkalom, amikor egyetlen kötetben szerepelnek a németek által is lakott három legfontosabb romániai térség német dalos értékei.

1969. február 20-án Temesváron megalakult a Franz Schubert kórus. Hivatalosan a Német Nemzetiségű Dolgozók Temes Megyei Tanácsának a dolgozói kezdeményezésére jött létre. Az alakuló ülésen Anton Titz is részt vett, az 1924-ben alakult Schubert kórus egykori vezetője. A kórus a bánsági német népdalok ápolására kötelezte el magát, és Temesváron a nyolcvanas évek végéig működött. Tagjainak és karvezetőinek kivándorlása okán a kórus Németországban újraalakulhatott, és nehezebb körülmények között, kevesebb próbával ugyan, de megpróbálta folytatni ezt a hagyományt. Németországban, az utóbbi években, egyes egykori bánsági helyi közösségből, dalcsoportok és vegyeskarok jöttek létre. Temesváron 1990 óta működik a Temeswarer Liederkranz (Temesvári Dalárda), ez elegendő ok és egyben kötelezettség is arra, hogy egy európai népcsoportnak és egy német kisebbségnek a kulturális értékeit megőrizzük, ápoljuk és fejlesszük.

Fordította:
Kovács Katalin

STEVAN BUGARSKI

Szerb dalegyletek 1944 előtt

Kezdetek

A legrégebb szerb dalegylet Aradon alakult meg: Sava Tekelija¹ egyik aradi házában 1835-ben énekeskolát hozott létre²; az iskola növendékeiből jött létre az aradi Szerb Dalárda, ennek tevékenységéről 1876-os adat is létezik.

Az első temesvári dalos rendezvényről szóló feljegyzés 1836-ból származik: a Temesvár-belvárosi szerb ortodox egyházi közösség elhatározta, hogy a szentmiséken bevezetik a többszólamú éneklést. Kezdetben 10 kórlista énekelt az együttesben, mely egyházi dokumentumok szerint 1854-ig létezett. Spiridon Terbojević karnagyot 1844-ben szerződéssel alkalmazták, és feladatai közé tartozott a kórus számára komponálni: egy partitúráját a belgrádi Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia őrzi.

Városi szerb dalegyletek

1867 novemberében dr. Aleksandar-Branko Stefanović kezdeményezésére jött létre a *Temesvári Szerb Dalegylet*, a Béga-parti város egyik korai nem egyházi dalárdája. Az 1868. április 18-i alakuló ülésen 74 alapító jelenlétében fogadták el a Statútumot, amelyet a hatóságok 1869. március 20-án hitelesítettek.

Az alapszabályt külön füzetben is kiadták, és ennek függelékében található az 1867-68-as tevékenység leírása is.

A dalegylet tevékenysége 1874-ben hatósági beavatkozásra megszakadt – azzal gyanúsították, hogy politikai tevékenységet folytat, elkobozták a zászlóját is. A Temesvári Szerb Dalegylet 1884-ben újraindult, új zászlót kapott, és 1894-re kettős évfordulót terveztek: a 25 és a 10 éves fennállás megünneplését, ami végül átcsúszott 1895-re. Egy későbbi (1937-es) évfordulós ünnepséget a 70 éves fennállásnak szenteltek.

A Szerb Dalegylet együttműködött más dalárdákkal: a Magyar Dal- és Zenei Egyesülettel, a Dalkörrel, a Tipografia Dalegylettel, a Szokol falusi parasztkórusral (ezek részt vettek az 1895-ös ünnepi rendezvényen), a rékási Sokác Dalegylettel, a temesvári Crai Nou Dalárdával (1934), a Hazimir zsidó kórusral (1934-ben közös belgrádi turnén vesznek részt), a lugosi Ion Vidu kórusral (az 1937-es ünnepség résztvevői); nemzetközi kapcsolatokat ápol verseci, zombori, belgrádi kórusokkal. Bár objektív és szubjektív okok miatt tevékenysége nem folyamatos, a Temesvári Szerb Dalegylet helye ott van a vezető romániai szerb együttesek között.

A Szerb Dalegylet keretében 1893-94-ben személyi-családi alapon feszültségek támadtak, s mivel a

helyzetet nem sikerült kezelni, két egymással rivalizáló csoport alakult ki: az egyik vezetője dr. Aleksandar-Branko Stefanović elnök, a másik kulcsszereplője dr. Svetozar Dimitrijević titkár. Kölcsönösen kemény vádaskodások után a dr. Svetozar Dimitrijević által vezetett csoport a kilépés mellett döntött, és 1896-ban létrehozták a *Temesvár-gyárvárosi Szerb Egyházi Dalegyletet*. Feszült légkör alakult ki, bizalmatlanság és türelmetlenség, ami mindkét együttes tevékenységére kihatott. Jelentősebb eredmények nélkül teltek az évek, és az új egylet 1906-ban visszatért oda, ahonnan 15 évvel korábban kivált.

A Mehala városrészben – pontosabban akkor: külvárosban – élő szerbek kórustevékenységeről az 1894-95-ös évekből léteznek közvetett adatok, az első hivatalosan jegyzett dalegylet 1903-ban jött létre, pontosabban a hatóságok ekkor hitelesítették a *Zora (Hajnal) Dalegylet* státútumát, amely később füzet formájában is megjelent. Mivel a Zora nem jutott el a belvárosi szerb dalegylet színvonalára, tevékenységét színesítette, népi zenekart alakítottak, bevonták a fiatalokat különböző események, előadások szervezésébe, együttműködtek a belvárosi, a gyárvárosi és a vidéki szerb közösségekkel. A többetnikumú Temesváron a Zora más nemzeti közösségek dalárdáival is együttműködött: a Dalkörrel (1924-ben), Junglingsverein-nal (1924-ben), a Magyar Dalárdával (1934-ben), stb. Jó gyakorlati érzékkel az egylet vezetése nem csupán a saját tevékenységéhez szükséges pénzalapokat biztosította, hanem másokat is tudott támogatni: így a Zora azon szervezetek közé tartozott, amelyek a világháború után kezdeményezték a mehalai szerb templom számára új harangok beszerzését.

A Zora megszakítás nélkül tevékenykedett és semmilyen más szervezettel nem rivalizált. Méltóságosan és kitartóan vitte a vállalt szolgálatot, és mindig csak képességeinek megfelelő feladatokra vállalkozott.

A világháborút (1914-1918) követően a *Temesvári Szerb Dalegylet* tevékenysége újraindult, és ismét megjelentek a feszültségek: ez alkalommal a karvezetői tisztség váltotta ki ezeket. Ismételten szakadás állt be, az egyiket dr. Milan Kalinović vezette, a másik élén dr. Milivoj Stefanovici állt. A Stefanovici család körül kialakult csoport kilépett az egyletből, és 1922-ben létrehozták a *Sloga (Harmónia) Szerb Dal- és Jótékonyági Egyletet*. A Státútumot a hivatalosságok 1923-ban hitelesítik, ez is megjelent később külön füzetben. Mivel a Szerb Dalegylet tevékenységét a több évtizedes teljesítmény alapján ismerték és elismerték, és mivel a szakadarság vádjával is szembe kellett nézni, a Sloga a kezdetektől fogva igen aktív és friss volt. Jótékonyági célját nem tudta teljes mértékben teljesíteni, de tagadhatatlan, hogy a kórustművészetben magasabb szintre jutottak, a repertóriumot bővítették, jelentkezése élénkítette a világháborúk közötti szerb zenei életet.

A Sloga szintén együttműködött más etnikumok együtteseivel: a Speranța Dalos Egyesülettel (1934-ben), a Magyar Dalárdával (1934-ben), a rékási sokácok dalegyletével és felléptek Versecen (1928-ben) meg Zomboron (1931-ben).

Az első kimondottan a fiatalok számára létrehozott kulturális egylet a *Szerb Ifjak Köre* volt, amelyet 1918-ban alakítottak meg Temesváron. A tevékenység

ge sajtótudósításokból ismert: kórustműveket adtak elő, színműveket adtak elő, előadásokat tartottak. Az utolsó hírek az egyletről 1920-ból valók, amikor a tevékenysége megszakad, a szervezet feloszlik.

A világháborúk közötti időszakban a fiatalok tettvágya elsősorban a sport terén mutatkozik meg, mindenekelőtt a futballt kedvelték. 1927-ben hozták létre Temesváron a Haiduc futballcsapatot, ez a Temesváron tanuló és tanonckodó szerb ifjakat tömörítette. Mivel a mérkőzésekre a játékosok mellett a szurkolók is elutaztak, szokássá vált a játék utáni bál. Így jelent meg újból az egyesület alakításának a gondolata: az 1931-ben létrehozott *Szerb Ifjúsági Kör* 1932-ben kapta meg a jogi személyiséget és 1940-ig működött, amikor a hatóságok betiltják működését. Az Ifjúsági Kör nemes célt szolgált a fiatalok társadalmi, kulturális és sporttevékenységekbe való bevonásával, eredményei szerények voltak.

Falusi/vidéki szerb dalegyletek

Románia területén a szerb népesség jelentősebb része falun lakott, ezért várható volt, hogy a kulturális mozgalom falusi közegben is létrehozza struktúráit. A szervezeti gócpontok rendre a templomok és az iskolák voltak, a fő szervezők pedig a papok és a tanítók még akkor is, ha az egyletek vezetőségébe földművesek is bekerültek.

A következő településeken léteztek szerb dalegyletek: Csákova (első említése 1876-ból), Nagyszentmiklós (1881), Kisbecskerek (1890, jogi személyiséggel 1891), Szokol (1894), Sáráfölde (1898), Kisbereg-szó (1902), Szerbszentmárton (1911; Dositej nevű négyszólamú férfikórus), Fönlak (1912), Varjas (1912, Orao [Sas] nevű kórus), Denta (1912).

A világháború után ismertek (még) a következő szerb dalegyletek: Kétfél (Jedinstvo [Egység] nevű kórus, 1920); Temesnagyfalu (Neven [Kéri körömvirág] nevű kórus, 1920); Parác (Zvezda [Csillag], 1920); Ivánd (Kosovo [Rigóvölgye], 1923); Pojejena (1924); Ó-Moldova (1924); Fejérdomb (1925), Torontáldinnyés ("Napredak" [Haladás], 1927); Temespéteri (1930); Szerbszentmárton (a Dositej mellett az Obilici kórus, 1931-ből, jogi személyiség 1933-ból), Fény (1933); Tárnokszentgyörgy (Gusle, 1933); Kiszentpéter (Lira, 1933); Arad-Gáj (Sloga [Harmónia], 1933); Nagylak (1935); Monostor (1936); Tornya (1937); Pécska (1940).

Mivel tömegméretű mozgalomról van szó, a kórusok érdemei nagyon jelentősek annak ellenére, hogy művészeti szempontból kiemelkedő teljesítményekről nem beszélhetünk.

Romániai Szerb Dalegyletek Szövetsége

Mivel a világháború utáni években a szerb kórustmozgalom spontán fejlődésnek indult, viszonylag korán kiderült, hogy szükség volna a szervezői munkára és a folyamat szakmai irányítására, 1923-ban megfogalmazódott a felismerés, hogy a karvezetőket képezni kell. Egy évvel később született meg a konkrét javaslat a *Romániai Szerb Dalegyletek Szövetségének*

a létrehozatalára, mely számára a következő célokat fogalmazták meg: a dalegyletek szervezése illetve újjászervezése; alapszabályzatok kidolgozása; működési engedély megszerzése; kották biztosítása; a tevékenység ellenőrzése és irányítása; térségi és általános fesztiválok és versenyek szervezése. A Szövetség 1936. február 5-én alakult meg 40 dalegylet képviselőinek a részvételével, ez alkalommal elfogadták a Statútumot.

Rövid idő elteltével, 1936. április 19-re már meg is hirdették az első kórusfesztivált Temesváron, ezen 15 dalárda vett részt. A fesztivál megmutatta a karvezetők gyenge felkészültségét, és elhatározták, hogy felkészítőt szerveznek számukra, ugyanakkor javasolták térségi találkozók szervezését. Ez nem számított újdonságnak, ugyanis az első térségi találkozókra a Szövetség megalakítása előtt került sor. A kezdeményezés Vasa Rosici tanítóé volt, aki 1934. április 15-én Varjason megtartotta a falusi dalegyletek első találkozóját. A további találkozókra többnyire a zászlóavatási ünnepségek adtak alkalmat: Temesnagyszőlő (1934. III. 29.; 11 dalárda vett részt, ezek közül kettő román és egy német); Nagyszentpéter (1935. VI. 2., 8 kórus, egy német); majd 1936-ben Tárnokszentgyörgy, Kisberesztó, Arad-Gáj és Kétfél.

A szerb dalegyletek következő fesztiválját a Szövetség Aradon szervezte meg 1937. május 16-án, ezen 11 együttes vett részt. Ezt követően a Szövetség művészeti bizottsága az előadások színvonalát illetően javaslatokat fogalmazott meg.

Mivel egyik találkozón sem voltak jelen a Néra völgye és a Duna menti kórusok (minden bizonnyal a távolság és az utazási-kommunikációs nehézségek miatt), az a döntés született, hogy a következő fesztivált 1938 tavaszán a Duna menté egyik településén szervezzék meg. Ennek ellenére, szervezési nehézségek okán, a fesztiválra Nagyszentmiklóson került sor 1938. június 13-án; mindössze 6 dalegylet vett részt. A politikai helyzet, a feszült hangulat miatt a találkozó a korábbiaknál kevésbé érte el a célját.

A Szövetség vezetősége ismételen úgy döntött, hogy 1939-ben a Duna mentére kell vinni a fesztivált, de az ambiciózus terv megvalósítását a politikai helyzet (a királyi diktatúra bevezetése) lehetetlenné tette.

A helyzetből fakadóan a Szerb Dalegyletek Szövetsége alig hároméves fennállás után tevékenységét beszüntette.

Összefoglaló

Az első szerb dalegyletek független módon jönnek létre előbb városon majd falusi közegekben is, a XIX. század második felében. Számuk jelentős növekedése a XX. században történik meg, új dalegyletek létrejöttével avagy régebbiek újjáalakulásával. Az egyletek tagjai társasági életet élnek, nem csupán próbákra és előadásokra jönnek össze, hanem együtt kirándulnak, természetet járnak, szórakoznak. Városon a szerb dalegyleteknek más anyanyelvű tagjai is voltak, ennek oka olykor a vegyes házasság, máskor a barátság, de volt példa felkérésre is.

A dalegyletek alapegysége a kórus volt, de a műsorokba bevettek (énekes vagy hangszeres) szólószármokot is, olykor szavalat, máskor színdarab előadása színesítette a műsort. A műsoros estek társadalmi események voltak, találkozók, beszédalkalmak, szórakozási lehetőség, általában előadás vezette be ezeket és büfével kiegészített táncos mulatsággal zárultak. Mindez megfelelő díszes külsőségek között zajlott, megvolt a külön rendje: az egyleteknek saját zászlójuk volt, a tagok megkülönböztető jelvényeket viseltek, általában zenei szimbólumok voltak ezek: hárfá, lant, (mandolinhoz hasonlító) guszle.

A zászlóavatási szertartás külön rituális rend szerint zajlott: a sajtóban meghirdették, de a vendégeket külön is meghívták, fogadásuk az egylet székhelyén, majd a résztvevők oszlopokba szerveződtek (esetenként saját zászlajuk mögé), a zászlóanya házához való vonulás, ahol mindenkit megvendégeltek, majd a zászlóval a templomba mentek, ahol mise után felszentelték. Az ünnepség kulturális műsorral, közös ebéddel és népünnepélllyel zárult.

A dalegyletek térségi találkozóit népszerűbbek voltak a Dalos Szövetség által szervezett fesztiválok, talán a kevésbé hivatalos jellegüknel fogva, amikor nem a versenyszellem uralkodott, hiszen a vidéki együttesek számára a temesvári kórusok előadási színvonala elérhetetlen volt.

Ha egy településen kettő vagy több kórus jött létre, az többnyire az egylet kapcsán kialakult nézetkülönbségekre, vitákra, feszültségekre vezethető vissza; ilyen esetekben az énekesek egyikből a másikba vándoroltak és végül létrejött a fúzió.

A Szerb Dalegyletek Szövetségének a létrehívása nem hozta meg a várt eredményt: a karvezetői kurzusról sok szó esett, de nem valósult meg, dalegyletek ésszerű átszervezésére nem került sor, nem sikerült megoldani a kották megfelelő sokszorosítását sem annak érdekében, hogy minden kórus a képességeinek megfelelő műsorral készülhessen. Mi több, a Szövetség tevékenysége a három éves fennállás alatt negatív tendenciát mutatott. Ami általa megvalósult, az a valós helyzet felmérése és a kölcsönös ismerkedés.

Akár egyházi, akár világi volt a dalegyletek szervezeti háttere, minden esetben kötődtek az egyházhoz: egyházi ingatlanokban kaptak székhelyet, itt jöttek össze próbára, szolgáltak a misék alkalmával, és az egyházaktól anyagi támogatást kaptak.

Az ifjúsági egyletek kevésbé voltak protokollárisak, hivatalosak, ugyanakkor mozgékonyabbak és gyakorlatiasabbak voltak és egyben szervezési szempontból lazábbak. Ezeknek a működése függetlenül attól, hogy bejegyezték őket vagy sem, szabadon működhetek a második világháborúig, a Szerb Ifjúsági Kör kivételével, amelyet betiltottak.

A világháború után az együtteseket besorolták olyan szerveződésekbe (pl. a Szláv Kulturális Egyesületek Demokratikus Szövetségébe), amelyek utólag tisztavirág életűeknek bizonyultak, és mivel politikai propaganda-szerepet szántak ezeknek, a tevékenységük kiürült, idővel elhalt.

¹ Sava Tekelija (1761-1842) – híres nemesi család sarja, magyarul Tököli Popovics Száva néven is idézik. Az első

jogi doktorátust szerzett szerb, a magyar udvari kancellária titkára, író, több jótékony célú alapítvány létrehozója.

² Az írás tudományos apparátusát mellőznünk kell.

ERDEI ILDIKÓ

Civil szervezetek Temes megyében

A civil szervezetek jelenléte, feladatvállalása megbízható jelzői általában a társadalom vagy sajátosan egy kisebb közösség életének. Hasonló elvet, értékeket valló emberek közös társulásai, akik egy közös jó cél érdekében tevékenykednek, de ugyanakkor felügyelik, ellenőrzik a nyilvánosság révén a hatalom gyakorlásának mikéntjét. A civil szervezetek tulajdonképpen magát a társadalmat képezik le, és miközben a társadalmat formálják, eközben saját maguk is alakulnak. A civil szervezeteket általában problémaérzékenység valamint gyors alkalmazkodóképesség, rugalmasság jellemzi, így jó példával járnak elől és pozitívan befolyásolják a társadalmi változásokat.

Szórványban élő közösségek esetében a civil szervezetek szerepe is módosul: elsődlegesen a közösségfejlesztéshez valamint az identitásőrző tevékenységek (oktatás, művelődés) támogatásához kapcsolódik munkájuk. A hagyományos civil kontroll szerep is kevésbé érvényesül szórványhelyzetben, maguk a szerepek is gyakran összemosódnak, nem különülnek el eléggé. A szórványban működő civil szervezetek általános közösségfejlesztő szerepe abból adódik, hogy tagjaik számára alkalmat adnak a kulturális másságuk / magyarságuk pozitív megélésére – a családon kívül gyakran ezek a szerveződések nyújtanak keretet magyar közösségi élmény megélésére, magyar nyelv gyakorlására (az egyre növekvő vegyes házasságok száma azt jelzi, hogy sokszor már a család sem tud erre lehetőséget adni). Ebben a kontextusban a civil szerveződéseknek a kisebbségi szemléletformálásban is jelentős szerepük van.

Temes megyében 50 magyar jellegű civil szervezetet tartunk számon (leszámítva a gazdaszervezeteket és a vállalkozók szakmai szervezeteit). Nem számoltuk ide a kisgazdaköröket, ugyanis a kisgazdák vezetői önmagukat szakmai szervezetnek tekintve szerveződéseiket külön sorolják – bár ezt el-

méleti érvek nem indokolják. Szervezeteink közül 44-nek van jogi személyisége, 6 szervezet nincs ugyan bejegyezve, de működésükben állandóságot mutatnak. A bejegyzett szervezetek közül 35 egyesület, 5 alapítvány és 4 pedig országos szervezetek helyi fiókjai. A leggyakoribb szervezeti forma az egyesület (35). Öt szervezet alapítványi formában működik, de ezek működése is egyesületszerű, az alapítványi forma választása összefüggésben lehet azzal a ténnyel, hogy a rendszerváltás után egy évtizeden át a világháborúk közötti jogi szabályozás volt érvényes, és ez nem tett különbséget alapítvány és egyesület között. A mai jogszabály az alapítványt forráselosztó szervezetnek tekinti – az elmúlt 10 évben már egyetlen alapítvány sem került bejegyzésre.

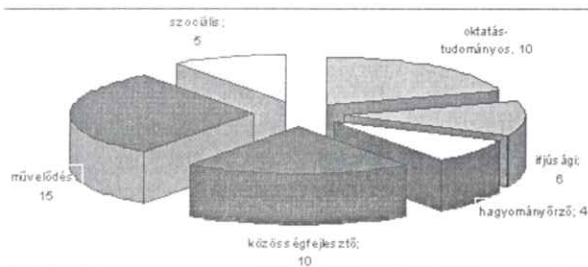
1989 előtt is léteztek mai értelmezés szerinti civil szervezetek, ezek közül nem mindenik működik. Ha végigkövetjük a civil szervezetek bejegyzésének időpontját, azt tapasztaljuk, hogy a civil szervezetek megjelenése folyamatos volt az elmúlt két évtizedben:

- Az 1989 előtti szervezetek közül van olyan, amely már nem működik, bár tevékenysége átnyúlt 1990 utánra: a Franyó Zoltán Irodalmi Kör, a Kisenciklopédia nevű magyar szabadegyetemi előadássorozat (ez alakult át a '90-es évek elején Ormós Zsigmond Közművelődési Társasággá), az egyetemisták Látóhatár köre. Működik Temesváron mindmáig a Bartók Béla Vegyeskar, a Szabolcska Mihály Énekkar, és a Temesvári Keresztény Magyar Egyetemisták Közössége, valamint a lugosi Szombati Szabó István Irodalmi Kör;
- 1990-ben alakultak meg az ifjúsági szervezetek: a Temesvári Magyar Ifjúsági Szervezet és a Temesvári Magyar Diákszervezet;
- 1991-ben a Máltai Segélyszolgálat – Temesvári szervezete és a Bartók Béla Elméleti Líceum Diákönkormányzata;

- ♦ 1992-ben a Bartók Béla Alapítvány, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Temes megyei szervezete és az Ormós Zsigmond Társaság;
- ♦ a Szórvány Alapítvány 1992-ben jött létre, de a bejegyzése áthúzódott 1993-ra, ugyanezen évben alakult meg a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság;
- ♦ 1994-ben a lugosi Putnoky Miklós Alapítvány;
- ♦ 1996-ban a Bunyaszekszárdi Emlékbizottság és a csanádi Szent Gellért Kolping Család;
- ♦ 1997-ben jegyezték be az 1996-os alapítású Temesvári Magyar Nőszövetséget;
- ♦ 1998-ban jöttek létre a Cenadinum Szülői Egyesület és a végvári Riveto Egyesület;
- ♦ 1999-ben a Végvárért Alapítvány és a Temesvári Magyar Nyugdíjasok Klubja;
- ♦ 2000-ben a lugosi Ifjúsági Művelődési és Hagyományápoló Egyesület, az Új Ezredév Enekar és az Integratio Alapítvány;
- ♦ 2001-ben a Bánsági Kárpát Egyesület (kezdetben EKE-fiókszervezet, majd 2007-ben jogilag önállósul), a Geml József Társaskör, a nagyszentmiklósi Pro Bartók Társaság, a Szülők az Iskoláért Egyesület és a Techné – Magyar Egyetemi Oktatók Szervezete;
- ♦ 2002-ben az Ótelekért Egyesület, a gátaljai Gorove László Társaskör, a szapárfalvi Gróf Szapáry Péter Társaskör és a lugosi Arató Andor Egyesület;
- ♦ 2003-ban a Pro Folk – Bánsági Magyar Hagyományörző Egyesület és a Start – Tanácsadó és Információs Iroda, a Gyárvárosi Szülők Egyesülete, a Lares Egyesület, az Élet – Zombolyai Magyar Nőszövetség és az Újszentesért Egyesület;
- ♦ 2004-ben a zombolyai Csekonics Egyesület és a Heti Új Szó Baráti Kör;
- ♦ 2005-ben a végvári Pro Community Ifjúsági Egyesület, a RECONSTRUCTIO 2005 Egyesület, az igazfalvi IGHÁZ Kulturális Egyesület, és a nagyszentmiklósi Révai Miklós Egyesület;
- ♦ 2007-ben az Eszterlánc Kulturális Egyesület;
- ♦ 2008-ban a MANÓ baba-mama klub, a CamenArs Kulturális Egyesület és a dettai Bakálovics Emma Magyar Nőszövetség;
- ♦ 2009-ben a Kohézió Egyesület,
- ♦ 2011-ben a Civil Klaszter Egyesület.

A felsorolt civil szervezetek egy része ma már nem működik, vagy szünetelteti tevékenységét. A magukat aktívnak tartó szervezetek fő tevékenységük szerint az alábbi kategóriákba sorolják be magukat: művelődési, oktatás- tudományos, közösségfejlesztő, ifjúsági, szociális és hagyományörző civil szervezetek. Az alábbi ábrán megfigyelhető a különböző civil szervezeti tevékenységek aránya.

A szervezetek jelentős része (30 szervezet) Temesváron működik, Lugoson négy, Végváron há-

Civil szervezetek fő tevékenysége

rom, Nagycsanádon, Nagyszentmiklóson és Zombolyán két-két szervezet, Dettán, Facsádon, Gátalján, Igazfalván, Óteleken, Szapárfalván és Újszentesen pedig egy-egy civil szervezet tevékenykedik.

Ha a Temes megyei civil mozgalom fejlődésének mérföldköveit keressük, a folyamat alakulásában komoly szerepe volt az 1996-ban megvalósított VÖCSÖK (Virtuális Önkormányzati Csoportok) programnak, melynek eredményeképpen több civil szervezet megalakulásának gondolata megszületett.

A 2001-ben elindított *közösségi alap program* kezdeményezője és támogatója Toró T. Tibor, akkori parlamenti képviselő volt, és ennek 8 éves futamideje alatt 158 közösségi civil program nyert támogatást.

2003-ban megalakult *Civil Tanács*, melynek fő célja a civil szervezetek hálózatosodásának elősegítése, a szervezetfejlődések és együttműködések elősegítése. A Civil Tanács fő tevékenységei közé tartozik találkozók megszervezése, a civil életet érintő kérdések megvitatása, a közösségi döntések előkészítése, civil terem (Magyar Házban) és Civil Központ (Kós Károly Közösségi Központban) létrehozásának kezdeményezése, fenntartásának szervezése, információszórás a civil szervezetek részére, megyei kampányok szervezése az 1%-os majd 2%-os támogatási lehetőségről, a Közösségi Alapra benyújtott pályázatok elbírálása, a Hagyományörző Alap létrehozása, bővítése, a felhasználással kapcsolatos döntések meghozatala, új civil szervezetek létrehozásának támogatása, civil szervezetek adatbázisának létrehozása, pontosítása, bővítése, képzési illetve egyéb igények felmérése, civil szervezeteket bemutató anyagok összeállítása, civil portál létrehozásának kezdeményezése (www.temes.ro), pályázatíró és szervezetfejlesztő műhelyek szervezése és az elmúlt évtől kezdődően a temesvári Civil Napok megszervezése.

Szórványban az anyanyelv, az örökölt kultúra az egyén személyes ügyévé válik, a civil szervezetek közösségfejlesztő munkája révén viszont az anyanyelv, az örökölt kultúra közösségi üggyé válik. Ezek a közös értékrenden alapuló kisközösségek jelentős identitásmegőrző erőt jelentenek, lassítják, fékezik a nyelvcserefolyamatokat, olyan mintákat alakítanak ki és közvetítenek, mely vállalkozóbbá teszi a másságot, felmutatva és értékékként mutatva a magyarsággal kapcsolatos szimbólumokat.

BARTÓK BÉLA ALAPÍTVÁNY

Bővülő felelősségvállalás

Alapítványunk 2010. február 19-én lett nagykorú, ekkor töltötte be 18. életévét. Temes megye legrégebbi alapítványai közé tartozunk, a magyar oktatást támogatók közül pedig a legfontosabb civil szervezet vagyunk.

Habár alakulásunkkor még csak Temesvár legfontosabb magyar iskolájának, a Bartók Béla Elméleti Líceum támogatásában gondolkodtunk, 1999-től tevékenységünket kiterjesztettük az egész megyére. Nincs olyan Temes megyei magyar óvoda, iskola, fakultatív csoport sem, amely az évek folyamán ne kapott volna az alapítványtól támogatást.

Fennállásunk óta programjaink állandóan bővültek, színesedtek. Mindig igyekeztünk az igényekhez alkalmazkodni, lépéselőnyt biztosítani a magyar nyelvű iskoláknak, tagozatoknak felszereltségben, illetve olyan programok indításában segíteni, amelyek úttörő jellegűek voltak a romániai oktatási rendszerben.

A Bartók Béla Alapítvány programjai:

A. Szociális programok

Szociális ösztöndíjprogram

Az alapítvány egyik legfontosabb tevékenysége a Bartók Béla Líceumban tanuló hátrányos anyagi helyzetű vidéki diákok szociális ösztöndíjakkal való támogatása. A program az 1994/1995-ös tanévben indult, és az elmúlt 15 iskolaévben több mint 180 tanulónak biztosított lehetőséget a középiskolai tanulmányok anyanyelven való végzéséhez. A 2010/11-es tanévben 11 vidéki diáknak biztosítottunk ösztöndíjat.

Tanári szolgálati lakásprogram

Az Apáczai Közalapítvány-támogatásból egy három- és egy egyszobás lakást sikerült vásárolni, amelyek a temesvári iskolákban „hiányszakokat” tanító, más vidékről idejött pedagógusok használatában vannak. Jelenleg 4 magyar pedagógus részesül a támogatásból.

Ingázási költségek térítése

Tekintettel arra, hogy nagyon sok tanulónak nincs lehetősége szülőhelyén anyanyelvén tanulni, igyekeztünk támogatni ingázási költségeiket.

Napközis programok működtetése

Célja: azoknak az anyanyelven tanuló I-VII. osztályos gyermekek családjainak támogatása, ahol a szülők munkahelyi kötelezettsége nem teszi lehetővé a gyerekek déli hazavitelét illetve délutáni tanu-

lásuk felügyeletét. A program ugyanakkor lehetőséget nyújt a tanulási, illetve nyelvi nehézségekkel küszködő gyerekekkel való differenciált foglalkozásra. Az idei tanévben a Bartók Béla Elméleti Líceum és a lugosi iskola részesedik e program támogatásában. Az alapítvány a foglalkozásokat irányító pedagógusok fizetését fedezi.

Iskolabusz-program

A temesvári anyanyelvű oktatási intézmény elérhetőségét segíti a program. A tanulók ingáztatása területén új kihívásnak kellett megfelelnie az alapítványnak a 2010/2011-es tanévvel kezdődően. A temesvári 1-es és 26-os iskola megszűnésével szükségessé vált olyan különjáratok indítása a város területén, amelyek két útvonalon közlekedve begyűjtik a gyermekeket a líceumba. A különjáratok (2 db 50 személyes busz) működtetési költségét (55.000 lej) alapítványunk vállalta magára a jelen tanévben.

B. Tehetséggondozó programok

Tanulmányi ösztöndíjprogram

Az alapítvány feladatának tekinti a kiemelkedő tanulmányi eredményeket elérő tanulók jutalmazását is. Az 1992/1993-as tanévvel kezdődően évente a Bartók Béla Líceum 10 legjobb tanulmányi eredményt elérő középiskolás tanulója tanulmányi ösztöndíjban részesül. Minden évben, a Nemzedékek Találkozásán pénzjutalomban részesítjük a megyei, országos és nemzetközi tantárgyversenyeken, tudományos ülésszakokon díjazott helyezést elért tanulókat.

Európai uniós támogatású projektek megvalósításának támogatása

Az elmúlt években megvalósult oktatási projekteken (EUROREG, TÁLENTUM 1 és 2, EFKOLL) partnerként lépett be az Alapítvány, hozzájárulva az önrész biztosításához.

Versenyeken való részvétel támogatása

Az alapítvány a tanulmányi- és sportversenyeken való részvétel költségeinek térítését vállalja fel a jelzett igények szerint.

Jutalomkönyv program

A tanévvégi jutalomkönyv programból a megye minden magyar iskolája részesül.

Tehetségpont

2009-ben a Bartók Béla Elméleti Líceummal közösen megalapítja a regionális tehetségpontot, és belép a Kárpát-medencei Tehetségpontok hálózatába.

Játszóház

A Bartók Béla Elméleti Líceum havi rendszerességgel játszóházat szervez. Célja a jövőbeli I. osztályosok „becsalogatása” az iskolába, valamint az elemi osztályos tanulók kreativitásának fejlesztése. A programban felhasznált anyagi eszközöket az alapítvány biztosítja.

C. Intézményfejlesztés

Az alapítvány kiemelt figyelmet fordított a magyar tannyelvű iskolák és óvodák fejlesztésére. Pályázatok révén az alapítvány számítástechnikai felszerelést, audiovizuális eszközöket, korszerű irodatechnikát, hangtechnikai felszerelést, könyvtári könyveket valamint szemléltető eszközöket és laboratóriumi felszereléseket biztosít az intézményeknek.

D. Identitástudat megőrzése

Diáktudományos ülésszakok, versenyek, anyanyelvi táborok

Tekintettel a bánsági magyarságot veszélyeztető felgyorsult ütemű asszimilációra az alapítvány számos, az identitástudat megőrzését célzó rendezvényt szervezett vagy támogatott.

Hagyományörző rendezvények támogatása

A hagyományörző néptánc-mozgalom tíz évvel ezelőtt indult el a Szeged Táncgyűttes szakmai irányításával, hathatós segítségével. Ma ez a mozgalom öt településen, összesen 8 tánc csoportban, több mint 200 gyermeket tart össze, tanítva az autentikus néptáncot, népzeneét. Az alapítvány a néptánc-táborok szervezését, a hangtechnikai eszközök és hangszerek beszerzését valamint a néptánc-ruhavarratást támogatta az elmúlt években.

Ünnepek, rendezvények

A magyarságtudat ápolását és megerősítését szolgálják olyan hagyományteremtő rendezvények, mint a Nyugdíjas Pedagógusok Napja és a Nemzedékek Találkozója.

E. Pedagógusok szakmai fejlődése

Konferenciákon, szakmai műhelyeken való részvétel támogatása.

A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Temes megyei szervezete költségeinek fedezése.

Kapcsolat:

Halász Ferenc - elnök

Levél cím: 300566 Temesvár/Timisoara,

Str. 1 Decembrie/Alkotmány u. 90C/25

Tel. 0723-334098 Fax. 0256-493031

Drótposta: halaszfrnc@yahoo.com

http://alapitvany.bartok.ro/

BÁNSÁGI KÁRPÁT EGYESÜLET

Természetjárás, honismeret, környezetvédelem

Az 1873-ban megalakult Magyarországi Kárpát-Egyesület (MKE) a XIX. század végére egyre inkább a Tátra és az Alpok térségébe helyezte át tevékenységét, ezért 1891-ben egymás után megalakult

a Magyar Turista Egyesület (MTE, Eötvös Loránd vezetésével) illetve az Erdélyi Kárpát-Egyesület (EKE).

A bánsági tájakon 1892 márciusában megalakult

Az alakuló közgyűlés résztvevői (2001)

kult Temesvár székhellyel az első „kárpátos” turista egyesület, Délvidéki Kárpát-Egyesület (DVKE). Az egyesület elnöke, Petheő János királyi tanácsos, a Temes megyei Posta és Táviró igazgatója meghatározó módon járult hozzá a bánsági turistaság kibontakoztatásához. A feltáró, kutató munka és a turistaság egyként az egyesület tevékenységéhez tartozott. Utakat építettek, és egyéb beruházások történtek a térséget járó turisták javaslatai alapján. *Déli Kárpátok* címmel turista folyóiratot jelentettek meg. Czirbusz Géza, a jeles földrajztudós munkásságának jelentős része is a Kárpát-Egyesület tevékenységéhez kötődik, többek között neki köszönhetőn és az ő irányításával, 1902-ben Néprajzi Múzeumot hoznak létre Temesváron.

Az impériumváltás és az ezt követő betiltás talán még súlyosabban érintette a térségünk magyar természetjáróit mint Erdélyben, hiszen a DVKE feláradásának és újjászerveződésnek a reménye sem élt. Hosszú kényszerszünet következett, az egyesület közel ezer tagjából alig páran maradtak meg. Változást az Erdélyi Kárpát-Egyesület újjáalakulása hozott. Aradon 1930-ban, majd 1934-ben Oravicabányán és Boksabányán, ezt követően Temesváron 1935-ben, végül pedig 1940-ben Petrozsényban is újjáélednek a magyar turisták egyesületei, ezúttal már, mint EKE-osztályok.

A két világháború között az Erdélyi Kárpát-Egyesület tudománynépszerűsítő fórummá is vált egyben. Dr. Balogh Ernő, az EKE egykori főtitkára – aki jelentős feltáró munkát végzett a délbánsági karsztvidéken is – az **ERDÉLY** című folyóirat 1941-es év egyik számában a következőket írta erről az időszakról: „...Ez a tüneményes fejlődés olyan példátlanul álló lelkesedés, törhetetlen kitartás, végletekig megfeszített egyéni áldozatkészség mellett volt lehetséges, melyhez csak az ügy fanatikus szeretete adhatott erőt.” Illik

megemlíteni azoknak a turistaelődöknek neveit, akikre dr. Balogh Ernő utalt. A teljesség igénye nélkül, mi bánságiak a következőkre lehetünk büszkék: Kosztóber Ferenc és Brindza József (a boksabányai EKE-osztály elnöke illetve titkára), Molnár Kornél Árpád (az oravicabányai EKE-osztály titkára és fő szervezője), Vajda Ernő és Somolik Töhötöm (a Temesvár központú, Bánsági EKE-osztály elnöke illetve titkára), és nem utolsósorban Zárai Jenő (az aradi Czárán Gyulaosztály elnöke).

A II. világháború nehéz éveit, az EKE ismételten megsínylette. A dél-erdélyi osztályok leszakadása a kolozsvári központról és a magyarellenes hangulat a tevékenység csaknem teljes felszámolását eredményezték. Az 1945 utáni politikai változások megpecsételték a „bánsági” EKE sorsát, a központosítás a turistaszervezetek erőszakos beolvasztását eredményezte.

Az 1989-es forradalmat és a rendszerváltást követően a Bánságban, a szórványhelyzetre jellemzően csak tíz évnyi késéssel kezdődött meg az újjászerveződés. 2001. május 18-án alakult meg az EKE Bánsági Osztálya Temesváron, követve a két világháború között kialakult, illetve még mindig érvényes szervezeti formát. A civil önszerveződés azonban már ekkor túlmutatott ezen az állapoton és hamarosan a megváltozott jogi háttér is oda vezetett, hogy 2007 nyaratól jogilag önállósodva, Bánsági Kárpát Egyesület (BKE) néven folytassuk tevékenységünket. Majd 2008 novemberében, a Gyergyószárhegyen lezajlott EKE közgyűlés határozatai megadták a lehetőséget, hogy az immár szövetség-szerűen működő országos EKE szervezetébe tagolódva, továbblépjünk.

A Bánsági Kárpát Egyesület jelenlegi tagsága, a legtisztelretelméletőbb „kárpátos” hagyományokat ápolva, illetve a történelem során kialakult kettős

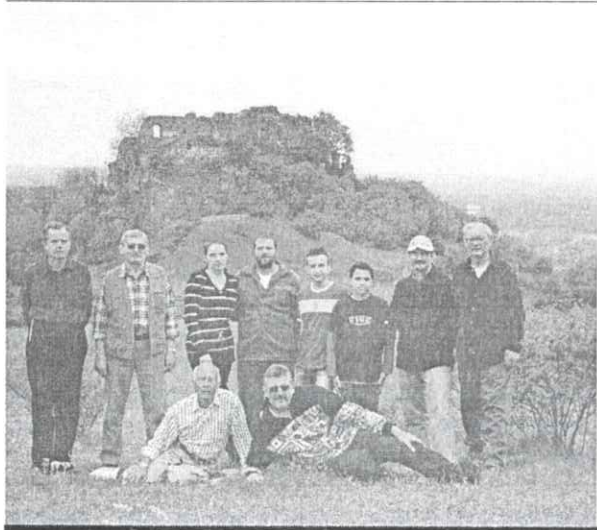

A tízéves jubileum ünneplői (2011)

kötődést követve szeretne térségünkben szolid, közösségépítő magyar civil szervezetté válni.

Egyesületünknek jelenleg 42 aktív tagja van, foglalkozásukra nézve a következő megoszlásban: alkalmazott (21), vállalkozó (1), diák/tanuló (8), nyugdíjas (12). Nézegetve a 2001 májusában, az alakuló ülés résztvevőiről készült fotót, már csak 8 személyt ismerünk fel a ma nyilvántartott tagságból. Viszont a 2003-as listánkon már az egyesület gerincét alkotó 18 EKE-tag neve megtalálható, és közülük kerül ki a mai egyesületi vezetőség is. Nagyrészt temesváriakból és aradiakból áll a társaság, de magyarországi kollégákkal is erősítünk.

A korosztályi megoszlás a következő: 20 év alattiak (6 személy), 20 és 40 év közöttiek (11 személy), 40 és 60 év közöttiek (12 személy), 60 év felettiak (13 személy). Főleg az utóbbi két esztendő leforgása alatt egyensúlyozódott ki a tagság kor-

Pihenő a Cserna cölgyében

osztály szerinti megoszlása, hogy tíz 40 évesnél fiatalabb személy csatlakozott hozzánk. Reméljük, hogy tudjuk tartani ezt a tendenciát, hiszen ez a garanciája a tevékenységbeli frissülésnek és végeredményben az egyesület fennmaradásának. Jelenleg tagságunk átlagéletkora 46 év, legidősebb kollégánk 73 éves, a legfiatalabb pedig 15-ik életévét tölti be az idén.

Aktív tagságunk mellé, tevékenységünk során rendszeresen felsorakoznak szimpatizánsaink is, a számuk jóval meghaladja a taglétszámot. Rendjén is van ez, hiszen manapság inkább a természetjárást népszerűsítő akcióink során keltjük fel az érdeklődők figyelmét, akiket szívesen meghívunk kirándulásainkra is. Tapasztalatunk, hogy az idő teltevel egyre szívesebben kerekednek fel velünk együtt, majd amikor megérett bennük az elhatározás, kérik felvételüket az egyesületbe. Sokkal összefogottabb és kiegyensúlyozott közösség épül így, mintha a nagy számok logikájára hagyatkoznánk. És szórványhelyzetben pont erre van szükségünk!

Szimbolikusan is tekinthető, fő túra-célpontunk a Szárkő-havas, melyet gyakran a „bánságiak szent hegye” jelzővel illetünk. Főleg télen szervezünk ide, a 2000 métert meghaladó gerincekre expedícióknak beillő kirándulásokat, mivel ilyenkor páratlan panoráma a jutalmunk. A nem kevesebb, mint négy nemzeti parkot (Szemenik-Krassó, Néra-Beusnica, Cserna-Domogled és Kazán-szoros) magába foglaló Krassó-Szörény megye különben is

Dr. Déchy Mór emléktábla legfontosabb „vadászterületünk”. Az alföldi célpontokat sem vetjük meg, ennek megfelelően gyakran jutunk el a Temeskenézi Madárrezervátum környékére vagy a Maros Ártéri Természetvédelmi Területre, egy-egy izgalmas gyalog-, kerékpár-, vagy kenu-túra keretében. Aradi kollégáink figyelme a Czárán Gyula-hagyaték ápolására is kiterjed, ebből kifolyólag szinte nem telik el évszak a Béli-havasok vagy a Bihar-hegység meglátogatása nélkül. Távolabbi, ám rendszeresen felkeresett kedvencünk a Retyezát-hegység, és nem riaszt a távolság, ha kíváncsiságunk a Brassó környéki hegyek vagy éppen a Máramarosi-havasok felé terel bennünket.

A túrázásokon kívül – főleg pályázatokon elnyert támogatások igénybevételével – igyekszünk jelen lenni térségünk magyar civil társadalmának erősítésében. Évek óta résztvevői vagyunk a Bánsági Magyar Napok kulturális rendezvényeinek, cserkészpróbákat szerveztünk diákok számára és rendszeressé tettük a középiskolás illetve gimnazista tanulók számára kiírt természetfotó-pályázatunkat. Idevágó törekvésünk kiemelkedő sikerét jegyeztük

Turistakalauzok

2009. április 29-én, amikor Déchy Mórnak, a jeles földrajztudósunknak és Kaukázus-kutatónak állítottunk hármas emléktáblát a Temesvári Gerhardinum Római Katolikus Líceum (volt Piarista Gimnázium) falán. Hasonlóképpen, jelentős megvalósításnak tartjuk az egyesület fennállásának 10-ik évfordulójára megjelentetett két könyvünket: *A Délvidéki Kárpát-egyesület Kalauza* 1894-ben készült változatának jegyzetelt újrakiadását, illetve *A Temesi Bánság turista kalauza* első kiadását.

Sok egyéb kalandunkról, szándékainkról, jelentősebb rendezvényünkről internetes honlapunkon – www.ekeban.ro – igyekszünk minél hitelesebben beszámolni. A szélesebb közönséget pedig rend-

szerezen értesítjük megmozdulásaikról a térség magyar nyelvű, írott és elektronikus médiáin keresztül.

Illés Mihály

A Bánsági Kárpát Egyesület
elnöke

Temesvári székhelyünk címe:

300593 Timisoara/Temesvár

Str. Putna u. 7.

Postacím:

BÁNSÁGI KÁRPÁT EGYESÜLET

Calea Torontalului 25/A, Scara A, ap.6

300667 Timișoara - Románia

Telefon: +40.356.412206; +40.752.120916

GEML JÓZSEF TÁRSASKÖR

Szomszédok egymásért, a magyarságért

A Geml József Társaskör hivatalos bejegyzése 1999. július 22-én történt, ám tevékenységét csak 2001 márciusában kezdte meg, a szükséges okiratok megszerzése után.

A Társaskör létrejöttének és megszervezésének alapötlete Marossy Zoltántól származik, s az alapvető cél az volt, hogy a város egy kisebb térségének magyarságát összehozza, s így a „szomszédok” megismerhessék egymást. Az elgondolás életképesnek bizonyult, 25 alapító tag aláírásával elkészült a hivatalos okirat, a Társaskör önálló jogi személyiséget nyert. Ezután kezdődött az igazi munka, a tevékenységek megszervezése, tagság toborzása, a találkozók helyszínének biztosítása.

A magyarság összefogása egy földrajzilag jól behatárolt területre korlátozódott, a Józsefváros egy részére, s a találkozókra is néhány perc alatt eljuthatott mindenki. Ezt a területet a Sági út – a Maniu utca – a Béga-csatorna – a szabadfalui vasúti töltés zárja közre. Különben a város bármely részéről jelentkezhetett és jelentkezhet érdeklődő, s a Társaskör tagja lehet, ám a szervezet örizni kívánja körzeti jellegét.

Névadónak a Társaskör Geml Józsefet választotta, Temesvár polgármesterét, aki a monarchia utolsó éveiben magyar szellemben építette, majd az első vi-

lágégés alatt kitartóan óvta Temesvárt a pusztulástól. Nem volt véletlen a név megválasztása, hiszen Geml József méltóképpen képviselte azokat az elveket és értékeket, amelyeket a szervezet felvállalt: a bánsági lokálpatriotizmust, a sokszínűségben saját kulturális értékeinknek megőrzését, továbbvitelét, a kiegyensúlyozottságot, az egymásra való odafigyelést.

Március 15. a Sági úti Honvéd-sírnál (2008)

Az első közgyűlésen, 2001-ben a Társaskör vezetősége: Marossy Zoltán (elnök), Jánosi Loránd, Pelcz Rozália, Kiss Ferenc, Benedek István, Orosz Attila (alelnökök). Ekkor a Geml József Társaskörnek 43 bejegyzett tagja volt. Civil szervezet lévén, a feladatok vállalása kizárólag önkéntes alapon működött, és ez így működik ma is. Egy-egy ötlet akkor valósul meg, hogyha azt az ötletgazda, vagy valaki más felvállalja, s lebonyolítja.

Több éven át gondot jelentett a székház hiánya, ám támogatókat is találtunk, akik megértették tevékenységünk lényegét és segítettek bennünket. Így, a téli hónapokban a Logos Líceumban tartottuk tevékenységeinket, a nyári találkozók többsége pedig Wenczel Hajnal udvarán került megszervezésre.

Sokrétű tevékenységet folytatott és folytat a Társaskör. A beindított tevékenységek egyike-másika hagyományossá vált. Ezek közé tartoznak a teadélutánok, amelyekre minden hónap második szombat délutánján kerül sor. Az utóbbi években ezeket Weleby Erzsébet, Wenczel Hajnal és Stojkovic Éva szervezi. Több alkalommal e teadélutánoknak meghívottjuk volt, akik előadásokkal tették színesebbé, feledhetetlenné a találkozót.

Kezdetől fogva kiemelt szerep jutott a kapcsolódásnak, tájaink, értékeink megismerésének, ezért rendszeressé váltak a kirándulások. Voltunk Menyházán, Máriaradnán, Déván, Vajdahunyadon, Óraljaboldogfalván, Zoldon, a Limán-völgyében, s még sok-sok szép vidékén a bánsági tájnak. Egyre gyakoribbak a magyarországi utak, ezek célpontjai: Szeged, Gyula, Makó, Szarvas, Hódmezővásárhely, Kübekháza. A kirándulások (s egyben a Társaskör) fáradhatatlan szervezője több éven keresztül Pelcz Rozália és Pelcz Lajos volt – sajnos már nincsenek az élők sorában. A kirándulások szervezését Kohut Eszter vette át.

A hagyományörzés egyik formája a népdaléneklés, megalakult a Nefelejcs népdalkórus, Gáspár Mária tanárnő vezetésével. Több fellépésre is sor került, az újszentesi falunapokon, Zákányszéken, Majláthfalván, s több más helységben. Szintén „ze-

Gyulai kirándulás (2008. augusztus 23.)

Székházavató (2009. október 23.)

nés” programok az évente szervezett bálók, ezekre Erzsébet- és Katalin-napok alkalmából, vagy tavasszal kerül sor.

Működik a Hobby-klub, főleg ünnepekre készülnek ajándéktárgyak, ezekből kiállítás is volt már.

Megalakulásától folyamatosan szervez március 15-én megemlékező ünnepséget és koszorúzást a Társaskör a Sági úti temetőben lévő Honvéd-sírnál.

Ugyancsak jó kezdeményezés volt az *Ez történt Temesváron 100 évvel ezelőtt* címen futó program, hiszen így nyomon követhető a város történelme a monarchia idejétől máig. Ennek keretén belül városnézésre, kiállításra, vetélkedőkre került sor, szervezői Jánosi Loránd, Szekernyes Irén, Kiss Ferenc.

Évente megrendezzük a Geml József-napokat, ezekre április elején kerül sor. A változatos program keretében több alkalommal ellátogattak a társaskör tagjai Temesrékásra, Geml József szülőhelyére.

A tagságban zajló változások/elköltözések egy-egy jól futó program végét is jelentették. Hasznos volt a Pokemon Klub, ennek keretén belül Murariu Mónika óvónő szombat délelőttönként óvodás korú gyerekekkel foglalkozott. Jánosi Loránd munkájaként jelent meg a Geml József Társaskör Negyedéves Értesítője több éven át, ám ma már ennek sincsen folytatása.

Mіндеzen programok mellett fontos célkitűzés a kapcsolatépítés, szervezeten belül, s azon kívül egyaránt. Ennek szellemében a Társaskör aktív tagja a Temes megyében működő Civil Tanácsnak, jó

kapcsolatokat tart fenn több megyei civil szervezetel (TEMISZ, Heti Új Szó Baráti Köre, Temesvári Nőszövetség), valamint magyarországi partnerekkel is (Román-Magyar Baráti Társaság). Még 2001-ben, amikor a Társaskör felkerült az internetre, nagy meglepetésünkre levél érkezett Egerből, feladója Geml József. A levélből kiderült, hogy írója nem más, mint az egykori polgármester Geml József leszármazottja.

A Társaskör tagságának létszáma néhány év alatt megkétszereződött, s megállt 70-80 között. Évente kerül sor a Közgyűlésre, az évi beszámolóra, s az elnökség megválasztására vagy megerősítésére. Az elnöki tiszte, rövid megszakítással, Marossy Zoltán töltötte és tölti be a Társaskör megalakulásától napjainkig, alelnökök voltak vagy ma is azok Pelcz Rozália, Kohut Eszter, Szekernyés Irén, Welebny Erzsébet, Wenczel Hajnal, Kiss Ferenc.

Bizakodóan nézünk a jövő elé, hiszen végre székházhoz jutottunk, mégpedig a körzetünkben, a Budai Deleanu utca sarkán. Az épületet a városháza az RMDSZ-nek utalta ki, a Társaskör pedig átvette kezelésre. Az egykori óvoda, majd cukrászsütőde nagyon rossz állapotban került hozzánk, több éve minden erőforrás a székház felújítását szolgál-

ja, ebben nyújtott nagy segítséget a néhány nyertes pályázat, Sütő-Udvari Magdának és Marossy Zoltánnak köszönhetően, de jelentős segítséget jelentett Kaba Gábor, Zsombolya polgármesterének hozzájárulása is. A ház adminisztrátori szerepét Welebny Ferenc vállalta fel, s kétkezi munkájának eredményeként mindent újjá varázsolt: az előszobát, a konyhát, a padlóburkolatot, vizet vezetett, függönyöket szerelt fel. Feri bácsi mellett Takács József, Kovács Lajos, Kiss Imre, Stojkovic László nyújtott nagy segítséget, ám rajtuk kívül még nagyon sokan segítettek a ház lakhatóvá tételében, szabad idejükben, önzetlenül. A Bartók Béla Elméleti Líceum, a Gerhardinum Római Katolikus Líceum, illetve a Temes megyei RMDSZ segítségével asztalok, székek kerültek a székházba, 100 személy számára. Befejeződött a gáz és a fűtés bevezetése, s innen indulhat az új élet.

Tervünk rengeteg, sok-sok ember tenni akar. Ez az, ami reményt és erőt ad a folytatáshoz, hogy holnap is barátián kérdezhessük egymástól: Hogy vagy, kedves szomszéd?

Kiss Ferenc

a Geml József Társaskör alelnöke

HETI ÚJ SZÓ BARÁTI KÖR

Nemes célokkal azonosuló közösség

Idén a *HETI ÚJ SZÓ Baráti Kör* megalakulásának tizedik évfordulóját ünnepelhette. Érdemeit persze nem a jubileumi évszám tükrözi. Szerepvállalásának eredményei egyértelműen bizonyítják, hogy e civil szerveződésű társaság az elmúlt tíz esztendő alatt beváltotta a rendeltetéséhez fűzött reményeket és elvárásokat. Ugyanis – a temesvári magyar lapkiadás folyamatosságának megtartása mellett – hozzájárul a régió magyar közösségei kulturális hagyományainak ápolásához illetve átmenítéséhez, s egyik összetartó tényezője a Temesi Bán-ság szórványban élő magyarságának.

Nemes indítéka volt 2001-ben a kezdeményezésnek, miszerint a helyi közösség összefogására van szükség ahhoz, hogy anyanyelvünkön megje-

lentetett újságot biztosítsunk azoknak, akik még igényt tartanak a magyar nyelven kiadott, főképpen e közösség gondjait, örömeit, kultúráját tükröző magyar nyelvű sajtóra, amely egyben kapocs is az itt, szétszórtnan élő közösség tagjai között. Ez a felismerés készítette mecénási elkötelezettség vállalására a társaság törzstagjait, akárcsak a hozzájuk csatlakozó, ma már mintegy 200, céljaival azonosuló személyt. És az eltelt évtizednyi idő alatt nem halványult a társaság arra irányuló törekvése, hogy eleget tegyen a vállalt rendeltetésének, anélkül, hogy ezt baráti összejöveteleken vagy bármilyen kontextusban küldetésként hangoztatnák.

A *HETI ÚJ SZÓ Baráti Kör* megalakulását követő első esztendőben, 2002-ben szervezte meg elő-

ször, az évek során hagyományossá vált nyári találkozóját, amelyhez Temes megye főleg magyar történelmi és kulturális hagyományait megismertető látogatások, műsorok is kapcsolódnak. Ezek a piknik jellegű összejövetelek nem korlátozódnak Temesvár és közvetlen környezetére, ugyanis emlékezetes találkozóknak volt az évek során az Ópusztaszeri Történelmi Emlékpark meglátogatásával egybekötve a Csongrád megyei Algyőn, illetve Magyarakanizsán, a Tisza-parti város történelmi nevezetességei mellett ismerkedtünk az ottani magyar sorstárs közösségek mai gondjaival, sikereivel.

A mintegy 160-200 résztvevővel lebonyolított kerti találkozók, bár tételesen nem tartalmaznak nemzettudatot hangoztató konferenciákat, erősítik a nemzeti összetartozást, a tagság jóleső érzéssel, az összetartozás tudatában emlékezik a találkozók élményeire.

A HÚSZ BK-tagok – az évente megjelentetett adatbázisként használható tájékoztató füzet, a Baráti Kör sárga könyve révén is – keresik és megtalálják egymást, és sok esetben partnerségek alakulnak ki, üzleti ügyfelekké válnak. Ugyanakkor karitatív tevékenységet is felvállal a társaság azzal, hogy segítséget nyújt rászoruló honfitársainknak. A 2004-es árvíz magyar falvainak károsultjainak hónapokon keresztül biztosította a lap díjmentes kézbesítését, amelynek értéke meghaladta a 3000 lejt, vallási ünnepeink alkalmával pedig igen népszerű hagyománnyá vált az ajándékcsomagok kisorsolása, amelyek tartalmát szintén a baráti kör vállalkozói biztosítják.

Nemzeti kultúránk felelevenítésére és ápolására ösztönző kezdeményezés a *HETI ÚJ SZÓ Baráti Kör* 2008-ban alapított *Pesty Frigyes-díja*. A neves lapkiadó és történész nevével fémjelzett díj, annak a nagy sajtótörténeti eseménynek állított emléket, amikor 150 éve, 1858-ban, az osztrák abszolutizmus időszakában, Pesty Frigyes Temesváron jelentette meg Dél-Magyarország első magyar nyelvű újságját, a *DELEJTŰ* című hetilapot. A díjjal első alkalommal öt újságíró tisztelet meg, a következő években pedig temesvári, aradi, dévai, vajdahunyadi és

lugosi hely- és művelődéstörténészeknek ítélték oda.

Visszatekintve a tíz évvel ezelőtti indulásra, amikor Szegedi Lajos mérnök, a GallPrint Kft. tulajdonosának javaslatára megalakult a *HÚSZ Baráti Kör* elnevezésű társaság, elmondhatjuk,

hogy szerencsés ötletnek bizonyult, hogy – amennyiben nincs a régióban olyan vállalkozó, aki egy magában felvállalhatná a Temesváron kiadott magyar nyelvű újságunk hatékony támogatását – összefogással ezt a szerepet betöltheti egy civil szerveződésbe tömörült, ügyünk mellett elkötelezett csoport. E kezdeményezés és más magyar közösség támogatásáért Szegedi Lajost a Temesvári Szórvány Alapítvány megérdemelten 2010-ben *Civil Mecénatúra-díjjal* tisztelte meg.

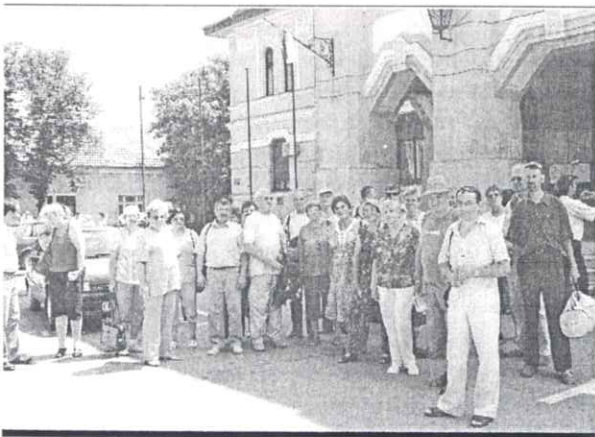
A 2009-es Pesty Frigyes-díj kitüntettjei

Nagykövéresen (2011)

A HÚSZ Baráti Kör összetartó közeg, tagjai ki-mondatlanul is a nemzeti közösséghez való tartozás jegyében keresik és vállalják egymást.

Graur János

Magyarakanizsán (2008)

Postacím:

HETI ÚJ SZÓ BARÁTI KÖR

Blvd. Revolutiei din 1989 Nr. 8

300024 Temesvár/Timișoara - Románia

Drótposta: hetiuj szo@yahoo.com

Telefon: +40.256.496708; +40.0256.498209

+40.723.567371; +40.723.567370

INTEGRATIO ALAPÍTVÁNY

Integrációnk Európába

Az **Integratio Alapítvány** 2000-ben jött létre, az Európai Unióval, az integráció kihívásaival kapcsolatos tudományos, tájékoztató, oktatási, képzési, továbbképzési feladat ellátása, főleg a régió magyar kisebbségének integrációja céljából. Alapítványunk különös figyelmet szentel az emberi és kisebbségi jogok kérdésének. Sajátos tevékenységei révén az EU-ba integrált, alapértékeit tiszteletben tartó társadalom fejlődéséhez szeretne hozzájárulni.

Célja elérése érdekében az Alapítvány az alábbi feladatokat tűzte ki:

- uniós kérdéskörrel foglalkozó kutatók támogatása,
- EU információs és kutatási központ létrehozása,
- kiadványok megjelentetése, illetve ezek támogatása,
- az EU-val kapcsolatos tudományos tanácskozások szervezése,
- kiemelkedő képességű diákok támogatása az uniós kérdéskör tanulmányozásában,
- az EU és az integrációs folyamattal kapcsolatos információk népszerűsítése.

A legfontosabb projektek közül mutatunk be néhányat:

Euroregionális információs és együttműködési központ (EriEK)

A kulturális és társadalomtudományi fejlődés érdekében Eurorégiós Információs és Együttműködési Központot (EriEK) működtetünk, amely az Alapítvány irodájában üzemel. Fő szolgáltatásaink: az európai uniós és kulturális, helyismereti és egyéb lokális kérdésekben való információ-szórás, projekt-partnerek felkutatása a társult szervezetek számára, európai információkhoz való hozzáférés elősegítése, szaktanácsadás.

EU-kaszinó

2009 májusában az *EU-vásár – így látjuk mi az Uniót* című programunkon több mint száz felsőtagozatos diák vett részt. Ezt a hagyományt folytatva a 2010-es Európa Nap alkalmával *EU-kaszinó* –

játékos EU-s ismerkedést szervezett az Alapítvány. A program célja az Európai Unión belüli sokszínűség és a tagországok kultúrájának játékos megismerése, az ismeretek elmélyítése volt. A játék-ötleteket illetve ismert társasjátékokat EU-s ismeretekre adaptáltuk.

FiPOLI – Kárpát-medencei Fialat Politológusok Konferenciája (2010)

A Politológiai Párbeszéd Társasága 2006 óta szervezi meg – partnerszervezeteivel közösen – a *Kárpát-medencei Fialat Politológusok Konferenciáját* (FiPoli). 2010-ben ötödik alkalommal Kolozsvárott, az Integratio Alapítvány rendezésében került megrendezésre, 2010. november 11–14. között *Európa közepén?! integráció, stratégiai partnerség és határon túli magyarok* címmel.

Temes megyei magyarok Európában (2010)

Az Integratio Alapítvány *Temes megyei magyarok Európában* címmel szakmai műhelyt rendezett olyan fiataloknak, akik a nyolcvanas-kilencvenes évek zavaros történelmi ideje iránt érdeklődnek, illetve akik fontosnak tartják a megye mikro-történelmének feltárását.

InPress – Határon átnyúló hírközlési szolgálat (2009–2011)

Újságírók, rádiós-, tévés szakemberek dolgoztak szorosán együtt egy éven át a Csongrád Megyei Önkormányzat tulajdonában működő Megyeszolgálat Nonprofit Kft. és az Integratio Alapítvány Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együtt-

működési Program 2007-2013 keretében az Európai Unió Európai Regionális Fejlesztési Alapjához benyújtott pályázatában, amelynek célja egy közös sajtó- és hírszolgálat létrehozása és működtetése volt.

**MMap: mental mapping in
Hungarian - Romanian cooperation
(2010 - 2011)**

A MMap program a szegedi Innoratio Kutatóműhely Közhasznú Egyesület és az Integratio Alapítvány közös projektje, amelynek támogatója Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013, Európai Regionális Fejlesztési Alap. A program célja a Mmap 1.0 kutató program software-ének magyar és román nyelvre való lefordítása és továbbfejlesztése.

**Interetnikus sztereotípiák lebontása
nem-formális tanulási módszerek által**

A pályázat egyetemi hallgatóknak szól és célja a román-magyar viszonyhoz köthető sztereotípiák azonosítása és az előítéleteket felismerése, lebontása. A program keretében román, magyar állampolgárságú és romániai magyar diákok kísérleti módszerekkel körüljárhatják a román-magyar viszonyhoz köthető sztereotípiákat és előítéleteket, majd ezeket egy saját mikro-projekt keretén belül lokalizálják a mindennapi életben vagy médiában, illetve megoldási javaslatokat gondolnak ki ezek feloldására.

Erdélyi Ifjúsági Jelentés

Célja az erdélyi ifjúsági szféra működésének feltárása, legfontosabb problémáinak és igényeinek bemutatása, három központi területre koncentrálni: támogatáspolitikai, célcsoport-mobilizáció és önkéntesség. A kutatás eredményeire támaszkodva sor kerül egy olyan stratégia kidolgozására, a-

mely segítséget nyújthat az ifjúsági kérdésekkel foglalkozó döntéshozóknak és az ifjúsági szektort támogató szervezeteknek, alapítványoknak az ifjúsági civil szféra építésére.

Folyamatos

Euroregionális információs és együttműködési központ (ErIEK)

Az Alapítvány által működtetett ErIEK a temesvári polgármesteri hivataltól e célra bérelt irodában működik, melynek felújítását és berendezését az Esély a Stabilitásért Közalapítvány támogatásával valósíthattuk meg.

A központ tevékenységét az Alapítvány ügyvezető igazgatója koordinálja, a tényleges tevékenységet egy részmunkaidős irodavezető és önkéntes csapat látja el. Fő szolgáltatásaink: projekt-partnerek felkutatása a társult szervezetek számára, európai információkhoz való hozzáférés elősegítése, szaktanácsadás.

Évente kiosztjuk a Bartók Béla Elméleti Líceum diákjainak meghirdetett tehetség gondozó ösztöndíjunkt és a kiemelkedő tanulmányi eredménnyel jeleskedő diákok számára hirdetett ajándékkönyvcsomag támogatást.

Alapítványunk tagja a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének (MCSZESZ) és a Temes Megyei Civil Tanácsnak.

Elérhetőségeink:

Cím: Temesvár, V. Alecsandri/Bécsi u. 6. sz.

Tel: 0256-435504

Ügyvezető: Toró Tibor

Irodavezető: Aszalós Timea

Drótposta: integratio.foundation@gmail.com

Honlap: www.integratio.ro

KOHÉZIÓ EGYESÜLET

A közösségi összetartozás jegyében

A temesvári Kohézió Egyesület 2009 tavaszán alakult meg, fő célja a magyar közösség építése. Az egyesület általános célkitűzése, hogy a társadalmi összetartás erősítése révén elősegítse működőképes és felelős

közösségek kialakítását. Valljuk: „Minden közösséget, hosszú távon csak a belső bizalom tart meg, ennek alapja a helyes önismereten alapuló közös értékrend és erkölcs lehet.”

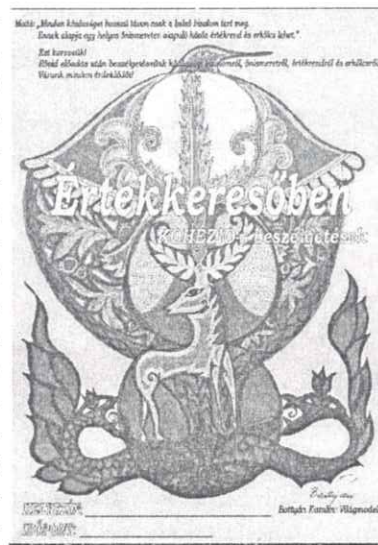
Mivel a magyarságot, különösen a szórványban, elsősorban kisközösségei – a családi közösségek, a gyerek- és felnőtt baráti közösségek – képesek megtartani, törekvünk hogy kifejezetten a helyi közösségek összetartását erősítsük. A közösségi összetartás érdekében fogalmazzuk meg egyesületünk céljait: a közösségi bizalom ápolása és fejlesztése; az általános emberi értékek védelme és gyarapítása; a szellemi, lelki és erkölcsi értékek ismertetése; a nemzeti tudat ápolása és védelme; a nemzeti hagyományok ápolása; a szabadidő hasznossá tételének tudatosítása; az egyéni és közösségi felelősségtudat erősítése; támogatási programok és a hátrányos helyzetűek életminőségének javítása. A vállalt célok teljesítése érdekében figyelembe kellett vennünk elméleti és gyakorlati szempontokat. Fontosnak tartottuk, hogy a gyakorlati tevékenységek mellett, párhuzamosan a közösségeink általános kérdéseiről is tartsunk elméleti előadásokat.

A magyar szellemi és erkölcsi értékek bemutatására vetített előadássorozatot indítottunk. Nagy hangsúlyt fektetünk a közösségi összetartást elősegítő, sajátosan magyar erkölcs széles körű ismertetésére. Ennek anyaga önálló összeállításunk, mely könyvformában kiadás előtt áll. Előadást tartottunk Erdély- és Magyarország-szerte több településen (*Magyar kincsek, emberi értékek; Magyar erkölcs és oktatásának gyakorlati javaslata; Értékkeresőben*) Újmosnicán, Varjason, Temesváron, Böggözbén, Székelymuzsnán, Zsombolyán, Böszötrpusztán, Székesfehérváron, Balatonyörökön, Jászárokszálláson, Nagykanizsán, Budapest, Vérteskethelyen, Pécsen, Siófokon.

Közösségi tevékenységeinknek *gyakorlati* szempontja, hogy a résztvevők megismerjék a közös cselekvés örömét és a hasznos együttlét élményét. Egyesületünk a közösségi összetartás céljával szervez farsangi és szüreti bálakat, kézműves táborokat, közös segítő tevékenységeket, kirándulásokat elsősorban gyerekcsoportok, gyerekes családok és baráti körök számára. Az együttlétnek alkalmat adnak arra is, hogy mind a gyerekek, mind a felnőttek új barátokra lelve, baráti körüket tágítva hozzájáruljanak közösségeik-közösségeink megerősödéséhez.

Rendezvényeink minden korosztályhoz szólnak: óvodásokhoz, iskolásokhoz, fiatalokhoz (magyar és más tannyelvű iskolákból), felnőttekhez – mindazokhoz, akik számára az anyanyelv érték, és szeretnék értékeinket és hagyományainkat éltetni. Tavasszal és ősszel farsangi-, illetve szüreti jótékonysági bált szervezünk. Ez nem csak szórakozás, hiszen évről-évre a kulturált kapcsolódási lehetőség mellett, a bálózók részvételi adományokkal, az önzetlen segítségnyújtás szellemében, konkrét céllal hátrányos helyzetű gyerekes családokat támogatnak – szükség szerint kinek tűzifát, kinek háztartási gépet adományozunk, másnak a villanyszámláját egyenlítettük ki. Egyesületünk ificsoportjával és önkéntesekkel, évente megszervezzük a nagy érdeklődésnek és népszerűségnek örvendő *Gyereknap a Kohézióval* című rendezvényünket.

Ünnepi alkalmakkor hagyományosan visszatérő rendezvényeink családoknak, szülőknek és gyerekeknek szólnak: húsvétkor a *Nyuszivárás a Kohézióval* címmel tojásírásra hívjuk az érdeklődőket, karácsony előtt a *Szórványkarácsony a Kohézióval* című kézműves műhelyünk keretében karácsonyi díszeket készítünk.

Nyaranta rendszeresen szociális szórványtábort szervezünk Szurdokon, Zsombolyán, ezeken az egyesület nyilvántartásában szereplő, Temes megyei magyar oktatási intézményekben tanuló hátrányos helyzetű gyerekek vesznek részt. Augusztusi rendszeresen visszatérő rendezvényünk a *Kalácska* eurorégiós kézműves tábor. A tábor célja a hagyományos magyar munkaforma elsajátítása és alkalmazása, a hagyományok aktív gyakorlása, az alkotókészség és kezűgyesség fejlesztése.

Évente több alkalommal csoportos kirándulásokat szervezünk Ópusztaszerre, kedvezményeket biztosítva a gyerekes családoknak. Célunk ezzel, hogy a magyar történelem megismerésének élménye egész családok közös élménye lehessen. Egyesületünk ificsoportjával a karácsonyi ünnepek alkalmával rendszeresen meglátogatjuk, ajándékkal és betlehemes műsorral lepjük meg a csákovai öregotthon lakóit, célunkat kifejezi rendezvényünk címe is: *Varázsolj mosolyt az arcokra*.

Rászoruló családok megsegítésére adományokat – ruházatot és élelmet – gyűjtünk, húsvéti és karácsonyi ajándécsomagokat osztunk. A meindorfai (Németország) támogatóinknak köszönhetően, a humanitárius tevékenységünket jelentős mértékben sikerült kiterjesztenünk, így több településre is juttatunk adományokat, számos rászoruló családnak biztosítottunk segítséget.

Fontos megjegyezni, hogy az említett tevékenységeket kizárólag önkéntesek segítségével végezzük, akik önzetlenül mellénk álltak, továbbá támogató intézmények, egyesületek hozzájárulásával sikerül kitűzött céljaink megvalósítása.

Kohézió Egyesület
Vezetői: Sipos Ilona és Vetési Zoltán
 300593 Temesvár/Timisoara, str. Putna u. 7.
 Telefon: 0726-903360
Drótposta: kohezioo@yahoo.com

LUGOSI CIVIL SZERVEZETEK

Szombati Szabó István
Irodalmi Kör

Hosszú évek küzdelme, kilincselés a hivatalokban, Fülöp Lídia makacs kitartásának köszönhetően 1972. január 30-án megalakult Lugoson a Ion Popovici Banaŝeanul Román Irodalmi Kör keretében a magyar nyelvű, József Attila nevét viselő Irodalmi Kör. Első elnöke Berinde György, 1976-tól Fülöp Lídia. Termet a Ion Vidu Művelődési Ház biztosított, több ülésen a résztvevők száma meghaladta a százat. 1990-ben felvettük a néhai lugosi református papköltő Szombati Szabó István (1888, Debrecen–1934, Budapest) nevét, aki szülővárosában teológiát, filozófiát és jogot tanult, majd Angliában (Aberdeen és Edinburgh) folytatta tanulmányait. 1921-ben került Lugosra, itt szolgált haláláig. Verskötetei jelentek meg, alapító tagja a marosvécsi Helikonnak, tagja az Erdélyi Irodalmi Társaságnak, a Kemény Zsigmond és Arany János Társaságnak, stb. Dr. Higyed István Szombati Szabó István-monográfiájával a feledés homályából emelte ki alakját.

1990 előtt magyar nyelvű folyóiratokat terjesztettünk, megemlékeztünk nagyjainkról, nemzeti ünnepeinkről, előadókat hívtunk Erdélyből, az anyaországból, de a helyiek is kitétek magukért. A református és római katolikus egyházakkal karöltve anyanyelvünk megőrzéséért fáradoztunk. Tagsági díj nincs, a távolabbról érkezett előadókat az elnök fogadta otthonában.

Az eltelt 40 év alatt közel 500 ülést tartott a kör. Voltak munkaülések, ahol a helyi tollforgatók felolvasták írásaikat, majd elemeztük, kritizáltuk azokat. Könyvbemutatókat tartottunk. A helyes magyar beszédről előadás-sorozatban foglalkoztunk, történelmi, helytörténeti, irodalmi, egészségügyi, művelődési előadásokból tanulhattunk ülésről-ülésre. Előadónk száma közelíti a kétszázat, sokan többször is elkápráztatták hallgatóságunkat tudásukkal. A teljesség igénye nélkül megemlítünk közülük néhányat: Anavi Ádám, dr. Albert Ferenc, Banner Zoltán, dr. Bakk Miklós, Beke György, dr. Bodó Barna, Bodor Pál, dr. Bárányi Ildikó és Ferenc, Csép Sándor, Dávid Gyula, Domokos Géza, Eszteró István, Fülöp Lídia, Gergely Kálmán, Graur János, dr. Higyed István, dr. Jancsó Árpád, Kányádi Sándor, Kerekes Medárd, Kállai Eszter, Koczka György, Király Rozália és Zoltán, Lugosi Papp János, dr. König Frigyes, Kubán Endre, Mandics György, Makay Botond, Major Tamás, dr. Matekovits György, Molnár Klára, Pongrácz P. Mária, dr. Salló Ervin, dr. Sándor István, Simon István, Szekernyes Irén és János, dr. Toró Tibor, dr. Udvardy László és még sokan mások.

A kör ma is működik, 2012. január 30-án ünnepeljük fennállásának 40. évfordulóját.

Fülöp Lídia

Putnok Miklós Alapítvány

Lugoson a Putnok Miklós Alapítvány az első magyar civil szervezet a rendszerváltás után. 1901-ben Putnok Miklós, az akkori lugosi állami főgimnázium tanára és igazgatója létrehozott két alapítványt: a tanárgyerekek és a jó tanulók számára. A mai Putnok Miklós Alapítványt 1994-ben jegyeztük be a bíróságon, és a XX. század eleji kezdeményezés jogutódjának tekinti magát. Alapító elnöke Bakk Miklós, ma az elnök Király Rozália.

Putnok Miklós (1852, Bukarest–1935, Lugos) Kolozsváron végezte az egyetemet, 1892-ben került Lugosra. 1894–1913 között az állami főgimnázium igazgatója. Latin, görög, magyar, német és román nyelvet és gyorsírást tanított, 20 évig volt királyi biztos a román érettségi vizsgákon. Didaktikai könyveket írt, nyelvtankönyveket szerkesztett. Összeállított egy 600 oldalas román-magyar és szintén 600 oldalas magyar-román kézisztárt. Első

fordítója Carmen Sylva, azaz Erzsébet királyné verseinek magyar nyelvre. Alapítványunk Putnoky Miklós nevét viseli, aki a XX. század egyik legjelesebb lugosi magyar pedagógusa volt, a román-magyar együttélés hirdetője.

Az alapítvány célja a magyar nyelvű oktatás presztízsének emelése, a magyar iskolába járó tanulók anyagi támogatása, jutalomkönyvek vásárlása, a Putnoky Könyvtár bővítése, a *Lugosi Hírmondó* kiadása, stb.

Az elmúlt 17 év rövid mérlege.

A bevételeket (főleg) a személyi jövedelmi adóból felajánlott összegek, a pályázatokon elnyert támogatások (egyre kevésbé) és adományok (alig) alkotják.

A kiadások nagy részét az 5-ös iskola (ma Murgu) magyar tagozatának támogatása képezi. Elsősorban iskolapártoló alapítvány, jutalomkönyveket vásároltunk minden évben az év végi díjkiosztó ünnepekre, a jó tanulók részére. Támogattuk a különböző versenyeken – Határtalan, meseverseny, irodalmi, történelmi, matematika, Zrínyi

Ilona, stb. regionális, országos vagy nemzetközi szinten – résztvevő tanulók utazási költségeit Sepsiszentgyörgyre, Nagyváradra, Temesvárra, Szekszárdra, Barótra, Csíkszeredába, Galántára, stb. Minden évben Gyermeknapra és Mikulásra édességet vásároltunk. Tanulmányi és szociális ösztöndíjakat osztottunk 1995-ben, 1996-ban.

Vállaltuk a *Lugosi Hírmondó* havonta megjelenő szóróanyag kiadását, számítógépet pályáztunk és kaptunk, a lap nyomdaköltségeit megpályáztuk és megnyertük, terjesztését biztosítottuk 2000-től folyamatosan.

Támogattuk a Lugosi Nemzedékek Találkozójának szervezését.

Aradon részt vettünk és koszorúztunk október 6-án a tizenhárom aradi vértanú emlékművénél és a Szabadság-szobornál. A buziásfürdői Deák Ferencpad elkészítéséhez anyagilag hozzájárultunk. Folyamatosan gondozzuk a lugosi római katolikus temetőben levő magyar neves emberek sírjait.

Király Zoltán

MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT

Kedves testvéreim!

Enyém a megtisztelő feladat emlékezésre hívni valamennyieteket, találkozni húsz év előtti önmagunkkal és az azóta felnőtt tevékeny új nemzedékkel, ez ünnepi alkalomra összeállított rövid megemlékezésben.

Húsz év, egy pillanat csupán a világmindenség kalendáriumában, de nagyon nagy idő a mindennapi ember véges életében és jelentős szakasz egy intézmény megszervezésében. Ennyi idő alatt felnőtté válik a kezdetekkor még meg sem született, és számon kérheti rajtunk, milyen világot hagyunk neki örökül.

Ugorjunk vissza az időben, mi alapító tagok, és emlékezzünk arra a naiv hitünkre, amellyel 1989-ben azt képzeltük, hogy majd most megválthatjuk mi is a világot. Mert ötvenévi kommunista diktatúra után nagy szüksége volt a megnyomorított lelkeknek erre a mindennapi megváltásra. És nagy szüksége volt az addig szőnyeg alá seprert szociális gondok számbavételére, a megoldásra. Az általános szegénység és elmaradottság mellett egy olyan

– a társadalom egészét érintő – hatalmas csődtömeget örököltünk, ez a másokért is felelősséget érzőket arra készítette, hogy próbáljanak meg valamit tenni ellene.

Kerestük a segítség lehetőségeit, a megoldás mi-kéntjét. És követendő példaként adódott a külföldi humanitárius segélyszervezetek azonnali megjelenése az országban, az életmentő segítséggel, ruhával, élelemmel és gyógyszerekkel. Hozzánk karácsony után érkezett az első máltai kereszties mentőautó Németországból, Jülichből, gyógyszerekkel, vérrel, élelemmel és önkéntesekkel (!) – akik az ünnepek alatti szabadidejüket áldozták arra, hogy a golyóveszélyes napokban eljuttassák az életmentő vért a temesvári forradalom sebesültjeinek. Természetes, hogy ezt látva, azt mondtuk: mi is ezt szeretnénk csinálni! Így iratkoztunk be húszan, már 1990-ben, a németországi Malteser Hilfsdienst-be.

De hasonló élménye és tapasztalata mindenkinek volt, és ez vezetett el a romániai Máltai Segélyszolgálat megalakulásához és hivatalos bejegyzésé-

hez 1991. május 11-én, Kolozsvári Főtitkársággal. Ezzel elkezdődött egy intézményrendszer kialakítása, mely a mai napig is tart. Mert a szociálpolitikai útkeresés 15 év után is éppen olyan aktuális, mint a rendszerváltást követő első napokban, hogy az emberi méltóság megőrizhető maradjon a fogantatótól az élet utolsó pillanatáig. Új kihívásokat jelent ez, a Máltai Lovagrend célkitűzését zászlójára tűzők elé: *Őrizd a hitet és segítsd rászoruló felebarátodat!*

A **Temesvári Filia** országos viszonylatban is leserre vizsgázott: az ország legnagyobb és legtöbb akkreditált szociális intézménnyel rendelkező egysége.

A kezdeti munkát nagymértékben megnehezítette infrastrukturális hiány, a fűtetlen, nedves pincékben készült csomagok, a csupán segélyosztásra korlátozott tevékenység ma már a régmúlt emlékei. 1992-től a Porumbescu/Tirol utca 32. sz. alatt állandó ingyenes *Információs Máltai Irodát* működtettünk és Szakálházán, a parókián, egy 15 férőhelyes *öregotthont*. 1994-ben, megvásároltunk a Baritiu/Zöldpázsit utca 18. szám alatt egy 2000 négyzetméteres telket és rajta több, részben lebontásra való, leromlott ingatlant. Ennek a neve, a **Máltai Szociális Központ**, inkább csak a vágyainkat jelezte, mint a valóságot. A Szociális Központ kiépítéséhez szükséges pénzt egy PHARE pályázat segítségével szereztük 1996-ban. Ez a 60.000 ECU támogatás tette lehetővé az épületjavítás és újraépítés elkezdését, egyben a szociális tevékenységek palettájának bővítését is.

1997-ben megalakult az *Idősek Napközi otthona*, 30 férőhellyel. A lakáshoz kötött, magányos öregeknek megszerveztük a *Házi Idősgondozó Szolgálatot*. Hat szakképzett idősgondozó és egy szociális asszisztens felügyelete alatt 50 idős személyt láttunk el.

1998. április 20-án befejeztük az első új épületszárnyat a Baritiu/Zöldpázsit utcában, és elkezdte működését a *Szociális kázinó*, amely a Polgármesteri Hivatal támogatásával naponta 100 személy részére készít kétfogásos meleg ebédet, ebből 85 idős vagy mozgásképtelen személynek hához szállítjuk a meleg ebédet (Finom Futár-szolgálat).

Temesvári Máltai Szociális Központ

Az öregotthon lakói

Ugyanakkor adtuk át az új *raktárat* és *Segélyosztó központot* is: 200 rászoruló családnak osztunk segítséget, évente négyszer, előjegyzés alapján, és rendkívüli segélyeket, kérvényezés után a pillanatnyi krízishelyzetben levőknek.

1999 februárjában befejeztük a még használható régi épületrészek felújítását, a *Szent János Időotthont* Szakálházáról Temesvárra költöztettük, a férőhelyek száma 15-ről 20-ra emelkedett. 2000-ben a Magyar Máltai Lovagrend és több támogató magánszemély segítségével befejeztük a *Máltai orvosi rendelő és Szociális gyógyszersegélyosztó* építését és felszerelését, majd 2002-ben sikerült felépíteni az *Idős személyek házi gondozása* *Idősek napközi otthonának* új épületszárnyát valamint a *Máltai Kápolnát*.

A 2005-ös év sorsdöntő volt sok bánási ember életében, a megáradt folyók sok ember életét megváltoztatták, elragadván egy munkás élet munkáját. A Máltai Főtitkárság segítségünkre sietett egy közös pályázattal: a Malteser International egy 70.000 eurós támogatást biztosított. Nagy segítséget jelentett embertársaink önzetlen hozzájárulása is 298.434 új lej értékben, valamint a pénzben nehezen felbecsülhető sok adomány (ruházati cikk, élelem, háztartási gép, bútor, számítógép stb.). A kapott összegekből kampánykonyhát működtettünk több hónapon át Óteleken, ahol naponta 70 személynek főztek meleg ételt. 90 családnak rendeltünk és szállítottunk ki új, komplett szoba- és konyhabútorokat, vásároltunk 100 kályhát, stb.

2006. február 10-én *akkreditálták* a jelenleg működtetett valamennyi szociális szolgáltató egység-

günket: a kantint, az öregotthont, a napközi otthont és a házi gondozószolgálatunkat is, amit nagyon fontos eredménynek tartunk. Az állami adminisztráció elismerte a munkánk színvonalát!

Ugyanakkor a gazdasági válság visszahúzó hatása nem elhanyagolható. Egyre nehezebben maradunk fizetőképesek. Új anyagi források felkutatása (máltai bazár, jótékonyági bál, együttműködési szerződések stb.) mindennapos feladat.

A 20 évvel ezelőtti önkéntesek egy része ma már maga is segítségre szorul. Ezért életfontosságú a húsz éve felnőtt fiatalok aktív részvétele ebben a munkában, mert a generációváltással együtt munkastílusváltásra is szükség van. A professzionalizmus és az európai uniós követelményekhez való felzárkózás első rendű feladat. A *máltai fiatalok* jelenléte tehát nemcsak üde színfolt, ők jelentik a reményt és a jövő húsz év máltai munkájának zálogát, ha kellő fontosságot tulajdonítunk keresztény karitatív szellemben történő nevelésüknek, és

ha teret adunk alkotóképességük kibontakoztatásához.

Felidézve az eltelt 20 év legfontosabb eseményeit, sikereit és megpróbáltatásait adjunk hálát Istennek, hogy részesei lehettünk ennek a Máltai Csapatnak, mely megpróbált a szeretet erejével mosolyt varázsolni rászoruló embertársai arcára.

Felhívnam a figyelmét minden segíteni hajlandó személynek, a **20 évet ünneplő jubileumi Máltai Jótékonyági Mária Bálra**. Szeptember 10-én este 18 órától, a Continental Szálloda Bavaria termébe várjuk, Dancs Annamarival és sok egyéb meglepetéssel. Jegyek kaphatóak munkanapokon, a Máltai Irodában.

Ünnepeljen velünk! És segítsen, hogy segíthessünk!

Dr. Bárányi Ildikó

alapító tag, a Temesvári Máltai Segélyszolgálat elnöke, 20 éve

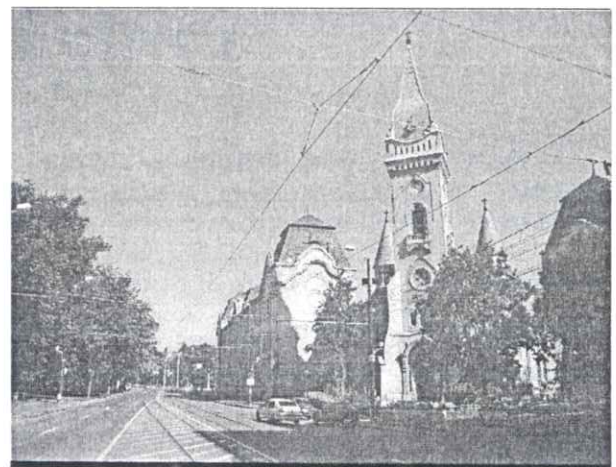
PRO GERHARDINO EGYESÜLET

A katolikus nevelés hagyományait követve

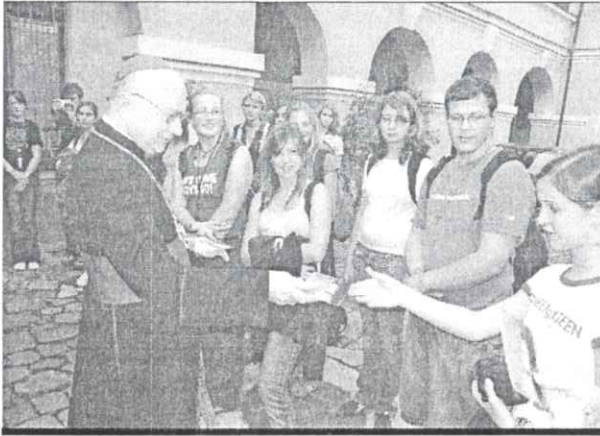
A római katolikus nevelésnek nagy hagyománya van a Bánságban. Ismeretes, hogy Szent Gellért, az ősi, Szent István király által alapított Csanádi Egyházmegye első püspöke 1030 körül Csanádon iskolát hozott létre. Ez az első iskola, amelyről vidékünkön ismeretünk van. A Temesköznek a török uralom alól való felszabadulása után a katolikus egyház úttörő szerepet vállalt a nevelés területén. 1725-ben jezsuita szerzetesek iskolát hoztak létre Temesváron. 1788-ban az Arad megyei Szentannáról ide áttelepített piarista szerzetesek kezdték meg nevelői munkájukat. 1858-ban a Míasszonyunkról (Notre-Dame) elnevezett iskolanővérek a leányifjúság számára iskolát nyitottak Temesváron. A kezdetet újabb katolikus szerzetesi vagy egyházmegyei iskolák megnyitása követte. 1948-ig a Bánságban virágzó katolikus szellemű nevelés folyt. Legnagyobb érdemeket ezen a területen a két említett tanító szerzetesrend a piaristák és az iskolanővérek érték el.

1948-ban a kommunista diktatúra államosított

minden egyházi intézményt (176/1948 számú rendelet), az egyházi nevelést ezáltal megszüntették. Több mint 40 éves kényszerűsünet után az 1989-es politikai változásokat követve az egyház – immár lé-

Templom és iskola

Ft. Roos Márton megyés püspök a diákokkal

nyegesen megváltozott körülmények között – igyekezett újra szerepet vállalni a fiatalok nevelésében.

1992-ben létrejött a Cserhardinum Római Katolikus Teológiai Líceum. Az akkori törvényes körülmények egy teológiai líceum beindítását tették lehetővé, amelynek fő célja a lelkipásztori szolgálatra készülő fiúk tanítása volt. Időközben az iskola túllépte ezt a szűk keretet. Államilag elismert középiskolaként megnyitotta kapuit minden olyan fiú és leány előtt, akik líceumi tanulmányaikat a minisztérium által előírt tanterv szerint, de római kato-

likus szellemben akarták végezni. Az iskola a 2011-2012-es tanévtől általános iskolát indít be. Az iskola magyar és román nyelvű tagozattal rendelkezik.

A Cserhardinum katolikus iskola valamint a katolikus nevelés támogatására 2005-ben létrejött a *Pro Cserhardino Egyesület*. Az egyesület alapító elnöke Szabó Péter plébános, akkori iskolaigazgató volt. Az egyesület tevékenysége az eltelt években a következő területekre terjedt ki: iskolai rendezvények támogatása pl. lelkigyakorlatok, tantárgyverseny, továbbképző tanfolyamok, zenei és sportrendezvények; a testvériskolákkal folytatott tapasztalatcserék és találkozók megszervezése; a diákok támogatása tanulmányi és szociális ösztöndíjak által. Az egyesület azonban szerepet vállalt az iskolán kívüli katolikus szellemű ifjúsági rendezvények támogatásában is.

Szilvágyi Zsolt

**ASOCIAȚIA „PRO GERHARDINO”
EGYESÜLET**

Cím: Temesvár, Pacha Augustin utca, 2. sz.
tel. 0256-201986, 0723-941299

Vezetők: Szilvágyi Zsolt, elnök, temesvár-józsefvárosi plébános; Böcskei László, alelnök, nagyvárad megyés püspök

ROMÁNIAI MAGYAR PEDAGÓGUS SZÖVETSÉG - TEMES MEGYEI SZERVEZET

A minőségi oktatás szolgálatában

A Romániai Magyar Pedagógus Szövetség (RMPSZ) – fő célkitűzése a minőségi és versenyképes magyar nyelvű oktatás megteremtése – 1991 decemberében tartotta alakuló közgyűlését Csíkszeredában. 1992 elején megalakult az RMPSZ a Temes megyei fiókszervezete, amely azóta is a megye civil szervezetei közül a legnépesebb: jelenleg 117 tagja van, a magyar pedagógusok több mint 90%-a.

Pedagógusaink egy része aktív közéleti személyiség, tagjaink jelen vannak az érdekvédelmi szervezet vezető tisztségeiben, a Civil Tanács elnöke szervezetünk tagja, jó viszonyt ápolunk a megye

minden magyar intézményével, a tanfelügyelőséggel és a történelmi egyházakkal is. Ilyen körülmények között sikerült az egész közösség ügyévé tenni a Temes megyei magyar oktatás problémáját.

Temes megye a magyarság szempontjából szörvány megye (lakossági részarányunk 7,5%), a magyarok 64%-a vegyes házasságban él, és mivel óvodásaink és iskolásaink 1,45%-ot képviselnek a megye oktatási hálózatában, szervezetünk fő célja a magyar oktatási hálózat megőrzése és a létszámcsökkenés mérséklése volt.

Az óvodás és iskoláskorú gyermekek felkutatá-

sa, egy róluk szóló adatbázis létrehozása mindig prioritást képezett. E területen a legátfogóbb programunk az *Elő kapcsolat* nevet viselte, mely a temesvári magyar anyanyelvű oktatás népszerűsítését biztosította. A lehetőleg minden magyar gyermeket behozni a magyar tagozatra elve szülte a rendszeres vidékjárást, az iskolabusz-programok működtetését, intézményeink anyagi támogatási politikáját. Utóbbi esetében a Bartók Líceum multimédia kabinetet, a temesvári 11-es és végvári napközis óvodák pedig taneszköz felszerelést kaptak. E téren igazi áttörést az RMPSZ vezető tagjainak a megyei tanfelügyelőségen való pozícióba kerülése hozott, amikor 2006-2008 között sikerült felújítani és felszerelni minden magyar vagy magyar tagozatos intézményt.

A gyereklétszám és a jó tanulási körülmények biztosítása mellett az oktatás minőségének javítása az évek folyamán egyre fontosabb szerepet kapott. A minőségi oktatás alapvető feltétele a szakképzett pedagógusok biztosítása. A megyei RMPSZ kezdeményezésére a Bartók Líceumban posztliceális óvótanítóképző évfolyam indult a '90-es években, ezt követően 1999-ben az aradi Goldis Egyetemmel karöltve magyar főiskolai csoport jött létre.

A tanárok továbbképzése érdekében 1993-ban az országos RMPSZ létrehozta a Bolyai Nyári Akadémiát. A 19 év folyamán a helyi szövetség szervező tevékenysége következtében a megyéből 290 pedagógus volt jelen a különböző kurzusokon. 2006, 2007, 2008 és 2010-ben Temesvár is helyet adott a fakultatív magyar nyelvoktatás, a magyar nyelv idegen nyelvként történő oktatása című kurzusoknak. A kolozsvári BBTE előadói mellett Magyarai Sára, Erdei Ildikó, Mészáros Ildikó és Kiss Ferenc tartottak előadásokat és foglalkozásokat ezeken a továbbképzéseken, ahol 4 év alatt 85 hallgató vett részt Erdélyből és Vajdaságból.

Ugyancsak a megyei szervezet feladata volt a magyarországi akkreditált és elismert továbbképzések népszerűsítése. Ezeken, az évek folyamán, több mint 60 Temes megyei pedagógus vett részt.

A fentebb vázoltakon túl, főleg az óvó- és tanító pedagógusok, valamint a fakultatív magyar oktatást vállaló pedagógusoknak több alkalommal szerveztünk szakmai tanácskozást és 1-2 napos továbbképzést. Ezek anyagi fedezetét az RMPSZ Nagyvárad Oktatási Központja és a Bartók Béla Alapítvány biztosította. A pedagógusok szakmai fejlődését hivatott segíteni a megyei szövetség módszertani könyvtára, amelybe az évek során értékes szakkönyvek és szakfolyóiratok kerültek.

Az utóbbi években, az országos RMPSZ-hez ha-

sonlóan, egyre fontosabb helyet kapott tevékenységünkben a tehetséggondozás. Az uniós pénzekből a Bartók Líceum és Bartók Alapítvány által megszervezett *Talentum* programok tapasztalatait felhasználva javaslatokat fogalmaztunk meg az RMPSZ tehetségkutató- és gondozási stratégiájának kidolgozásához, és temesvári tehetségpontot jegyeztünk be. Szervezetünk e téren történő tevékenysége a <http://tehetseg.bartok.ro> honlapon nyomon követhető.

Az RMPSZ tevékenységének egy harmadik vetülete az értékek felkutatása és jutalmazása. E területen a megyei szervezet feladata javaslatot tenni a díjazottakra. 1996 óta *Ezüstgyopár*-életműdíjban részesülnek azok a pedagógusok, akik rendkívüli eredményes munkát végeztek. A Temes megyei szervezet javaslatára a következő pedagógusok részesültek e díjban:

- Philip Irén, tanító – Temesvár,
Bartók Béla Elméleti Líceum
- Halász Magdolna, tanító – Temesvár,
1-es számú Általános Iskola
- Szarvas Lajos, tanító – Végvár, Általános Iskola
- Fulda Ilona, tanár – Temesvár,
Bartók Béla Elméleti Líceum
- Wittmann Cecília, tanár – Temesvár,
Bartók Béla Elméleti Líceum
- Anavi Ádám, tanár – Temesvár,
Magyar Vegyes Líceum
- Simon István, tanár – Lugos,
5-ös számú Általános Iskola
- Szombati József, tanár – Ótelek, Általános Iskola
- Kovács Irma-Mária, tanár – Temesvár,
26-os számú Általános Iskola
- Jenes András, tanító – Temesvár,
25-ös számú Általános Iskola
- Tácsi László, tanár – Temesvár,
Temes megyei Tanfelügyelőség,
post mortem
- Vámos Margit, óvónő – Temesvár,
26-os számú Napközis Óvoda
- Nagy János, tanító – Igazfalva, Általános Iskola

Ezüstgyopár, 2009

1998 óta *Mákvirág*-díjban részesülnek a kiváló tanulmányi eredményeket elérő és példás magaviseletű IX-XII. osztályos tanulók. Megyénkből a Bartók Líceum 30 tanulója kapta meg e díjat.

A 2004-ben létesített *Apáczai-díj* a magyar pedagógusok tudományos tevékenységét jutalmazza. A humántudományok területén Vicze Károly *Az vég Temesváron* kötetéért 2006-ban dicséretben részesült, a neveléstudomány-módszertan-pszichológia területén pedig Erdei Ildikó 2008-ban elismerő oklevélben részesült.

A Temes megyei RMPSZ életében az elméleti munka és gyakorlati teendők szorosan összefonódnak. 1999-re kidolgoztuk az egész megyét átfogó oktatási szórványprogramot. Azóta rendszeresen készítünk munkaanyagot, amely összegzi a megyei magyar oktatás szinten tartása érdekében már beindult folyamatokat, programokat, és konkrétan megfogalmazza a megoldásra váró feladatokat. Évente egy-két alkalommal iskoláink vezetőivel és tagozatfelelőseivel munkatálalkozót szervezünk, áttekintjük a megye oktatási problémáit, és tájékoztatjuk őket az újdonságokról.

Figyelmünk az iskolán kívüli tevékenységekre is kiterjed. Szervezetünk támogatásával került sor olyan szülői és civil szervezetek megalakítására, amelyek pályázataikkal különböző oktatási programok megvalósítására adtak-adnak lehetőséget. A Kós Károly Központban működik a kismamákat tömörítő *Manó Klub*, a temesvári óvodások és elemisták számára a *Játsszóház* havi rendszerességgel

jelentkezik (<http://jatszohaz.bartok.ro>), illetve tematikus táborokat szervezünk a vegyes családból származó vagy fakultatív oktatásban résztvevő gyermekeknek.

1995-ben, 2008-ben és 2010-ben a tanügyi törvénytervezetekről szakmai tanácskozásokat szerveztünk. Módosító javaslatainkat eljuttattuk az RMPSZ és RMDSZ országos elnökségeinek.

Végezetül pedig pár szót a 2011-es év fontos eseményeiről. A márciusban Szovátán sorra került küldöttgyűlésen új csapat került az országos szervezet élére, amelyben az egyik alelnöki tisztséget Temes megyei pedagógus tölti be. Májusban Székelyudvarhelyen a Hargita és Temes megye között kialakult *Összetartozunk* program keretén belül az Udvarhelyszéki és Temes megyei RMPSZ együttműködési szerződést írt alá, amely biztosítani fogja a két vidék összes oktatási intézményei közötti együttműködést. Reméljük, hogy a tömbmagyarossággal kialakuló rendszeres kapcsolat erősíteni fogja diákjainkban a „magyarnak lenni jó” érzést. Tíz év után visszakerült az RMPSZ-hez a *Szülőföldön magyarul* program lebonyolítása. Május-júniusban foglalkozunk a nevelési, oktatási valamint tankegyetemes és taneszköz támogatás pályázati úrlapjainak szórásával és begyűjtésével, és reméljük, hogy szeptemberrel kezdődően elindul a támogatás folyósítása.

Halász Ferenc
az RMPSZ Temes megyei szervezetének
elnöke

START - TANÁCSADÓ ÉS TOVÁBBKÉPZŐ IRODA

Képzések, tréningek, szemináriumok

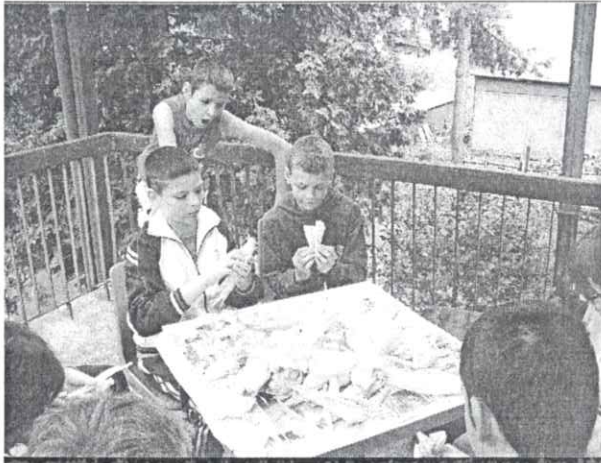
A START 2003-ban alakult meg, 2004 tavasza óta működik bejegyzett egyesületként. Azzal a céllal hoztuk létre, hogy segítsük a civil szféra, illetve más magán- és közintézmények tevékenységeinek hatékonyságát, valamint a fiatalok pályakezdését elsősorban oktató jellegű tevékenységek által. Továbbá célunk a közösségformálás és a kulturális értékek promóváása olyan gyakorlati tevékenységeken keresztül, ahol az interkulturalitás valóban kultúrák, közösségek közti átjárhatóságot jelent; olyan programokon keresztül, ahol megteremthető egyfajta hídszerep a kisebbségi-többségi lét között.

Irodánk képzéseket, tréningeket, szemináriumokat, műhelytáborokat szervez különböző témakörökben (helyi, országos és nemzetközi lefedettséggel), tanácsadással és pályázatírással foglalkozik más intézmények részére, illetve kiadványokat is publikál, amelyek a mindennapi munkánkat segítik.

Egyik legismertebb tevékenységünk a *Kultúra a vidéknek* c. programunk (2004–2006), amely három éven keresztül több száz Temes megyei lakosnak biztosította a temesvári színházakba való buszos eljutást (támogatók: Esély a stabilitásra Közalapítvány, Temes Megyei Tanácsa, Temesvár Városi Tanácsa).

Az Iroda fennállása óta minden évben kézműves tábort szervez a Temes megyei Nadrágon, ahol alapvető kézműves technikákat sajátíthatnak el a résztvevő diákok, valamint a magyar népi kultúrával kapcsolatos szokásokról, hagyományokról tanulhatnak.

Magyar nyelv és kultúra tanfolyamunkon évente 12–15 román és más anyanyelvű felnőtt tanul szintenként, akik vagy vegyes házasságban élnek, vagy

Kézműves tábor (2010)

ebből származnak, és párjuk, szeretteik nyelvét szeretnék megtanulni, vagy valamilyen egyéb indítástól (foglalkozásköri, kulturális érdeklődés, tanulásvágy) tanulnak magyarul.

Közérthető tudomány c. előadásorozatunk (2010) olyan tudománynépszerűsítő projekt volt, ahol a Temesváron élő fiatal magyar kutatóknak biztosítottunk bemutatkozási lehetőséget úgy, hogy a nagyközönség számára is érthető, élvezhető formában mutassák be kutatási területüket, témájukat.

A jövedelemadókból felajánlható 2%-ból befolyt összeget minden évben a nyelvkaszinó c. játékos nyelvi vetélkedőnk finanszírozására használjuk fel, ahol évente 45–50 Temes megyei magyar általános iskolás versenyezhet.

Fennállásunk óta évente szervezünk olyan képzéseket, amelyek a romániai magyar civil szféra fejlesztését célozzák (pl. vezetőképzés – 2004,

szervezetmenedzsment – 2005, közönségkapcsolatok és arculattervezés – 2006), illetve a helyi közösségek hatékonyságát növelik (Allást keresek! – 2006–2009, pályázatírás pedagógusoknak – 2007–2010).

Partnereink és támogatóink (szelektív): a budapesti Balassi Bálint Intézet, az udvarhelyi Orbán Alapítvány, a törökországi Sema Yazar Alapítvány, a Bihar megyei Vidéki Ifjúsági Szövetség, AIESEC Temesvár; Temes Megye Tanácsa, Temesvár Városi Tanácsa, Eurotrans Alapítvány.

Irodánk vezetősége: Magyarai Sára (elnök), Szövérdfi-Szép Zoltán (alelnök), Tone Margit (titkár).

Nyelvkaszinó (2011)

Magyar nyelv és kultúra tanfolyam

S T A R T

Tanácsadó és Továbbképző Iroda
Tel./fax: +40-256-493642, 0040-722 957927.
Drótposta: start@kepzes.net
Honlap: www.kepzes.net

VÉGVÁRI CIVIL SZERVEZETEK

RIVETO Egyesület

A Riveto Egyesület non-profit jellegű, 1990 óta létezik, a neve településünk különböző nyelvű változatának (RITTBÉRG, VÉGVÁR, TORMAC) első szótagjaiból származik. Tevékenységének tárgya humanitárius akciók lebonyolítása, közösségmegtartó rendezvények szervezése, valamint Végvár és testvértelepülései közötti kapcsolattartás.

Az egyesületnek saját székháza van, amely alkalmas különféle tevékenységek lebonyolítására: értekezletek, találkozók, idősek klubja, gyermektábor. Megalakulásunk óta együttműködünk a franciaországi Cahuzac – Tormac nevű egyesülettel, amely szintén humanitárius akciókat szervez közegünkben.

Fontosabb megvalósításaink között említhetjük, hogy hat éven át szerveztük a *Végyvári Falunapokat*, emléktáblákat helyeztünk el a temetőben, a templomban, a hősök oszlopán különböző évfordulók alkalmával. Minden évben Gyermeknapon édességet osztunk a Végyváron tanuló kb. 300 gyermeknek, karácsonykor pedig a falu időseinek juttatunk szeretetsomagot. 5 éve működtetjük az *idősek klubját*, alkalmat és lehetőséget adva az idősebb embereknek találkozni, beszélgetni, vitázni. Nyáron egyhetes tábort szervezünk, ahol érdekes tevékenységek-

Idősek klubja

Nyári tábor

ben, játékokban és ingyenes étkezésben részesülnek a végyvári gyermekek.

Egyesületünknek 10 tagja van. Lehetőségeinkhez mérten támogatjuk a községünkben tevékenykedő többi civil szervezet munkáját is.

RIVETO Egyesület

Elnök: Czudar István

Elérhetőség:

Tormac/Végyvár, nr. 350., Temes megye

Drótposta: czudarjulianna@yahoo.com

Végyvárért Alapítvány

1999 őszén született meg az a gondolat néhány végyvári lakos részéről, hogy alakuljon egy olyan hivatalosan bejegyzett alapítvány, amely működésével segíteni tudja az oktatás, művelődés, egészségügy különböző tevékenységeit. Hat alapító taggal indult az alapítvány, a létszám az elmúlt években felkerekedett 16-ra. A tagok különböző szakmai területekről származnak.

Mindjárt a kezdetben az alapítvány a művelődés terén felvállalta a Bánságban megalakuló néptáncsoportok számára a hagyományörző néptánc-táborok szervezését. Idén a XII. alkalommal kerül sor a megrendezésre. A táborokat a Szeged TEMI Táncgyűttes oktatói vezetik. Ezekben a táborokban a kézművesség is fontos szerepet játszik, valamint a népviseleti ruhák bemutatása olyan előadók jelenlétében történnek, mint özv. Martin Györgyné Borbély Jolán (a MTA volt munkatársa). Ezek a táborok évente 120-150 fiatal kezdő és haladó táncost mozgatnak meg.

Az alapítvány a kulturális életben is részt vesz különböző előadások szervezésével. Olyan jeles előadók, mint Hobo, az Algyői Színtársulat, a Pécsi Bóbita Bábszínház tettek eleget a meghívásnak.

Szoros testvérkapcsolat működik Rösze község (Magyarország) és Végyvár település között. Ez a kapcsolat kiterjed különböző partnerségi pályázatokra is az alapítványon keresztül. Közös pályázatok készülnek a két település iskolái között iskolai rendezvényekre, kulturális tevékenységekre, valamint a két könyvtár között. Az oktatás terén pályázatok révén didaktikai eszközökkel, technikai berendezésekkel gazdagította Végyvár óvodáját, iskoláját.

Az év jeles ünnepei tiszteletére kerekasztal beszélgetéseket szervezünk helyi, temesvári történetekkel, a fiatalok számára előadásokat szervezünk aktuális témák kapcsán (történelmi évfordulók, a kábítószer napjainkban, Végyvár múltja és jelene stb.)

Ezeket a tevékenységeket pályázati pénzekből finanszírozzuk, ugyanakkor a tagok egy-egy nagy rendezvény ideje alatt önkéntes munkával járulnak hozzá a sikerhez.

Végyvárért Alapítvány

Elnök: Kádár Levente

Elérhetőség:

307430 Tormac/Végyvár nr. 360, Temes megye

Drótposta: erinat2003@email.ro

FARKAS-RÁDULY MELÁNIA

Béres Margit -

a temesvári Nyugdíjas Klub vezetője

Mióta végez civil tevékenységet, mióta van a Temesvári Magyar Nyugdíjas Klubnál?

A Temesvári Magyar Nyugdíjasok Klubja 1999. május elsején alakult, betöltöttük már a 12 évet. Alakuláskor harminckét személy volt, aki vállalta a közösen megfogalmazott belső törvényt. Attól kezdve az első három hónapban csak havonta egyszer találkoztunk, a hónap első hétfőjén, de akkor kérték, hogy legyen sűrűbb a találkozó, mert még jöttek, még jöttek... Végül 2001-ben odajutottunk, hogy hetente igényelték, és azóta minden héten találkozunk, immár nem hétfőn, áttették szombatra, ilyen, olyan, amolyan programmal.

Az elmúlt években, a nyugdíjas klubban végzett munkája során milyen örömben volt része?

Mondjam úgy, hogy minden szombat, amikor többen vagyunk tíznél – az öröm? Igen... öröm, mert úgy éreztem, hogy sikerült egy időre (hétre, egy napra) feltölteni azokat, akik eljöttek, bizalmat adni a rákövetkező hétre. Egy bácsi meg is jegyezte, hogy feltöltöttünk egy hétre, jövő héten mi lesz? Nos, minden héten újabb és újabb program van. Rendszerint hónap végén a következő hónap teljes programját közlöm az újságban, a *Jelenben* és a *Heti Új Szóban* is, utóbbi lehozza hetenként is lebontva. Van közös kirándulás, van irodalmi délután. Van, amire többen, van, amire kevesebben jelentkeznek. A programot mindig úgy igyekszem összeállítani, hogy mindenki kapjon valamit. Mert az egyik szereti a történelmet, a másik az irodalmat, a harmadik a kézművességet, szóval mindenből egy-egy kicsi jusson mindenkinek.

A találkozók megszervezéséhez, gondolom, pénzre is van szüksége, ezt a pénzt honnan teremtik elő?

Az érdekesség az, hogy abszolút pénz nélkül dolgozunk... Miért kellene a pénz? Akkor kellene könyvelő, akkor kellene ez, kellene az... Miből? Aból, hogy van közöttünk olyan nyugdíjas, akinek 295 lej a nyugdíja? Ketten vannak a hatvankét aktív személyből, akiknek a havi nyolcszáz lej meghaladó a nyugdíja. Persze, mégis kell valamennyi pénz, mert évente kétszer megyünk koszorúzni, március

15-én és október 6-án. Ilyenkor megvesszük a koszorút, és utána összeadogatjuk egy lejenként. Van egy-egy előadó, fizetni nem tudunk, csak olyant hívunk meg, aki ingyen vállalja az előadást. Dr. Libus Endre volt itt, Szekernyés Irén és Szekernyés János szokott eljönni... de, hogy ne mondjuk azt, hogy a napot rááldozza – mert mi csak szombaton találkozunk, és azon a szombaton talán mással foglalkozott volna –, egy csokor virágot veszünk. Arra is baninként adjuk össze a pénzt. Na most erre kellene nekünk egy könyvelő? Erre kellene nyugta? Nem dolgozunk pénzzel. Készülünk a szegedi nyugdíjas csoport fogadására az új kenyér ünnepe. Kiszámítottuk, hogy mennyibe kerül az ebéd, és összeadogatjuk a szükséges pénzt, megfőzzük az ebédet, és fogadjuk őket. De készítettünk csigatésztát is, amit a Máltai Szeretetszolgálathoz vittünk el. Az idén húsvétra például apró kis csomagokat készítettünk, amire személyenként hét lejt gyűjtöttünk össze, a kis csomagokat pedig elvittük nekik. Tehát a kicsiből másnak is próbálunk juttatni.

Van a közeljövőben olyan tervük, amihez mégis támogatásra, segítségre volna szükségük a nyugdíjas klubon belül?

Nem tudom... Nehéz kérdés ez, amire nehéz válaszolni, mert fájdalmas végignézni, hogy kellene segíteni és nem tudunk. Felvetődött a kérdés, hogy kérjünk támogatást... Kítől? Ki tudna támogatni minket? Az önkormányzat? Az, hogyha kap valami pénzt, elosztja a sajátjai között. Az RMDSZ-től? Nekik sincsen, meg sem nézik, hogy mivel foglalkozunk. Néhány évvel ezelőtt kaptunk az RMDSZ-től 90 lejt, régi pénzben kilencszázezer lejt. Nem volt hova bezárjuk a könyveket, apró dolgainkat. Egy kis szekrényt vettünk, erre az RMDSZ-kasszából kaptunk pénzt. Mást nem is várunk, mert azt mondtuk, hogy önerőből azt tesszük, amit lehet, úgy alakítjuk az életünket, ahogy lehet. De elvárjuk azt, hogy akiknek ránk is figyelniük kellene, azok jöjjenek el néha. Elég lenne az, hogy eljönnek és ülnek ide, amikor egy teadélután vagy egy nótadélután van... Így élünk mi, temesvári magyar nyugdíjasok.

Kiss Károly -

az újszentesi Gazdakör és a Bánsági Magyar Gazdák és Vállalkozók Egyesületének vezetője

Mióta foglalkozik mezőgazdasággal? Milyen volt a kezdet?

A választ két részre kéne osztanom. Ugyanis szakmai tevékenységemet 1960 márciusában kezdtem el, miután a Kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán államvizsgáztam, egy olyan utolsó évfolyam végzőseként, akik még magyarul államvizgázhattunk... Mi magyarul kezdtünk, magyarul tanultunk, és magyarul államvizgázhattunk. Az 1960-as évben tömegesen kollektívizálták az ország mezőgazdaságát. Nagy szükség volt ránk mindenhol, de mi, magyar végzősök, az ország legeldugottabb falvaiba kerültünk, Galactól Máramarosig. Én Kolozs megyébe, Úzdiszentpéterre kerültem, ahol a faluban összesen 3 traktor volt 1200 hektár terület megdolgozására: egy kb. 1900-as gyártmányú tűzfejes gyűjtésű Fordson, egy IAR típusú, vaskerekű román és egy 650-es szovjet láncfalas KD. A kezdeti évek nagyon nehezek voltak. Ekkor kezdődött a falusi közösségek, hagyományok szétverése, és nekünk ehhez kellett segítséget nyújtanunk. Ezután még következett további nehézségekkel körülbélül 35 év.

A válasz második fele arról szólna, hogy a nyugdíjazásom után feleségem szülőfalujába, Újszentesre kerülve, egy olyan közösségre találtam, amelynek úgy éreztem, szüksége lehet rám, átadva a szakmai tudásomat, tapasztalataimat és a falusi emberek iránti tiszteletemet. Bekapcsolódtam előbb az Újszentesi Gazdakör megalakításába, ahol olyan személyek segítettek mint Szilágyi Géza polgármester, Szócs András Ottó református lelkész, Tóth István (Potyó), Szőke Gyula, Turbucz Károly, Némedi Imre gazdák és sokan mások a községből. Velük sikerült elindítani a gazdaköri mozgalmat Újszentesen, és egyben feltámasztani a XX. század eleji (1912-ben megalakult) gazdaköri hagyományokat. A tagság szívesen vette a gazdaköri munkákból eredő lehetőségeket. Szükségük volt a mezőgazdasági munkák megismerésére, mert a frissen visszakapott földeket szüleiik dolgozták meg, ők már a gyárakból jöttek vissza, kényszerből a mezőgazdaságba. Szükségük volt tanulásra, információra, lelkesítésre.

Beszéljen, kérem a gazdaköri munkáról.

Az Újszentesi Gazdakörben elért eredmények annyira közismertek lettek Temes megyében, hogy ki kellett szélesíteni a munkát, az egész megye magyar gazdátársadalmára. Így alakítottuk meg előbb a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete Temes megyei szervezetét, a lugosi, az újszentesi, és az újmosncai gazdakörök részvételével. Később tevékenységünket négy megyére szerveztük át, s megalakítottuk a Bánsági Magyar Gazdák és Vállalkozók Egyesületét. Közben tovább építettük az alapokat úgy, hogy tizenhét gazdakört alakítottunk meg a megyében. Gazdaköreinkben megindult a rendszeres mezőgazdasági oktatás, amelyben a temesvári Agrártudományi Egyetem magyar nemzetiségű tanárai, élükön dr. Albert Ferenc, dr. Csósz János és dr. Fazekas Pál tanárokkal komoly munkát fejtettek ki e téren. Közben folyt az információk szolgáltatása, pályázatok írása, fajtállatok ingyenes beszerzése, magyarországi vetőmagvak fél áron való biztosítása, közös kiállítások megtekintése, közös magyarországi gyakorlati

látogatások megszervezése, és mintegy 300 gazda szakmai kiképzése úgy, hogy hazai érvényes szakmai oklevelet kaptak. Közös munkánk sikerét olyan gazdaemberek alapozták meg, mint Bóka János és Szabó Z. Csaba Ötelekről, Tóth Ede Pusztakeresztúrról, Mészáros István Torontálkeresztéről, Nász Juliánna és Lovászi Antal Gátaljáról, Tóth Rozália és Valkai György Végvárról, Kovács Bálint Lugosról, Boros György Magyarszentmártonból, Bihari János és Urbán Géza Cseneről, Zserai Mihály Temesrékasról és velük együtt a gazdaköri tagok.

Eddigi munkája során mi jelentette Önnek a legnagyobb elismerést?

A szakmai munkám már olyan régen befejeződött, hogy azt nem érdemes firtatni. Viszont a közösségi munkám során nagyon sok elismerést kaptam egyszerű Temes megyei magyar gazdától, akikkel majdnem minden nap alkalmam volt találkozni. A legnagyobb elismerést mindig akkor kaptam, amikor egy elindított közösségi munkát sikerrel befejeztünk. S ebből szerencsére, elég gyakran volt részünk. A sorra megalakuló gazdakörök, a gazdáknak kiosztott jó fajtájú sertések, értékes vetőmagok, és szakmai oklevelek, az állandó információ-szolgáltatás, és ami nagyon fontos az, hogy a Temes megyei árvíz idején gazdaköreink már képesek voltak a kárt szenvedett társaikon segíteni. Akkor körülbelül 250 tonna búzát, nagy mennyiségű vetőmagot, ruhákat, burgonyát, faanyagot juttattunk el az árvízkárosult gazdáknak. Jólesett két elismerés is, egyik a Heti Új Szó Baráti Köre részéről és a másik a Temes megyei RMDSZ javaslatára megítélt Ezüstfenyő-díj. Legnagyobb örömöm az volt, hogy sikerült a több mint 40 éves kényszerű hallgatásból, feltámasztani és elindítani a Temes megyei magyar gazdamozgalmat.

Milyen gondokkal kellett vagy kell megküzdenie?

Ha a szakmai tevékenységet tekintem át, ott rengeteg gond volt. Egy olyan állapot és rendszert kellett képviselnem, amely ellensége volt a gazdáknak. Nem a szakma, a tudás, hanem a politika döntött el mindent, a hazugságok, a besúgás, az elnyomás eszközeivel. Erről több kötetes könyvet lehetne írni.

A közösségi munka terén is voltak gondok. Sok esetben, a nemrég a gyárakból a falvakba visszakerült emberek nem ismerték a falusi életet és a munkákat. Bizalmatlanok voltak minden olyan kezdeményezéssel, amely közös összefogásra ösztönözte őket, tartottak a kollektív gazdaságokban tapasztalt bánásmódtól. A jelszó sok esetben az volt, hogy ha a földeket visszakaptuk, azokat nem közösen fogjuk megdolgozni. Ezzel a felfogással nagyon sokat kellett küzdenünk. További nagy gond volt, hogy az új gazdáknak nem voltak még alapvető mezőgazdasági ismeretei sem, és amit a szüleitől kaptak, azt is már a fejlődés rég meghaladta. Új szelek fújtak, új követelményekkel, és ehhez kellett volna felsorakozni. Lelket kellett verni az új gazdába, és utat kellett mutatni nekik. Jelen pillanatban, a csendes, számítógép előtti munkámban kevés gondom van, ha külön vesszük az egészség kérdését.

Van-e javaslata, esetleg terve, amihez segítségre volna szüksége?

Tervem, az rengeteg van. Most leginkább az emlékeim összeszedésével foglalkozom. Most van nyomdában Temesváron egy közel 400 oldalas, képekkel ellátott munka, amelynek a címe *A Temes megyei magyar gazdamozgalom kronológiája 1990 és 2010 között*. Készülök még augusztusban, a könyvet bemutatni azoknak Temesváron, és esetleg Temesrékason, akiknek a munkájáról szól a dolgozat. Készül a nagybodófalvi Gazdakör iratainak – amelyeket Varga Lajos, a gazdakör volt tagja mentett meg – a magyarázatokkal ellátott kiadása, könyv formájában. Ugyanakkor az erdélyi mezőgazdasági hungarikumok (ideértve a bánságiakat is) összegyűjtésén

dolgozom, ezek egy könyvben jelennének meg. S végül elkészült egy önéletrajzi dolgozat is, amelyen már csak az utolsó simításokat kell elvégezni. Egyelőre ezek a terveim, és nem is kevés. Ugyanakkor szeretném, ha valaki elvállalná Temesváron – ma Eleden élek, ide szóltott a család –, a Temes megyei gazdamozgalom egész történetének a megírását a kezdetektől a mai napig, amihez sok segítséget tudnék nyújtani. Ugyanakkor szorgalmasan folytatom a Heti Új Szóban levő Bánsági Magyar Gazda heti kétoldalas mezőgazdasági rovat szerkesztését. Végül köszönteném Temes megye egész magyar gazdatársadalmát, mindazokat, akiket érdekel nemzetünk ezen része.

Mindezekhez sok egészséget kívánunk Önnek.

Tamás Sándor - a Pro Bartók Társaság elnöke

Mióta végez civil tevékenységet, milyen volt az indulás annak idején?

2001-ben, Bartók születésének 120. évfordulója alkalmából érett meg bennem a gondolat, hogy most már valamilyen szinten lépni kell ebben az ügyben Nagyszentmiklóson. Mint az RMDSZ kulturális felelőse, éveken keresztül keveset tudtam tenni az ügyben, és akkor megalapítottuk a nagyszentmiklósi Pro Bartók Társaságot, azzal a céllal, hogy kegyelettel ápoljuk a zeneszerző emlékét, őrizzük szellemiségét és népszerűsítsük az életművét a szülővárosában és a környékén. Hét emberre volt szükség a kezdetekkor ahhoz, hogy hivatalosan bejegyezzenek egy civil szervezetet és akkor néhány nagyszentmiklósi értelmiségivel és egyetemistával összefogva benyújtottuk ezt a listát a megfelelő helyre. Azóta többen beléptek, elsősorban a szegedi zenei fakultás, illetve a temesvári zenei fakultás diákjai és tanárai közül. Természetesen mindig gondoltam arra, hogy mindkét ország művészeit megszólítsam ez ügyben, mivel Bartók nagyon sokat gyűjtött Romániában is, román kapcsolatai, barátai voltak, többször játszott Temesváron és Bukarestben is, ismerte Enescut, vele is fel lépett. Egy olyan zeneszerző és művész volt, akinek nagyon sokat számított az, hogy az életművén keresztül is támogassa a népek együttélését. Fel sem merült bennem az a gondolat, hogy csak a magyarok felé forduljak, mindenképpen a magyarországiakat és az ittenieket szerettem volna vendégül látni ezeken a hangversenyeken. Az évek során több mint negyven hangversenyt szerveztünk, Bartók életművét illetve a világ zeneirodalmának jelentős műveit is igyekeztünk bemutatni. Elmondhatom azt, hogy ezeknek a hangversenyeknek a népszerűsége és az elismertség is egyre nőtt.

Mi jelentette Önnek a legnagyobb örömet, elismerést az elmúlt években végzett civil tevékenysége során?

Tulajdonképpen nem elismerésért, vagy köszönetért tettem ezt, egyszerűen gyerekkorom óta zenélek, valamikor zenei pályára készültem, klasszikus gitároztam, zenei iskolába jártam párhuzamosan. Középkiskolásként országos fesztiválok döntőjében játszottam Bukarestben, tehát valamilyen szinten mindig kötődtem a zenéhez. Természetesen gitárosként elsősorban nem Bartók zenéje volt az, amit ismertem, de mivel Szentmiklósról, Bartók szülővárosába kerültem, tudtam, hogy ezt a fon-

tos magyar alkotót nem kerülhetem meg, és mivel láttam, hogy keveset tesznek ez ügyben, ezért úgy éreztem, hogy magamra kell vállaljam ezt a nem könnyű feladatot.

Gondolom az elmúlt években a munkája során különféle problémákkal is szembesült, hogyan sikerült ezeket megoldani?

En nem nevezném problémáknak – de nagyon nehéz. Amikor elkezdtem, nem is tudtam, hogy tulajdonképpen milyen nagy fába vágtuk a fejszénket. A mai világban, az internet és a diszkó világában nagyon nehéz az ifjúságot a koncerttermekbe csalogatni. Halmozottan hátrányos helyzetben vagyunk, egy jelenleg Románia területén lévő kisvárosban egy magyar zeneszerzőnek a kultuszát újra teremteni főként azért is nehéz, mert az életműve sem teljesen közérthető. Talán még a klasszikus zene kedvelői közül sem mindenki rajong Bartók zenéjéért, amely viszont nagyon modern, előremutat és mindenképpen a 20. század egyik legjelentősebb zeneszerzőjének tartja a művelt világ.

Honnan szereznek támogatást a különféle rendezvények, hangversenyek megszervezéséhez?

Allandó támogatóink között néhány nagyszentmiklósi cég van, a polgármesteri hivatal általában támogatást nyújt a különböző rendezvényekhez. Évek óta fő támogatónk a nagyszentmiklósi Helleborus Gyógyszertár és a nagyszentmiklósi jegyzői iroda. Ezen kívül néha mások is hozzájárulnak az anyagi feltételek megteremtéséhez, természetesen a nagy események, a 2006-ban, a Bartók születésének 125. évfordulója alkalmával szervezett ünnepségre nagyobb anyagi támogatást kaptam például Budapestről és Bukarestből is, az idei 130. éves évfordulóra szervezett ünnepség lebonyolításához a Communitas Alapítvány, a helyi és a zombolyai polgármesteri hivatal, valamint az említett cégek támogatásával tudtuk megteremteni az anyagi feltételeket.

Van olyan terve, amihez esetleg segítségre volna szüksége?

Természetesen most keresünk az interneten egy olyan pályázati kiírást, amely lehetővé tenné egy komoly hangszer beszerzését, egy komoly hangverseny-zongorát lehetne megpályázni, mivel Bartók szülővárosa megérdemel egy igazi koncertzongorát. Tehát ez lenne az a dolog, ami föltétlenül szükséges ahhoz, hogy a társaság tevékenységében minden szinten tovább lehessen lépni.

RICZ ANDRÁS

Térségi kapcsolatok

Szakegyesületek és Társulatok Szövetsége

A szabadkai Szakegyesületek és Társulatok Szövetsége 1965-ben alakult, mint az akkori szokásoknak megfelelő szakmai egyesület ernyőszerkezete. 45 évvel ezelőtt még szó sem volt civil szerveződések-ről, az alulról jövő kezdeményezésekről. A Szakegyesületek Szövetsége olyan egyesületeket tömörített, amelyek tagjai valamilyen szakma képviselői és céljuk a saját szakmájuk előre vitele és továbbfejlesztése volt. A szövetség a 2000-es évek elejéig ezen az alapon működött 7-8 tagegyesülettel.

A 2000-es évek elejétől a civil társadalom fejlődésével egyre több nem csak szakmai, hanem más célú kitűző egyesület alakult Szabadkán, amelyek közül jó néhány kérte a felvételét a szövetségbe, így jelenleg már a szakegyesületi jelleg nem dominál a Szövetség életében. A 26 tagnak több mint a fele nem kifejezetten szakmai egyesület, hanem szélesebb körű, inkább civil célokat tűz ki maga elé. A folyamat azzal, hogy újabb tagok kerülnek felvételre a soraikba, folytatódik, hiszen a mai trendeknek megfelelően a civil egyesületek inkább egy közösen kitűzött cél megvalósulása érdekében és nem egy szakma köré szerveződnek.

A jelenlegi 26 tagból 25 folyamatosan működik, tehát jelentős erő van a szövetség mögött, ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy a szövetség lehetőségei végesek. Kijelenthetjük, hogy a 26 tagból 18 magyar érdekeltégű, néhány vegyes tagságú egyesület van, és 1-1 kimondottan szerb illetve horvát irányultságú.

A szövetség székháza Szabadka belvárosában található, az épület állami tulajdonban van, a Szövetség használati jogával. Az épület hasznos alapterülete körülbelül 250 négyzetméter, illetve ugyanakkora külső irodaépület tartozik hozzá, mely a '70-es években épült. Ebből az épületből jelen pillanatban a szövetség két irodát használ, többi részét a tagszervezetek, a Magyar Szó vajdasági magyar napilap szabadkai szerkesztősége és különböző cégek bérlik, de a nagytermet, a kistermet és a hallt közösen használhatja mindenki.

Az elmúlt években elsősorban a Szülőföld Alapnak köszönhetően sikerült a termeket hangosítással, drótnélküli internettel, számítógépekkel felszerelni. Így a termek kiadhatók rendezvényekre, amiből a Szövetség bevételt valósít meg. Az intézmény teljesen önfenntartó, normatív támogatást nem kap, bevételeit a bérbeadásból és pályázatok útján valósítja meg.

A szövetségnek jelenleg három alkalmazottja van, egy szervező titkár teljes munkaidőben, egy könyvelő fél munkaidőben illetve egy projekt me-

nedzser, akinek a munkahelye az éppen megvalósítás alatt álló projektektől függ. A szervező titkár feladata a szövetség és a tagszervezetek mindennapi adminisztrációja mellett az egyes tagszervezetek által rá ruházott feladatok ellátása, ami lehet pályázat figyelés, megvalósítás, elszámolás, fordítás, stb. A könyvelő munkája a szövetség illetve az egyes tagegyesületek számviteli feladatainak ellátása, a projekt menedzser feladata pedig a szövetség illetve igény esetén az egyes tagegyesületek számára pályázat írás és projekt menedzsmen. A tisztséget viselők önkéntességi alapon látják el feladataikat. A szövetség legfelsőbb szerve a közgyűlés, elnöke Hulló István. Az igazgató bizottság dönt az operatív kérdésekről Ricz András elnökletével, míg egy felügyelő bizottság felügyeli a munkát: A mindennapi feladatokat az elnökség végzi, melynek a két elnök és a szervező titkár a tagja.

A Szövetség fő célja az alapszabály szerint a tagegyesületeinek tömörítése a szakmai tudás növelésének érdekében, valamint megfelelő társadalmi státusz biztosítása számukra, összhangban azok hozzájárulásával Szabadka és a szélesebb régió társadalmi-gazdasági, tudományos-technológiai és civil fejlődéséhez.

A kitűzött célok megvalósítása során a Szövetség koordinálja a szakegyesületek munkáját, fejleszti a tagegyesületek tevékenységi programjának közös megvalósítását, összhangban azok alapszabályzatával. Koordinálja az egyesületek munkáját, és végzi azokat a szervezési, adminisztratív, szakmai és egyéb feladatokat, melyekkel a tagegyesületek megbízzák. Részt vesz a tagok szakmai továbbképzése terén, annak érdekében, hogy azok sikeresen leküzdjék a szakmai, szervezési és társadalmi feladataikat azokon a területeken, melyeken a Szövetség tagegyesületei tevékenykednek, megvitatja és foganatosítja azokat az intézkedéseket melyek javítják tagegyesületeinek munkafeltételeit, felveszi a kapcsolatot a megfelelő igazgatási szervekkel, kamarákkal és más intézményekkel, annak érdekében, hogy sikeresen megoldja a Szövetség tagegyesületeinek tevékenysége során felmerülő kérdéseket.

A Szövetség 2008-ban közép távú stratégiát fogadott el, célja, hogy létrehozza a Civil Ház elnevezésű ernyőszerkezetet, ide az eddigi szervezetek mellett további civil kezdeményezéseket is befogadni tervez.

A Szövetség nyitva áll minden olyan civil szervezet előtt, melynek célja valamilyen formában kapcsolódik a Szakegyesületek és Társulatok Szövetségének és a Civil Ház projekt célkitűzéseihez.

KÁROLYI ATTILA

Partnerségek útján

Regionális kapcsolatok és a TTE szegedi csoportja

Csak olyan szervezetek között alakulhat ki regionális kapcsolat, amelyekben közös a terület; hasonló vagy megegyező a tevékenység; vagy a szervezetek között megvan a kapcsolódás; akár a civil életre jellemző személyes átfedtség alapján; vagy a térség, a régió, a határ mente az egyesületek közös akciójára ad lehetőséget. Az Értelmiség Szabadegyetem (1990-2004), a Délmagyarországi Civil Szervezetek Szövetsége rendezvényei alatt a határ menti kapcsolatokban kialakult a néhány tíz fős kör, akik a honismereti munkában partnerek tudtak lenni. A személyes megbízhatóság megtapasztalása, a baráti viszonyrendszer meghatározta az elmúlt két évtized eredményeit. Emberi kapcsolatok épültek ki. Az uniós csatlakozás megerősítette az igényt, hogy a nemzeti egyesülés megtörténjen, a határok átjárhatóvá váljanak.

A 80 éves trianoni elválasztottság azt eredményezte, hogy az összetartozás hagyományai elhaltak, ill. csak az idősek szintjén voltak meg. A régió birtokbavétele a kulturális értékek nyilvánvalóvá tételét hozta. Ez eredményezi, hogy a szomszéd országból érkező ne csak vásároljon Szegeden, ne Budapestre tartson, ha kulturális igénye van, ill. a magyarországi csak Erdélyben, azaz a Székelyföldön álljon meg. Tudunk-e nem tranzit kultúrpálya lenni? A régió szerves kapcsolatainak újraéledéséhez a mindennapi találkozás természetessége kellett.

A Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió reményekkel kecsegtetett. Civil szervezetek találkozási a bemutatkozást, a demokratikus jogokban való erősödést és a tolerancia növelését szolgálták. Aktív etnikumközi programokkal vajdasági, temesvári szervezetek léptek fel. A BANNET program keretében 2001-ben román, szerb és magyar résztvevőkkel folyt az eszmecsere egy ifjúsági táborban Krassó-Szörény megyében és az Értelmiség 2001 Szabadegyetemen Szegeden. Ennek egyik tanulsága volt, hogy az iskolai rendszerek eltérő nemzeti tananyaga nem foglalkozik a régiós együttéléssel, már 1456 kapcsán is vitatott kérdések merülnek fel. A Budapestről, Bukarestből és Belgrádból irányított pályázati rendszerek, kulturális programok nemzetállami logikát képviselnek, és addig nem tudunk hatékony regionális kommunikációt folytatni, amíg a magyar-magyar kapcsolatok ki nem épülnek.

A Történelemtanárok Egyletének Szegedi Csoportja által megvalósított első regionális projektet

2001-2002-ben a Pro Renovanda Cultura Hungariae Unger Mátyás Szakalapítvány támogatta. Partnerszervezet a szabadkai Nyitott Távlatok volt, segítséget nyújtott a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület. A *Három város, hat nemzetiség, egy régió. Nemzetközi régiótörténelmi projekt* keretében 6 kronológia készült el (Szabadka városismereti kronológia; Szeged városismereti kronológia; Temesvár városismereti kronológia; A Dél-Alföld régiótörténelmi kronológiája; A román nép köztörténelmi kronológiája; A délszláv népek köztörténelmi kronológiája).

A régió honismereti adottságainak megismerését célzó első regionális, nemzetközi magyar-magyar tanártovábbképzés, az *Égig érő fa*, az Értelmiség Szabadegyetemmel (elnök: Besenyi Sándor) való együttműködésben valósult meg 2002-ben. Egyhetes programra három országból érkeztek tanárok. A *Magyar-azonosság és a szülőföld* nemzetközi pedagógus-továbbképzés együttműködő partnerei az Értelmiség Nyári Egyetem, a Dél-magyarországi Civil Szervezetek Szövetsége, a Történelemtanárok Egylete valamint a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület voltak. Ezt folytatta a *Határon túli anyanyelvi oktatásért konferencia közoktatási szekciója* (2004. december 11-12.) Egyesületünk tagjai egyszerre résztvevők és szervezők is voltak az Értelmiség Szabadegyetem rendezvényén.

Rendszeres regionális honismereti együttműködés kialakításának terve vetődött fel. Ez először az újonnan létrejövő folyóiratokban öltött testet. A *Távlatok* (Szabadka 2003-2004), a *Régi(j)óvilág* (Temesvár 2006) létrejöttében, szerkesztésében kaptak támogatást, tagságunk cikkeket, tanulmányokat adott számukra. Magyarországi folyóirat-bemutatók szervezésével, terjesztésben való segítséssel a *Bácsország* (Szabadka) külön figyelmet kapott.

2005-ben a Honismereti Szövetség támogatásával az első regionális határ menti honismereti tanácskozást szervezte az egyesület, amelyen a dél-alföldi megyei honismereti egyesületek mellett aradi, temesvári és szabadkai képviselők is jelen voltak. A temesvári *Szórvány Alapítvány* műhelye dolgozta ki a *Regionális honismereti stratégiát* (2006), a *Honismereti műhelytáborba* (Kisiratos) szegedi történészeket is hívtak. A Honismereti Szövetség egyesületei e kezdeményezést követve a határ mentén regionális tanácskozásokat szerveztek, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület képviselői javaslatára. Célja volt, hogy a

határon túli magyarokkal való kapcsolatban az azonos földrajzi térségben élők kiemelt figyelmet kapjanak, közös programok szerveződjenek, megszűnjön a határ miatt szétvágott táj, és e nagytáj egységét lássa a régió lakója.

Ebben az időszakban ellentétes pályázati finanszírozási folyamatok zajlottak. A magyar állami támogatás töredékére esett vissza, de az uniós források megnyíltak. Az új pályázati lehetőségek a hagyományos civil szervezeti mozgalom fenntartását is átírta. A TTE Szegedi csoportja mögötti intézményi háttért a Dugonics András Piarista Gimnázium nyújtotta. Funkcionális és szervezeti intézményülés, hálózati együttműködés követelménye lépett fel. A dél-alföldi honismereti egyesületek – így a Bács-Kiskun Megyei, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület, az EMKE Arad, a Karácsonyi János Honismereti Egyesület, a Szórvány Alapítvány, a Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság, valamint a Honismereti Szövetség és a Történelemtanárok Egylete – 2007 márciusában egyéves pályázati együttműködési nyilatkozatot írtak alá.

A *Délvidék hagyománya. Történelmi dialógus* régiótörténelmi konferenciák és várostörténelmi kronológiák megszervezésében az egyesületünk tagjaiból előadók és hallgatóság került ki, a TTE a könyvelési és adminisztrációs háttért a pályázati elszámoláshoz. A program első része a régió történetét a kezdetektől 1700-ig, a második 1720-1910 közötti időszakban tárgyalta. Civil szervezetek küldöttei adták a hallgatóságot (70-100 fő). Az előadók a régió kutatóműhelyeit képviselték. Az egyetem, a levéltárak, a múzeumok történészei és a honismereti folyóiratok szerkesztői találkoztak.

A *nándorfehérvári diadal és Dél-Magyarország konferenciát* (2007. március 9-10.) *Matekovits Mihály*, a román Oktatási Minisztérium kisebbségi oktatásért felelős főigazgató-helyettese nyitotta meg. Négy nagyelőadás mellett bemutatkozott három testvérváros, Temesvár, Szabadka és Szeged. Regionális honismereti stratégia lehetőségeit mutatta be Bodó Barna. A *Képes kronológia I. (középkori és hódoltság kori várostörténelmi tükrök)* tematikai egységben Makó, Gyula, Temesvár (Vicze Károly), Arad (Ujj János), Hódmezővásárhely, Kecskemét-Kalocsa, Bács-Szabadka várostörténetét a településükön lakó, zömében középiskolai tanárok mutatták be. A városok kronológiája az egyesületünk csm-honismeret.uw.hu/ és TTE honlapján sagugyakg.u-szeged.hu/tte/ is olvasható. Hét honismereti folyóirat (Bácsország, Távlatok, Aracs, Szóvétnek, Régi(j)óvilág, Szeged, Honismeret) számolt be működéséről, törekvéseikről. A hallgatóság sem véletlenül érkezett, Arad, Békés, Bács-Kiskun és Csongrád, Temes megyei, vajdasági honismereti egyesületek állították össze képviselőiket, és előttük mutatták be a saját településük várostörténetét közoktatásban dolgozó történelemtanárok. A várostörténelmi tükrökben megnyilvánult a helytörténetek párhuzamos eseményesora, a helyi szín, a nemzetközi műhely ösztönzést adott az előadóknak. Várostörténelmi kronológiák honlapra kerülése nagy nyilvánosságot jelentett, elérhető rövid terjedelmű helytörténelmi, ill. régióismereti információ került elérhetővé. Ez az ifjúság nevelése számára jobban használható, mint a nagy terjedelmű könyv.

A *Délvidék hagyománya. Várostörténetekből régiótörténet konferencia* (2009. március 19-21.) folytatta az előző irányát. Öt előadásban szólaltak meg szegedi kutatók (pl. Marjanucz László, Miklós Péter, Tóth István, Heka László). Arad, Temesvár, Gyula, Békéscsaba, Makó, Hódmezővásárhely, Szeged, Szabadka várostörténeteket képes bemutatóval adták elő (pl. Ujj János, Balázs István, Bukodi István, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Kovács Kálmán Árpád, Károlyi Attila, Mészáros Zoltán). Ismét volt regionális honismereti folyóirat találkozók. Újdonságot jelentett, hogy honismereti együttműködésről szakmai tanácskozás folyt (hozzászólók: *Becsey Zolt* Európai Parlamenti képviselő, *Matekovits Mihály* romániai kisebbségi főosztály vezetője, *Bodó Barna* – Temesvár, *Pejin Attila* – Zenta, *Papp Árpád* – Szabadka és *Marjanucz László* – Csongrád, *Fabulya Lászlóné* – Karácsony János, *Szenásiné Harton Edit* Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesület). Az élénk vita a jövő együttműködésének lehetőségeit tárta fel, a hallgatóság jelentős része is évtizedek óta honismereti munkában szervezte a régiós együttműködést.

A *Promined* (2009) a temesvári Szórvány Alapítvány regionális honismereti projektje volt, magyarországi partnere a TTE Szegedi Csoportja, a tevékenységet támogatta a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület. Ennek keretében szinkron nagyvárosi (Arad, Lugos, Temesvár, Gyula, Békéscsaba, Szeged) kronológiákat dolgoztak fel általános iskolás helytörténeti körök. A diákképviselők karavánprogram keretében a helyszíneken is jártak. A *Helytörténelmi kronológia. Temesvár, Lugos, Arad – Románia, Szeged, Békéscsaba, Gyula – Magyarország* (2009) kötet 1000-1000 példányban román-magyar nyelven jelentette meg a szervező egyesület. Károlyi Attila koordinálta a magyarországi programok és a kronológiai rész készítését. Az *Útban önmagunk felé. Bánsági helytörténet – szórványsors* könyvbemutatóra 2010. február 3-án hozta el Szegedre a kisebbségi sors életérzését.

A regionális programokban tovább él az, hogy meghatározó marad a személyes kapcsolat, a megelőző együttműködés tapasztalata. De a civil szervezetek tevékenységében a kifradás, az utánpótlás hiánya is megjelent. A fiatalság bevonása, az új nemzedék meghívása és tevékenysége a honismereti munkában rövid időn belül döntő lesz. A digitális korszak, a világhálón való megjelenés olyan nyilvánosságát adja a munkának, amely széles felhasználóréteget tud kialakítani. Nagy lehetőség, hogy ilyen digitális, didaktikus anyagokkal éri el a honismereti munka a diákokat.

A regionális – Csongrád megyében: határ menti – civil egyesületek közötti együttműködés adottság, a hasznosítása rajtunk múlik. Mekkora felelősséget érzünk iránta? A pályázati, különösen az uniós források megszerzése olyan intézményesülést igényel, amely meghatározza, hogy az adott civil szervezet mire tud vállalkozni. A határon átnyúló kapcsolatokban számomra meglepő, hogy a regionális stratégia kidolgozásában megelőzték az anyaországot Temesváron és a Vajdaságban. Ez azzal is magyarázható, hogy magyarnak lenni a szórványban lét, ill. nemléti kérdése. A magyar nyelvi határ az utóbbi húsz év alatt egyre közelebb jött az országhatárhoz. Csongrád megyében majdnem annyian élünk, mint a környéki magyar lakik a Vajdaságban, Temes és Arad megyében együttesen.

ETIKAI ÉS KÖZÖSSÉGI KEZDEMÉNYEZÉSEK FORRÁSKÖZPONTJA EGYESÜLET - CRIES

Gazdasági élet és közösségi felősség

A CRIES arra vállalkozik, hogy támogatassa az etikai vonatkozású közösségi kezdeményezéseket, miáltal kijelöli a projekt és a helyi intézményesülés közötti utat. Az egyesület létrejött egy 2007-es, az Európa Tanács és az IRIS platform által támogatott projekt-

hez kötődik, amely térségünkben egyedi volt: *Temesvár – a társadalmi kohéziót és fenntartható fejlődést felelősen vállaló térség.*

Az IRIS platform egy társadalmi tér, amelyben kialakulhat a különböző európai, nemzetközi hálózatok közötti dialógus és együttműködés az etikai és közösségi kezdeményezéseket illetően. Ilyen kérdéskörök: a felelős finanszírozás (nemzetközi szervezetei a FEBEA és INAISE), méltányos kereskedelem (WFTO), felelős fogyasztás (ASECO), a termelő-fogyasztó közötti helyi partnerség (URGENCI), a szociális vállalkozások (ENSIE). A jelzett kérdések szociális gazdaság jelenségköréhez tartoznak. A szociális gazdaság olyan szociális-közösségi vállalkozásokból áll, amelyek helyi szinten összekapcsolják a kielégítetlen szükségleteket a kihasználatlan munkaerővel, mégpedig úgy, hogy: köztes helyet foglalnak el az állam és a piac között, gazdasági és szociális küldetést egyaránt teljesítenek, közérdeket szolgálnak, céljuk nem a profit felosztása, hanem a szociális küldetésüknek alárendelt újrahasznosítása. A platform egyrészt az Európa Tanács támogatását élvezi, de helyhatóságok is intézményes támogatói, pl. a Trento Autonóm Provincia.

A CRIES Egyesület céljai:

a) Az intézményi, társadalmi és gazdasági szereplők akcióképességének a fokozása a szociális gazdaság és a fenntartható fejlődés területén;

b) A polgárok részvételének növelése az etikus és felelős finanszírozás, a felelős fogyasztás és a méltányos kereskedelem területén;

c) A társadalmilag marginalizált személyek aktív társadalmi befogadása és szakmai integrációja sajátos beavatkozás segítségével.

A CRIES Egyesület tevékenysége a következő területekre terjed ki:

a) A kis parasztgazdaságok támogatása a helyi fogyasztói-termelői partnerségek kialakítása révén – ennek kerete az ASAT: a parasztgazdaságokat támogató egyesület.

b) A fejlődő országokból származó marginalizált személyek és kistermelők termékeinek bejuttatása a helyi, illetve a nemzetközi kereskedelembe.

c) A szociális gazdaság támogatása és a vonatkozó gazdasági szervezési formák (szociális vállalatok, hátrányos helyzetű személyeket foglalkoztató vállalatok, szociális szövetkezetek, önkéntes szervezetek, fogyasztók egyesületei) kialakulásának az ösztönzése.

d) A szociális gazdasággal foglalkozó forrásközpontok, információs központok, munkacsoportok kialakítása.

e) Tájékoztató és képzési programok szervezése a szociális gazdaság területén dolgozók részére.

Jelenleg az alábbi projekteket futtatja a CRIES Egyesület:

- *A társadalmi dialógus szerepe az aktív társadalmi integráció területén* – a POSDRU (humán erőforrás fejlesztés operatív programja) által támogatott, 2010-2013 között futó projekt;

- *Pozitív modellek a társadalmi integráció területén* (futamidő 2010-2013), támogató a POSDRU program.

Az Egyesület vezetője, *Mihaela Vețan* szerint „az állampolgári részvételt és konzultációt szolgáló eljárások segítségével jobban megismerhetők a térségi erőforrások, ezáltal a helyi szereplők cselekvési képessége is javul, jobb eredményesebb, a helyi közösség lehetőségeihez illeszkedő megoldásokat keresnek. A helyi akciótervek kialakítása minden szereplő bevonásával történik, a közös felelősség jegyében, minden egyes szereplő – polgárok, közintézmények, nem kormányzati szervezetek, gazdasági szereplők – konkrét felelősségének a világos megfogalmazásával.

Centrul de Resurse pentru Iniiative Etice și Solidare

Parteneri pentru o economie sustenabilă

Timișoara, Bvd. Bogdan Petriceicu Hașdeu nr. 11, 300016

tel. 0356.422.403, (5), 0771.233.729, fax: 0356.422.405

office@cries.ro, www.cries.ro,

www.comert-echitabil-romania.ro

HAMVAS BÉLA

Oszd meg, amid van!

A legenda beszéli, hogy négy bölcs addig imádkozott, amíg elérte, amit kívánt: a mennyországba léphetett az üdvözültek közé.

Teljes napot tölthettek itt a boldogok között, napkeltétől napnyugtáig élhettek elíziumi életet.

- Az első bölcs az élményt nem bírta el, és belehalt;

- A második elméjében megzavarodott;

- A harmadik az élményt magába zárta, őrizte élete végéig, s a megszerzett boldogságot magának tartotta meg.

- Csak a negyedik bölcs távozott egészségesen és épen, mert a látottakat arra használta fel, hogy azon, aki hozzáfordult, segítsen.

A szenvedés köréből mindenki

szabadon kiléphet, ahogy tud, és a boldogságot elérheti. De azoknak, akik az üdvözültek világát megismerik, negyedrésze a nagy élményt nem tudja elviselni és belepusztul. Minden nap látni olyan embert, aki a mennyország kapujában összeesett és meghalt.

A másik negyedrészt megkótyagosodik. Ilyen fanatikus bolondot is látni eleget.

A harmadik negyed rész a boldogságot magába zárja, és önmagának tartja meg, és nem ad belőle másnak...

A boldogságot csak a negyedik bölcs bírta el. Mert a gazdagságot, örömet, tehetséget meg szabad szerezni, de jaj annak, aki hozzá nem elég erős.

Egy része belehal, egy része eszét veszti, egy része a kincset magába ássa, és senkinek sem ad belőle. Az elíziumi kertek fénye benne sötétséggé változik.

A boldogságot csak az bírja el, aki elosztja.

A fény csak abban válik áldássá, aki másnak is ad belőle...

Amit szerzel, amit elérsz, amit tudsz, amit átélsz, oszd meg.

Az egész világ a tiéd. Szabad vagy a kövektől az éterig. Ismerd meg, hódítsd meg, senki se tiltja, de jaj neked, ha magadnak tartod. Amiből másnak nem adsz, legyen az arany, iszappá válik; legyen szent fény, átokká válik; legyen gyönyör, halállá válik...

BARANYI FERENC

Valami mindig közbejön

Valami mindig közbejön: távolban tengő vén apádnak sós parlaggá szikessedett magánya fehérlik utánad, futnál hozzája büntudattal, autóbuszon vagy gőzösön, futnál hozzája szüntelen, de valami mindig közbejön.
 Valami mindig közbejön: mosolyognál az elesettre s nem lelné arcodon helyét a köznapok csip-csup keserve, a csüggedőkre biztatón, a lányokra ingerkedően mosolyognál szíved szerint, de valami mindig közbejön.
 Valami mindig közbejön: lehetne felbujtó az álom s nem csillapító szunnyadás koncul kapott, kényelmes ágyon, álmodhatnál egy igazit vetetlen, parttalan mezőn, álmodhatnál, mert volna mit, de valami mindig közbejön.
 Valami mindig közbejön: forró igazra nyílna ajkad, de mielőtt kimondanád, engedsz a langyos féligaznak, hisz a gyerekek bunda kell, meg kiscipő is télidőn, lehetnél hős, nemcsak derék, de valami mindig közbejön.
 Valami mindig közbejön: létfontosságú semmiségek miatt halasztjuk mindig azt, mi létté tenné a létet, pedig adódna még idő kifogni az adott időn, igen, adódna még idő, de valami mindig közbejön.
 (1972)

LAPSZÁMUNK SZERZŐI:

Bodó Barna, dr. – író, politológus, egy. docens, Temesvár
Bugarski, Stevan – író, helytörténész, Temesvár
Erdei Ildikó, dr. – pszichológus, tanár, egy. adjunktus, Temesvár
Farkas-Ráduly Melánia – újságíró, rádiós, Temesvár
Károlyi Attila – történész, tanár, igazgatóhelyettes, Szeged
Metz, Franz, dr. – orgonaművész, muzikológus, München
Miklósik Ilona – művészettörténész, muzeográfus, Temesvár
Ricz András, drd. – agrármérnök, regionalista, politikus, Szabadka

Hallgassa meg lapszámunk elkészítése során készült interjúkat a Szórvány Alapítvány által működtetett Civil Rádióban.

www.monitorpress.eu

Augusztus 4.-én került adásba a nagyszentmiklósi Pro Bartók Társaság bemutatása.

Egy héttel későbbi anyagokban, **Augusztus 11.-én** további két interjút hallhatnak Magyarai Sárával és Béres Margittal, a START illetve a Magyar Nyugdíjasok Klubja vezetőjével.

Az interjúkat, a Civil Rádió riportere, Farkas-Ráduly Melánia készítette.

régi(j)óvilág

REGIONÁLIS HONISMERETI SZEMLE

Szerkesztőtanács: Dukrét Géza (Nagyvárad), Horváth József (Szabadka), Miklósik Ilona (Temesvár), Szekernyés János (Temesvár), dr. Vekov Károly (Kolozsvár), dr. Zakar Péter (Szeged)

Tördelőszerkesztő: Lázár Ildikó

Grafikai szerkesztő: Könczey Elemér

A címlapot kivitelezte: Kálmán Enikő

Kiadó: dr. Bodó Barna, a Szórvány Alapítvány elnöke

Szerkesztőség: 300593 Temesvár, Putna u. 7 • **Tel/fax:** 0356 446 516

Drótposta: diasporatm@rdstm.ro

A lapszám megjelenését támogatták:

JÓZSEF ATTILA

KOPOGTATÁS NÉLKÜL

Ha megszeretlek, kopogtatás nélkül bejöhetsz hozzám,
de gondold jól meg,
szalmazsákomra fektetlek, porral sóhajt a zizegő szalma.
A kancsóba friss vizet hozok be néked,
cipődet, mielőtt elmegy, letörlöm,
itt nem zavar bennünket senki,
görnyedvén ruhánkat nyugodtan foltozhatod.
Nagy csönd a csönd, néked is szólok,
ha fáradt vagy, egyetlen székemre leültetlek,
melegben levehetsz nyakkendőt, gallért,
ha éhes vagy, tiszta papírt kapsz tányérul, amikor akad más is,
henem akkor hagy nékem is, én is örökké éhes vagyok.
Ha megszeretlek, kopogtatás nélkül bejöhetsz hozzám,
de gondold jól meg,
bántana, ha azután sokáig elkerülnél.